

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou

**Milodary a osobní výbava zemřelých v raně středověkých
hrobech a vyznívání zvyku vybavovat zesnulé těmito
předměty**

**Grave gifts and the personal equipment of the dead in the
early medieval burials and the fade away of this custom**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Sláma CSc.

Autor práce: Bc. Stanislava Halašková

Praha 2012

Poděkování:

Děkuji vedoucímu bakalářské práce prof. PhDr. Jiřímu Slámovi, CSc. za odborné vedení, rady a průběžné konzultace poskytované během vypracování této bakalářské práce.

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V.....dne.....

podpis

Anotace:

Téma bakalářské práce je milodary a osobní výbava zemřelých v raně středověkých hrobech a vyznívání zvyku vybavovat mrtvé těmito předměty. Práce je rozdělena na tři části. První z nich je věnována analýze vybraných raně středověkých pohřebišť a seznámení s jednotlivými předměty hrobové výbavy. V druhé kapitole jsou tyto předměty blíže charakterizovány a datovány. V poslední kapitole jsem se pokusila vysledovat příčiny jevu vyznívání předmětů hrobové výbavy na raně středověkých pohřebišťích. Cílem práce je na českých raně středověkých pohřebišťích sledovat změny ve frekvenci výskytu předmětů vkládaných do hrobu, zaměřením se na jednotlivé druhy hrobových nálezů, stanovení chronologické určení a interpretace příčin sledovaného jevu.

Abstract:

The topic of the bachelor thesis is Grave gifts and personal equipment of the dead in the early medieval burials and the fade away of this custom. The thesis is divided into three parts. First of them is dedicated to the analysis of selected early medieval burial grounds and closer acquainting with singular items of grave's equipment. In the second chapter are these items closely characterized and dated. I have tried in the last chapter to follow the causes of the phenomenon of fading away of the grave's equipment in early medieval burial grounds. The goal of the thesis is to follow the changes in the frequency of occurrence of the items placed into graves on Czech early medieval burial grounds, focusing on singular kinds of grave's discoveries, determination of chronology and interpretation of the causes of the followed phenomenon.

Klíčová slova:

Raně středověká pohřebišť, Hrobová výbava, Milodary, Šperky, Mince.

Key words:

Early medieval burial grounds, Grave's equipment, Alms (Grave gifts), Jewels, Coins.

Obsah

1. Úvod	6
2. Pohřebiště	8
2.1. Brandýsek.....	8
2.2. Lochenice	13
2.3. Sulejovice	18
2.4. Žalany.....	21
2.5. Praha-Motol.....	27
2.6. Radomyšl.....	35
2.7. Mušov	39
2.8. Holubice.....	45
2.9. Velké Hostěrádky	51
2.10. Místřín u Kyjova.....	56
3. Hrobová výbava.....	58
3.1. Keramika	60
3.2. Vědra	62
3.3. Nože	64
3.4. Skořápky vajec.....	66
3.4. Skořápky vajec.....	66
3.5. Esovité záušnice.....	68
3.7. Prsteny	75
3.8. Rolničky.....	77
3.9. Přezky a součásti opasku	78
3.10. Mince	79
4. Závěr.....	83
5. Prameny.....	85
6. Literatura	86

1. Úvod

Tématem bakalářské práce jsou milodary a osobní výbava zemřelých v raně středověkých hrobech a vyznívání zvyku vybavovat zesnulé těmito předměty. Cílem práce je na českých raně středověkých pohřebištích sledovat změny ve frekvenci výskytu předmětů vkládaných do hrobu, zaměřeni se na jednotlivé druhy hrobových nálezů, stanovení chronologické určení a interpretace příčin sledovaného jevu.

Práci jsem vzhledem k sledované problematice rozdělila do třech základních částí. V první kapitole se zaměřuji na jednotlivá mladohradištní pohřebiště, jejichž výbavu popisují. K této kapitole jsem vybrala šest českých a čtyři moravské nekropole. Rozhodla jsem se zpracovat venkovská pohřebiště, protože si myslím, že materiál, který poskytují, vyhovuje mé práci lépe než materiál z centrálních pohřebišť. Dalším kritériem byla poloha jednotlivých pohřebišť. Z důvodu možnosti obecnějšího zhodnocení jsem vybírala lokality z různých oblastí Čech a Moravy. Z českých pohřebních areálů jsem zvolila pohřebiště v Brandýsku (okr. Kladno), Lochenice (okr. Hradec Králové), Sulejovice (okr. Litoměřice), Žalany (okr. Teplice), Praha-Motol a Radomyšl (okr. Strakonice). V případě moravských nekropolí jsem volila taková pohřebiště, která leží na území zaniklé Velké Moravy. Důvodem je možná kontinuita zvyků v pohřebním ritu ze střední doby hradištní. Z těchto příčin jsem za nejvhodnější určila pohřebiště v Mušově (okr. Brno-venkov), Holubice (okr. Vyškov) a Místřín u Kyjova (okr. Hodonín). Kritériem pro mou volbu byla rovněž dostupnost v literatuře a úroveň zpracování jednotlivých pohřebišť. V případě, že byl publikován plán nekropole, využila jsem ho při znázornění výskytu jednotlivých předmětů na pohřebišti.

Druhá část mé bakalářské práce je zaměřena na analýzu jednotlivých předmětů hrobové výbavy. Do této kapitoly jsem zvolila artefakty, které jsou charakteristické pro hrobovou výbavu mladší doby hradištní. Podkapitolám o předmětech hrobové výbavy předchází úvod, který pojednává o obecných tendencích v užívání milodarů na mladohradištních pohřebištích. Jednotlivé předměty jsou charakterizovány podle jejich funkce v pohřebním rituálu mladší doby hradištní. Dále je analyzován jejich výskyt na vybraných raně středověkých pohřebištích. V neposlední řadě jsem se u každého předmětu pokusila stanovit hraniční dobu jejich užívání jako osobní výbavy zemřelého.

V poslední kapitole jsem se pokusila vysledovat příčiny sledovaného jevu. Vzhledem k nedostatku písemných pramenů, které by jev mohly vysvětlit, jsem podle sekundární literatury určila několik možných příčin, jejichž důsledek bylo vymizení zvyku přikládat

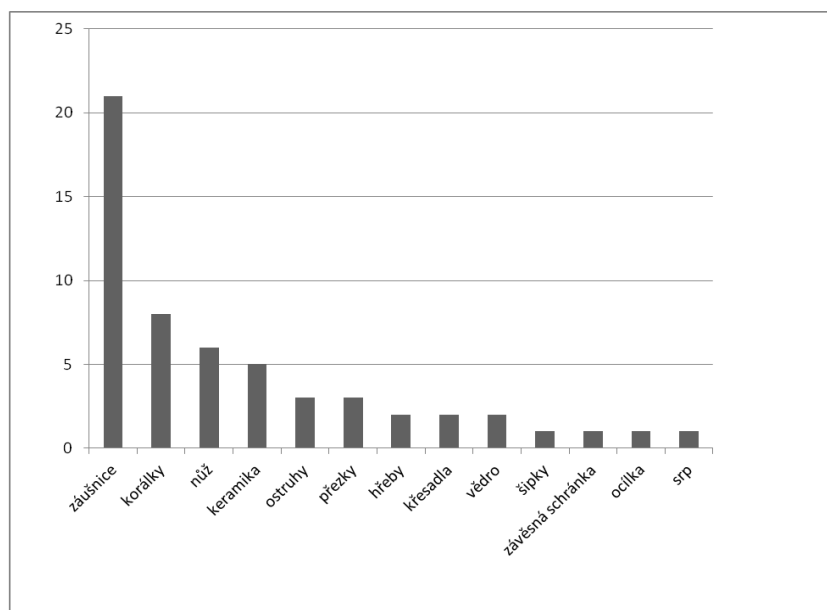
zemřelému milodary do hrobu. Hlavní otázkou, kterou jsem si v této souvislosti položila, byla role christianizace Čech a Moravy v tomto procesu.

2. Pohřebiště

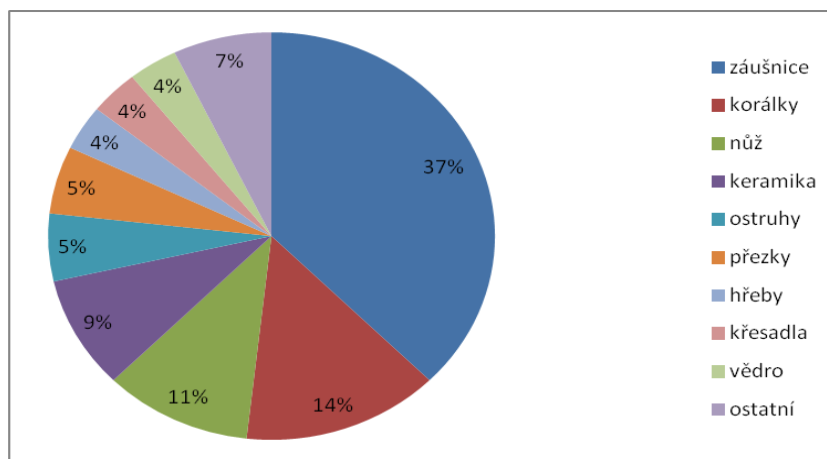
2.1. Brandýsek

Pohřebiště v Brandýsku se nachází ve slánsko-kladenské oblasti, která je bohatá na nálezy z období raného středověku. V letech 1955 až 1958 zde probíhal záchranný archeologický výzkum. Bylo zde zjištěno 52 hrobů. Jihovýchodní část pohřebiště byla zničena. Hlavní přínos pohřebiště v Brandýsku spočívá v jeho celistvosti. Je ukázkou malého hřbitova, který byl využíván poměrně krátkou dobu (Kytlicová 1968, 193). Pohřebiště je datováno podle milodarů v hrobech do průběhu 9. století, kdy fungovalo jako skupinové pohřebiště. Před polovinou 10. století se mění na řadový hřbitov (Kytlicová 1968, 245).

Hrobová výbava byla zjištěna ve 22 hrobech, což představuje 41 % hrobů z celkového počtu hrobů na pohřebišti. V době, kdy pohřebiště fungovalo jako skupinové, byly častými milodary keramika a kovové předměty. Poté, co se začalo pohřbívat do řad, můžeme sledovat úbytek hrobové výbavy.

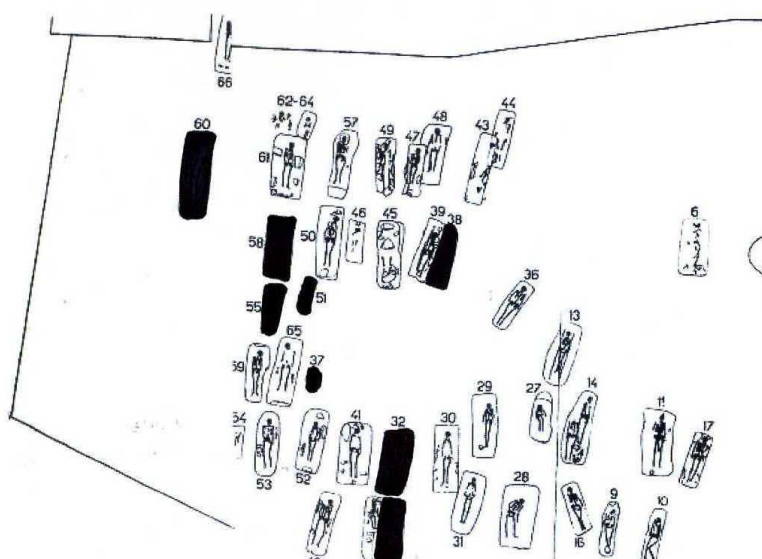

Graf 1: Množství hrobové výbavy na pohřebišti v Brandýsku

Graf 2: Procentuální zastoupení hrobové výbavy na pohřebišti v Brandýsku

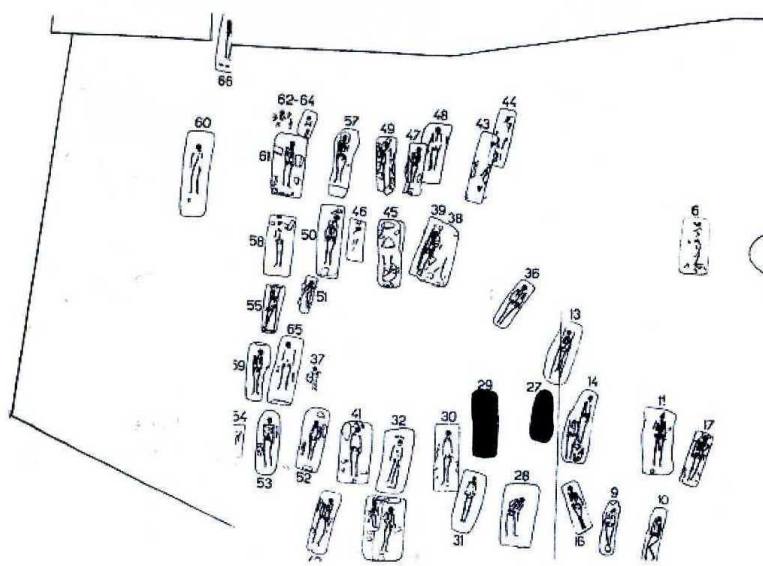
Na pohřebišti v Brandýsku byly nejvíce zastoupeny záušnice, které se objevily v devíti hrobech, což činí 37 % hrobů s milodary. Po jedné záušnici bylo v šesti hrobech, ve kterých byly pohřbeny dospělé ženy. V dětských hrobech se objevilo více záušnic najednou. V hrobě č. 55 to byly dvě záušnice, v hrobě č. 51 pět záušnic a v hrobě č. 37 osm záušnic. S výjimkou ženského hrobu č. 60, kde byla společně se záušnicí malá nádobka, se záušnice vyskytovaly ve všech hrobech bez další. Záušnice z hrobu č. 60 se od ostatních odlišuje svým tvarem. Je ze všech nejdrobnější, vyrobená ze stříbrného 1 mm silného drátu a její rozměry jsou 10 x 13 mm. Na jednom konci je roztepaná. Nelze s jistotou říci, že byla esovitá, protože se její klička odlomila.

Mapa 1: Rozložení záušnic na pohřebišti v Brandýsku (Kytlicová 1968)

Čtvrtinu nálezů tvořily korálky, které se objevily v třech hrobech. Celkem bylo nalezeno 14 exemplářů. V dětském hrobě č. 27 byl zjištěn náhrdelník, který byl složen z pěti

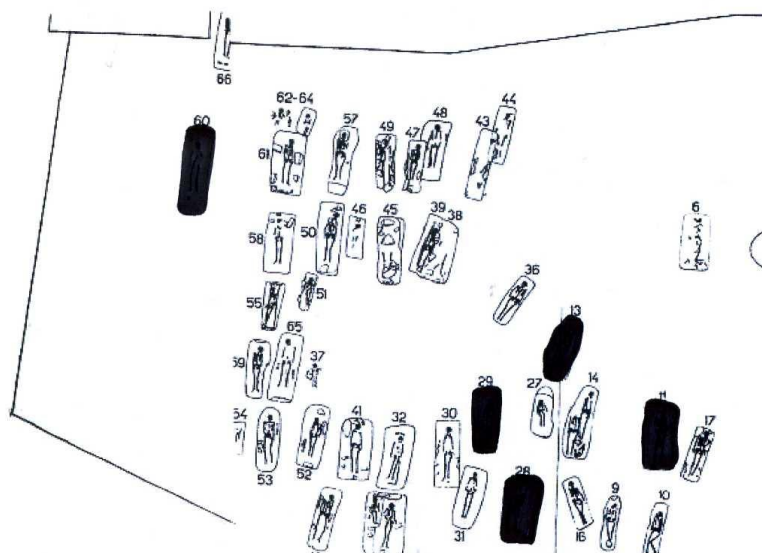
celých a poloviny olivovitého korálku, melounovitého korálku a dvou polovin a většího množství drobných zlomků korálků z modročerné až šedohnědé skelné hmoty. Tyto drobné korálky měly kulovitý tvar, některé byly mírně zploštělé, jeden dvojkónický a jeden soudkovitý. Zachovalo se z nich osm exemplářů, další se zcela rozpadly. Mezi korálky byla zavěšená bronzová obdélníková schránka s trubičkou. Melounovitý korálek se objevil v hrobě č. 29 společně s ocílkou a hrncem mladšího charakteru. V hrobě č. 81 se samostatně vyskytla perlička z tmavé skelné hmoty (Kytlicová 1968, 241).

Mapa 2: Rozložení korálků na pohřebišti v Brandýsku (Kytlicová 1968)

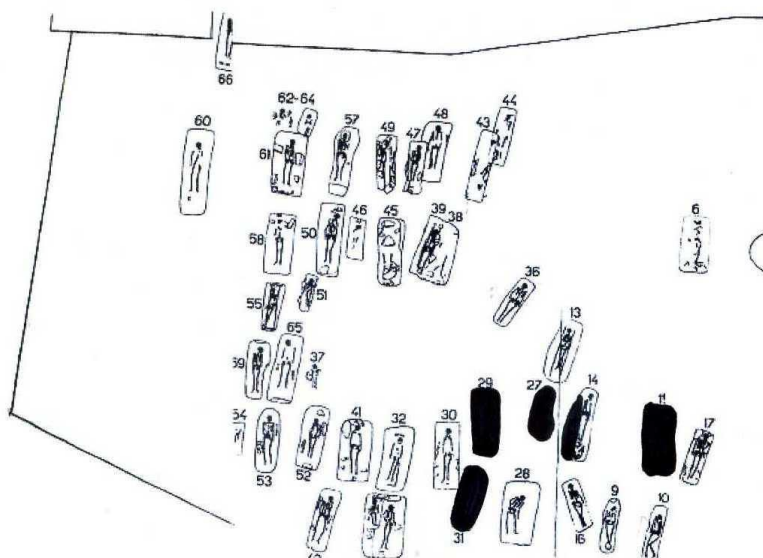
Na pohřebišti bylo nalezeno celkem pět kusů keramiky. Jako nejstarší lze označit hrnec z hrobu č. 11, který má prostou esovitou linii těla a je zdoben hustou mnohonásobnou vlnicí. Tyto znaky svědčí o tom, že jeho předloha vychází ze starobylých slovanských hrnců ze starší doby hradištní. Na dně má značku v podobě hvězdice. Hrnec z hrobu č. 28, který je zdobený mnohonásobnou strmou vlnicí, je mladšího charakteru. Do přibližně stejného období lze datovat i hrnec z hrobu č. 13, který je zdobený řadou vpichů nad hlubokou rýhou. Nejmladší keramika pochází z hrobů č. 28, 29 a 60. Všechny nádoby jsou šedé až bělavé barvy, tvrdě vypálené a horní část těla mají dotočenou na kruhu. Okraj u nádoby z hrobu č. 29 byl kalichovitý. Výzdobu tvořila mnohonásobná vlnice s redukcí vrcholů. Stejná výzdoba se objevila také u nádoby z hrobu č. 39. Drobná nádoba z hrobu č. 60 byla zdobena pásy hrubých důlků v šikmém uspořádání, které nahrazují hřebenové vpichy. Keramika se

v hrobech vyskytla společně s noži, křesadly, ocílkou a drobnou záušnicí (Kytlicová 1968, 238-240).

Mapa 3: Rozložení keramiky na pohřebišti v Brandýsku (Kytlicová 1968)

Na pohřebišti v Brandýsku byly zastoupeny kovové předměty. Nejvíce byly zastoupeny nože, které nebyly v hrobě nikdy samostatně. Dva nože byly v hrobě č. 29 společně s ocílkou, pazourkovými křesadly a keramickým hrncem. V hrobě č. 11 byl nůž s křesadlem a nádobou, v hrobě č. 14 s vědrem, v hrobě č. 43 s ostruhami, přezkami a záponkou s návlečkou. Malý nožík byl i v dětském hrobě č. 44 spolu s náhrdelníkem ze skleněných korálků (Kytlicová 1968, 240-241).

Mapa 4: Rozložení nožů na pohřebišti v Brandýsku (Kytlicová 1968)

Mezi další nálezy z pohřebiště v Brandýsku patří železná kování věder. V hrobě č. 6 se zachovaly zlomky dvou obručí. V hrobě č. 14 bylo nalezeno vědro kované třemi obručemi, z kterého se zachovaly ataše ve tvaru obráceného T. Oba nálezy tvořily úzké obruče

trojúhelníkového průřezu (Kytlicová 1968, 240).

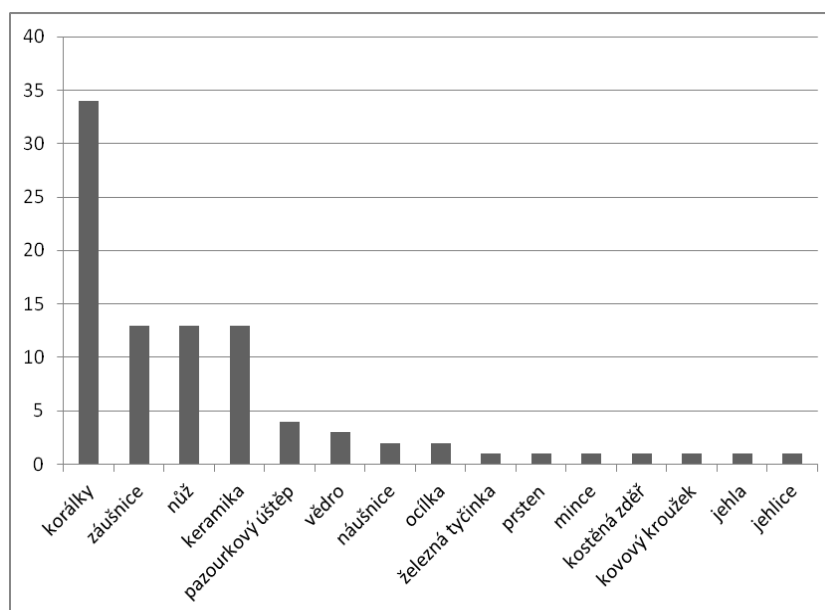
Dalšími nálezy z kovu byly ostruhy. První z nich byla nalezena v hrobě č. 6 společně s kováním vědra. V hrobě č. 43 byly dvě ostruhy společně s dvěma přezkami na připnutí ostruh, návlečkou a záponkou a nožem. Všechny tři ostruhy mají bodec zakončený kuličkou. (Kytlicová 1968, 240).

V hrobě č. 44 byla přítomna železná šipka s tulejkou. Společně s ní byla do hrobu vložena ocílka s krátkými konci. V hrobě č. 79 byl objeven železný srp s dlouhým řapem. Pazourkové křesadlo se objevilo v hrobě č. 11 a 31 (Kytlicová 1968, 240).

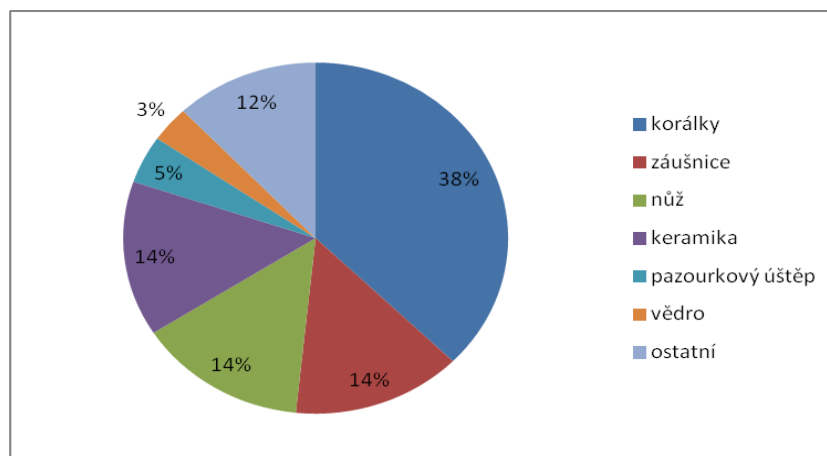
2.2. Lochenice

Pohřebiště v Lochenicích leží v Polabské nížině nedaleko města Hradec Králové. Nachází se na poloze „Na Šancích“, která se vypíná asi 16 m nad nivou protékající říčky Trotiny. V této oblasti byl mezi léty 1978 a 1983 proveden Archeologickým ústavem ČSAV ve spolupráci s Prehistorickým ústavem UK archeologický výzkum, avšak raně středověké hroby zde byly nalézány již od konce minulého století (Sláma 1990, 103).

Na raně středověkém kostrovém pohřebišti v Lochenicích bylo odkryto 55 hrobů. Ze dvou dalších se podařilo zčásti nebo úplně zachránit inventář. Během výzkumu byla zachycena pouze jihovýchodní a snad i centrální část pohřebiště. Pokračování v severozápadním směru zničila výstavba silnice. Část mělce zahloubených hrobů byla zničena zemědělským obděláváním této plochy. Svědčí o tom nejen značný počet hrobů porušených orbou, ale i lidské kosti nalézané volně v terénu během výzkumu. Pohřebiště je řadové. Můžeme zde rozeznat přibližně šest nepřilíš pravidelných řad, které probíhají převážně ve směru JZ – SV. Řady nejsou úplné. (Sláma 1990, 113)

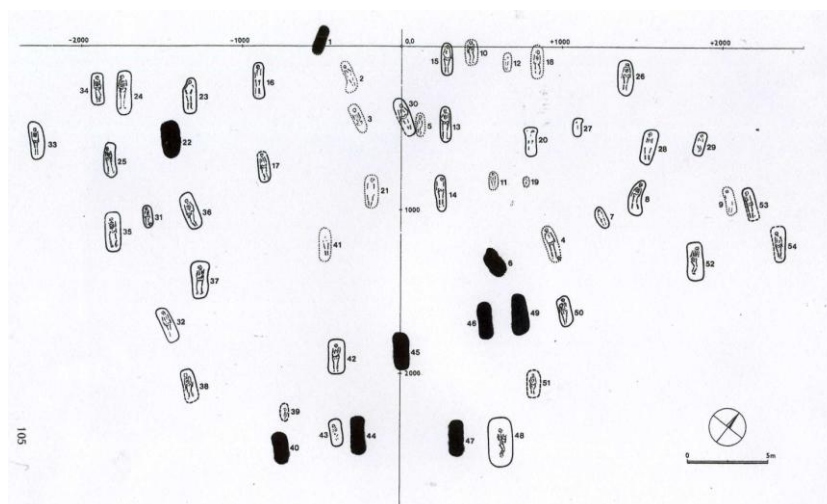

Graf 3: Množství hrobové výbavy na pohřebišti v Lochenicích

Graf 4: Procentuální zastoupení hrobové výbavy na pohřebišti v Ločenicích

Hrobová výbava se nacházela ve 27 z celkového počtu 57 hrobů, tj. přibližně 47 %. Nejčastějším milodarem byla keramika, která byla zastoupena ve 12 hrobech (A, B, C, 1, 6, 22, 40, 44 – 47, 49). To znamená, že keramika byla obsažena v 44 % hrobů s výbavou a tvořila 14 % veškeré výbavy na pohřebišti. Hrob č. 1 obsahoval dvě nádoby. Všechny nádoby byly hrncovitého tvaru. V jednom případě nabývá hrnec mísovitou formu. Výzdobu tvořily vodorovné i vlnité pásy, řady jednoduchých hřebenových vpichů a jednoduché rýha a vlnice. Ani jedna nádoba neměla na dně značku. Svým tvarem se ostatním nádobám vymyká hrnec z hrobu 49 s vývalkovitě odstupňovaným podhrdlím, pod nímž probíhá na plecích nepravidelná vodorovná řada důlků. Tento typ hrnce je chronologicky řazen do 10. století. (Sláma 1990, 127)

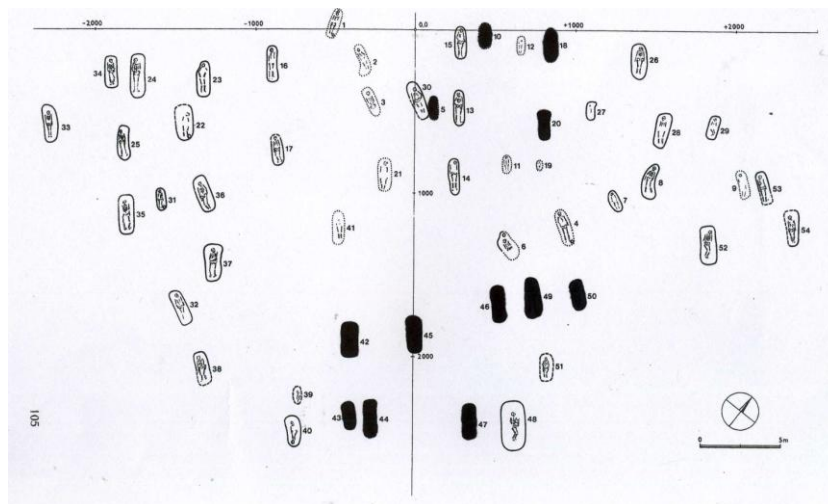

Mapa 4: Rozložení keramiky na pohřebišti v Ločenice (Sláma 1990)

V 11 % hrobů s výbavou byly nalezeny pozůstatky po vědrech a vědérkách. Tento druh milodaru se objevil v hrobech č. 4, 25 a 31. Kvůli torzovitosti nálezů nelze přesně určit

jejich forma, velikost a tvar držadla (Sláma 1990, 127). Vědra tvořily 3 % z celkového množství nalezených předmětů.

Přibližně ve čtvrtině lochenických hrobů s výbavou se objevil nůž. Tento předmět tvořil 13 % z celkového počtu předmětů na pohřebišti. Sedm nožů leželo v okolí pánve, zbývajících šest na jiných místech. Mezi tvary převládají jednobřité nože s řapem odsazeným od hřbetu i ostří. Většina nožů byla střední velikosti, tedy v rozmezí 10 až 15 cm. U dvou nožů (z hrobů č. 20 a 46) lze díky jejich velikosti uvažovat, že šlo o zbraně. Nejhonosnější nůž byl uložen v hrobě č. 42. Byl dlouhý asi 13 cm, na levé straně čepele měl krevní rýhu a na řapu navlečeny dvě kostěné zděře. Výskyt nožů se vázal na nejstarší část hřbitova, kde bylo nalezeno nejvíce nádob (Sláma 1990, 127-128).

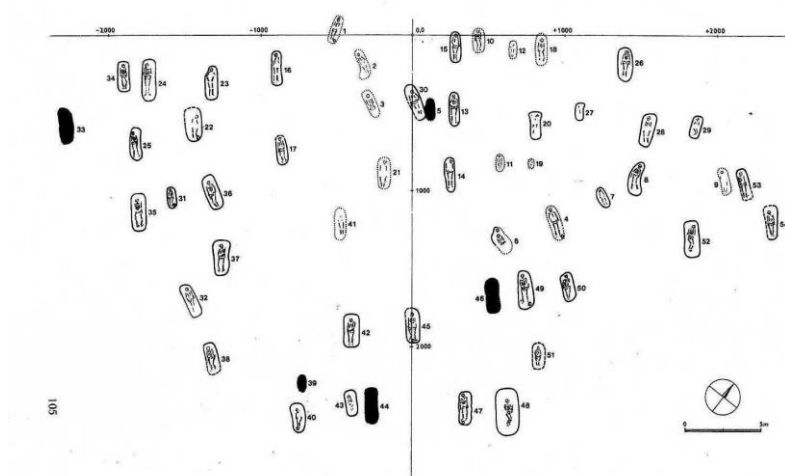
Mapa 5: Rozložení nožů na pohřebišti v Lochenice (Sláma 1990)

Z hrobů č. 37 a 42 pocházejí dvě ocílky. Obě mají trojúhelníkový tvar s přibližně rovnou základnou střední části, která je naopak ve vnitřní straně trojúhelníkovitě rozšířena. Z ní na obou koncích vybíhají k sobě přihnutá raménka zakončená očky. Ocílka z hrobu 37 mohla být uložena v sáčku, který byl zavěšený na boku. Druhá ocílka z hrobu 42 byla položena k pravému kolenu. V hrobech byly společně s ocílkami nalezeny i drobné pazourkové úštěpy. Stejnou funkci jako ocílky mohly mít železné předměty z hrobů č. 47 a 49, kde byly rovněž součástí výbavy kamenné úštěpy. Některé z nich nesou rezavě hnědé zabarvení, které je vysvětlováno jako stopa po úderech. V jednom případě ležely úštěpy dokonce těsně u zlomku blíže neurčeného předmětu (Sláma 1990, 128).

Na pohřebišti v Lochenicích se vyskytovaly i ozdoby. Nejčastěji se objevily skleněné korálky, a to v počtu 29. Skleněné perly tvořily 29 % z celkového počtu nalezených předmětů. V hrobech A, 5, 39 a 44 se vyskytly vždy ve více kusech. V hrobě č. 46 ležela

jedna perla na dolní části hrudníku zemřelého. V jednom z hrobů byly doplněny jantarovými korálky. Mezi nalezenými skleněnými perlami dominovaly sekané jednodílné perly. V počtu 24 kusů byly zastoupeny dvou a trojdílné tzv. segmentové perly zhotovené ze žlutého, modrého, zeleného a bezbarvého skla. Ostatní typy perel nepřisáhly počet jednoho až dvou kusů. Šlo o dvě perly z temného skla označené jako prstencové a bochníčkovité, jednu melounovitou perlu ze zeleného skla, které byla plasticky žebrovaná, jednu nepravidelně kulovou perlu ze šedomodrého skla se zatavenou špinavě zelenou nití a jeden olivovitý korálek ze zeleného skla z hrobu č. 46, který má významnou úlohu při datování. (Sláma 1990, 128-129)

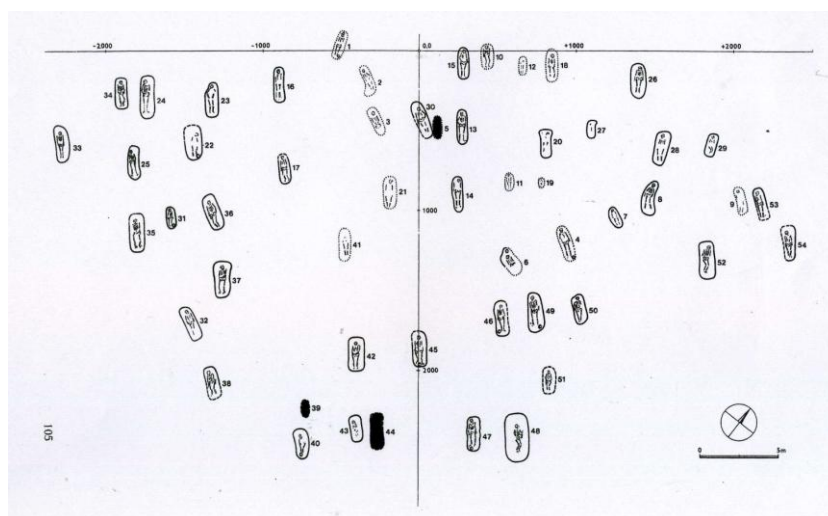
Jak už bylo výše zmíněno, vyskytly se na lochenickém pohřebišti také jantarové korálky, které tvořily 5 % z celkového počtu nálezů. V hrobě A vytvořily čtyři korálky z jantaru společně s třemi skleněnými perlami malý náhrdelník. V hrobě č. 33 byla jedna jantarová perla nalezena u klíční kosti pohřbené ženy. Všechny nalezené jantarové korálky patří k typu dvojkónických komolých perel, což je jedna z nejčastějších forem na českých raně středověkých pohřebištích (Sláma 1990, 129).

Mapa 6: Rozložení korálků na pohřebišti v Lochenice (Sláma 1990)

Druhou nejpočetnější skupinu ozdob tvořily esovité záušnice (13 % z celkového počtu nalezených předmětů), které byly nalezeny v hrobech č. 5, 39, 44. Nejpočetnější kolekce byla v hrobě 5 a činila sedm kusů esovitých záušnic. V hrobě č. 39 se objevily čtyři esovité záušnice. V hrobě č. 44 byly pouze dva kusy. Z 13 nalezených esovitých záušnic bylo 11 kusů z bronzu, zbylé dvě ze stříbra. Jejich průměr kolísal mezi 13-17 mm. Většina měla esovitou kličku roztepanou do šířky 4-6 mm. Klička ze záušnice z hrobu č. 5 nebyla roztepana vůbec. K výbavě hrobů se záušnicemi náležely skleněné perly, nože, prsten, náušnice s očkem,

železná tyčinka a keramika (Sláma 1990, 130).

Mapa 7: Rozložení záušnic na pohřebišti v Lochenice (Sláma 1990)

Mezi nálezy, které byly na pohřebišti v Lochenicích nalezeny v menším počtu kusů, náleží náušnice s očkem z hrobů A a 5. S tímto šperkem se na raně středověkých pohřebištech setkáváme poměrně často (Sláma 1990, 130). V hrobě č. 5 byl nalezen prsten, který byl zhotoven z ohnutého nezdobeného bronzového pásku, jehož volně nespojené konce se překrývají (Sláma 1990, 130). V témže hrobě byla nalezena tordovaná železná tyčinka. Její funkce není jasná. Mohla sloužit jako hřeb. Obdobný účel mohly mít skobovitě zahnuté tyčinky z hrobů č. 46 a 47. V druhém případě lze uvažovat i o možnosti, že železný předmět sloužil jako ocílka, neboť ležel v blízkosti osmi kamenných úštěpů. (Sláma 1990, 131) Hrob A obsahoval železnou jehlici bez hlavice, která by zřejmě mohla být řazena k jehlicím s členěným dřikem (Sláma 1990, 131). V hrobě č. 50 ležela na zápěstí ruky pohřbeného muže jehla. Její tvar je čistě funkční, používaný průběžně, proto nemá pro chronologii žádný význam. Jako ozdoba mohl sloužit kroužek ze železného nebo stříbrného drátu v hrobě č. 48 (Sláma 1990, 131).

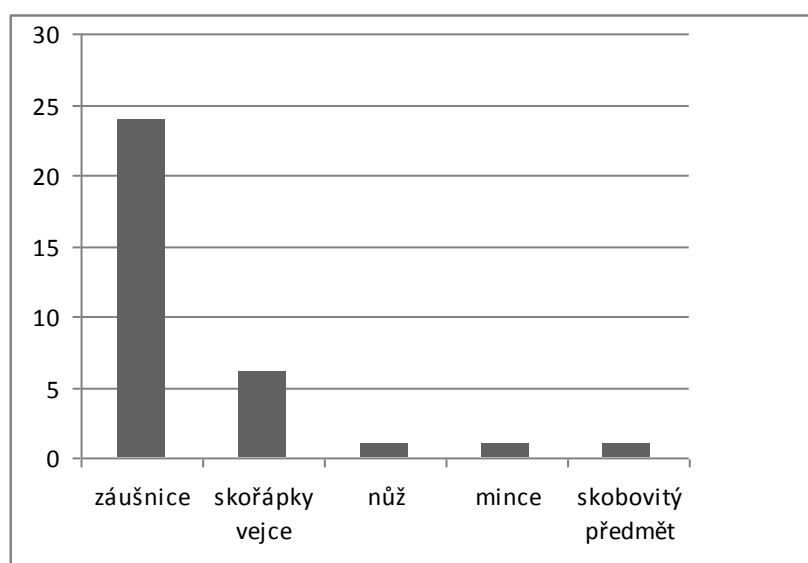
Na lochenickém pohřebišti byla v jednom případě zastoupena také mince. Denár knížete Oldřicha se objevil v hrobě č. 54. Ležel pod žebry na pravé straně hrudníku (Sláma 1990, 130-131).

V šesti hrobech, převážně v jihovýchodní části hřbitova, byly nalezeny zlomky zvířecích kostí. Šlo o hroby s č. 25, 39, 43, 46, 49 a 51. Nejčastěji byly zastoupeny kosti tura domácího, v menší míře kosti prasete a kura domácího. V hrobě č. 25 bylo společně se zlomky kostí nalezeno vědro, do kterého mohla být masitá potrava vložena (Sláma 1990, 126).

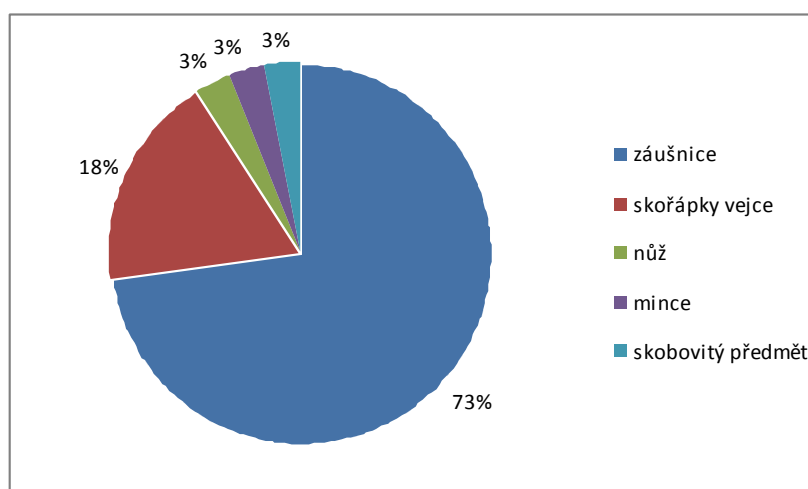
2.3. Sulejovice

Výzkum na raně středověkém pohřebišti v Sulejovicích byl proveden poblíž kotelny tehdejšího závodu na zpracování ovoce Fruta v srpnu a září roku 1957. Prostor kotelny leží na východním okraji katastru asi 100-150 m severně od tehdejšího levého ramene potoka Modly na mírně se svažující terase. (Buchvaldek 1999, 81-82)

Na pohřebišti bylo prozkoumáno 44 hrobů se 49 pohřby, informace byly zjištěny u třech hrobů. Hroby č. 53, 55 a 56 byly vykopány během záchranného výzkumu v říjnu 1957 (Buchvaldek 1999, 88-89). Hrobová výbava byla nalezena u 17 hrobů, což činí zhruba jednu třetinu z celkového počtu prokopaných hrobů na pohřebišti.

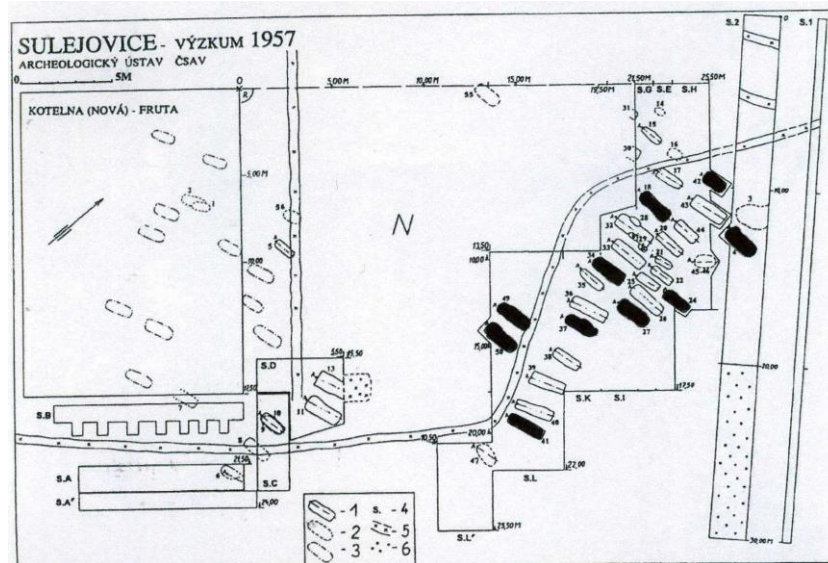

Graf 5: Množství hrobové výbavy na pohřebišti v Sulejovicích

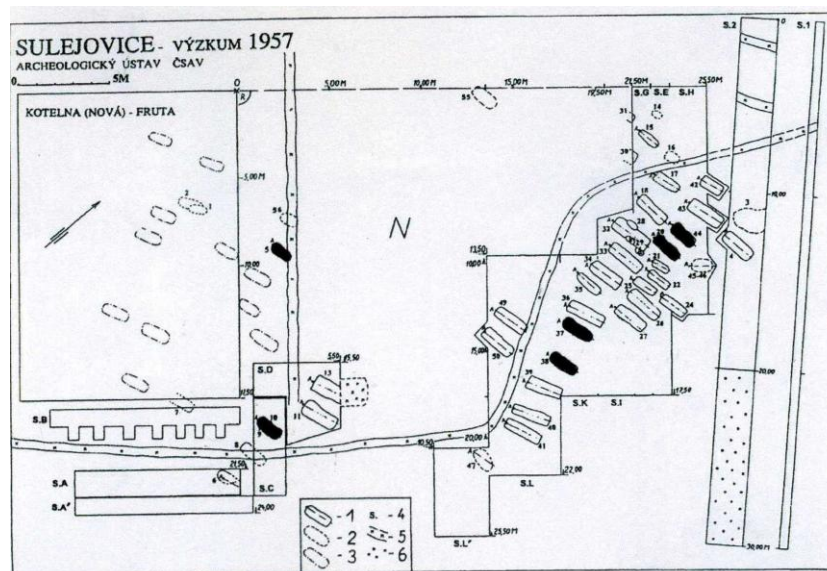
Graf 6: Procentuální zastoupení hrobové výbavy na pohřebišti v Sulejovicích

Esovité záušnice se objevily v deseti hrobech. Celkem jich bylo vyzdvihnuto 24, což je 73 % ze všech nálezů na pohřebišti. V hrobě č. 4 byla stříbrem plátovaná esovitá záušnice z bronzového drátu. Její síla byla 4,8 mm, průměr 22 x 21 mm. V hrobě č. 18 se objevily čtyři záušnice. Všechny byly zhotoveny ze stříbrného drátu. Jeho síla byla 4,1 mm, průměr záušnic se pohyboval od 16 x 16 – 19 x 19,5 mm. Také v hrobě č. 24 byly čtyři esovité záušnice z bronzového drátu, jehož síla byla 2 mm a maximální průměr záušnic 19 mm. Společně se záušnicemi zde byl přítomen denár Vratislava II. V hrobě č. 27 se vyskytly dvě esovité záušnice z bronzového drátu. Obě byly plátované stříbrem. Síla jejich drátu byla 4,5 mm a průměry 24 x 24,5 a 23 x 25. Dalších šest záušnic bylo v hrobě č. 34. Pět z nich bylo z bronzového drátu se zachovanou patinou, jedna ze stříbrného drátu s odlomenou, ale zachovanou smyčkou. Jejich síla se pohybovala od 2 do 4 mm, průměry mezi 17 x 17 a 22 x 19 mm. Jedna záušnice se objevila v hrobě č. 37. Byla vyrobena z bronzového drátu, síla 3 mm a průměr 15 x 12 mm. Společně s touto záušnicí byly v hrobě skořápky vejce. V hrobě č. 41 byly nalezeny dvě záušnice. Obě byly z olověného drátu. Jejich síla byla 4 mm a průměry 36 x 29 a 25 x 21,5 mm. Další záušnice pochází z hrobu č. 42. Ta byla zhotovena z bronzového drátu s dobře zachovanou zelenou patinou. Její síla byla 2,5 mm a průměr 16,5 x 13 mm. V hrobě č. 49 ležela esovitá záušnice z bronzového drátu, stříbrem plátovaná. Konec její smyčky byl uražen. Její síla byla 4,5 mm a průměr 21 x 22 mm. Poslední dvě esovité záušnice se objevily v hrobě č. 50. Obě byly z bronzového drátu, který byl plátovaný stříbrem. Jejich síla byla 4 mm a průměry 18 x 18 a 20 x 19,5 mm (Buchvaldek 1999, 84-88).

Mapa 8: Rozložení záušnic na pohřebišti v Sulejovicích (Buchvaldek 1999)

V šesti hrobech se vyskytly skořápky vajec. Představovaly tedy 18 % ze všech nálezů na pohřebišti. Zjištěny byly v hrobech č. 5, 9, 20, 37, 38 a 44. V hrobě č. 37 byly skořápky společně s esovitou záušnicí (Buchvaldek 1999, 84-88).

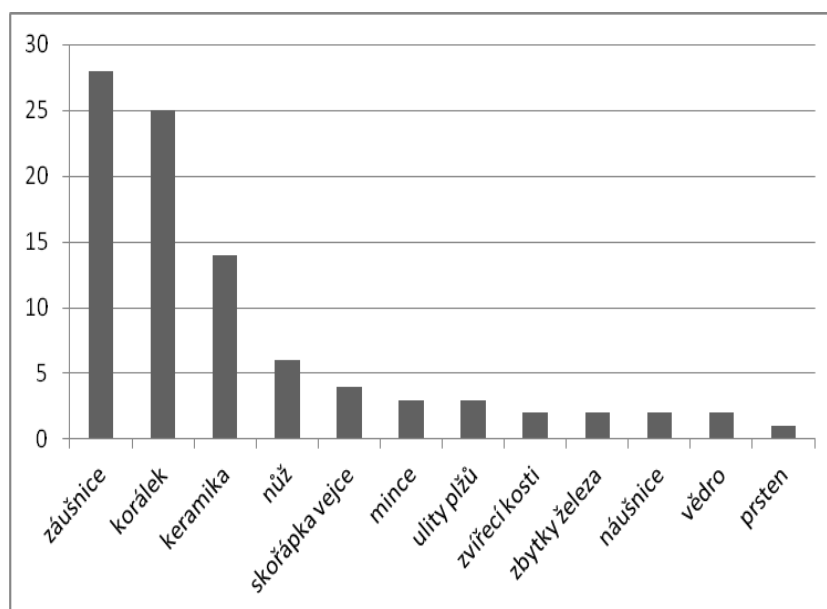
Mapa 9: Rozložení skořápek vajec na pohřebišti v Sulejovicích (Buchvaldek 1999)

Zbývajících 9 % tvořily nálezy, které byly zastoupeny pouze jedním kusem. Především šlo o minci z hrobu č. 24. Objevila se zde společně se čtyřmi esovitými záušnicemi. Stříbrný denár pochází z Čech a byl ražen v době vlády Vratislava II.

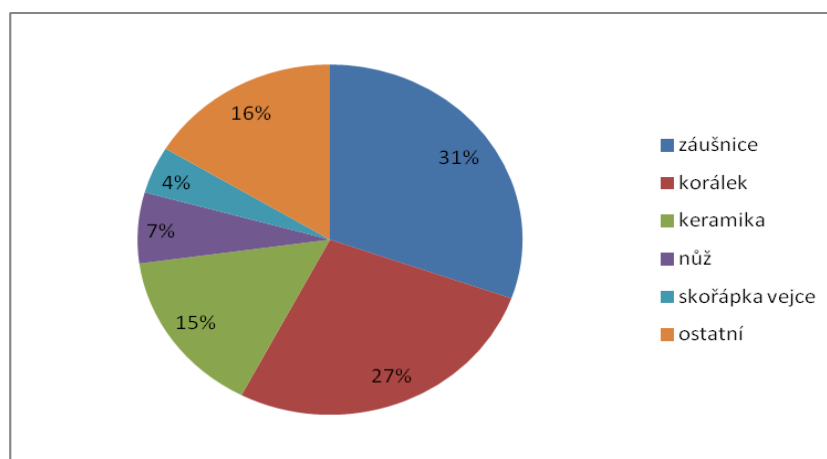
Želený nůž z hrobu č. 53 byl zřejmě uchovávan v dřevěné pochvě. Měřil 9-12 cm (Buchvaldek 1999, 88). Skobovitý předmět příslušel k hrobě č. 39. Představoval ho plochý dřík a plochá, jednostranně vytažená hlavice. Jeho délka je 27 mm a šířka dříku u hlavice 9,5 mm (Buchvaldek 1999, 87).

2.4. Žalany

Pohřebiště v Žalanech bylo objeveno v lednu roku 1937 majitelem pozemku, na kterém se rozprostírá, Václavem Švábem. Je situováno na mírném vrchu k jihu za vsí. Po objevení sedmi hrobů zde byl na jaře roku 1937 zahájen archeologický výzkum, který vedl nejprve Jiří Neústupný. Po něm práci převzal Bedřich Svoboda. Pohřebiště nebylo prokopáno celé. Výzkum byl proveden pouze na pozemku Václava Švába. Vzhledem k politické situaci v Sudetech před 2. světovou válkou nebylo možné ve výzkumu dále pokračovat (Svoboda 1963, 266-268). Na pohřebišti bylo odkryto 76 hrobů, ve 41 % z nich (31 hrobů) byla nalezena výbava.

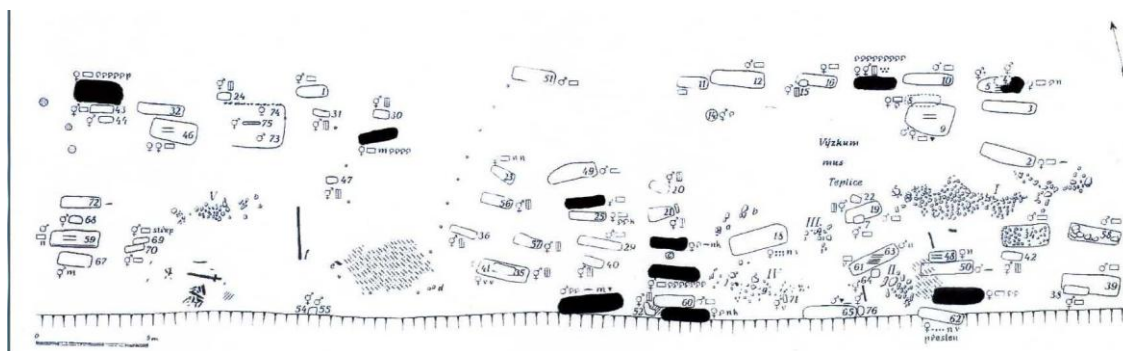

Graf 7: Množství hrobové výbavy na pohřebišti v Žalanech

Graf 8: Procentuální zastoupení hrobové výbavy na pohřebišti v Žalanech

Nejčastějším nálezem byly záušnice, které se objevily v 10 hrobech. 28 kusů toho to šperku představuje téměř třetinu všech nálezů na pohřebišti. Největší počet záušnic byl v hrobě č. 37. Všech šest bylo vyrobeno z bronzu. Na konci měly na plocho roztepané očko. Jejich průměry se pohybovaly mezi 17 a 21 mm (Svoboda 1963, 283). Pět záušnic tvořilo společně s bronzovým prstenem obsah hrobu č. 27. Všechny záušnice byly bronzové stříbrem plátované, jejich konce byly esovitě zakončeny. Rozměry těchto záušnic byly 17 x 15 až 23 x 20 mm (Svoboda 1963, 280). V hrobech č. 13 a 33 bylo po čtyřech záušnicích. Kromě jedné záušnice z hrobu č. 13, která byla vyrobena ze stříbra, byly všechny bronzové. Záušnice z hrobu č. 33 byly navíc plátované stříbrem. V tomto hrobě byl uložen i denár Vratislava II. Všech osm záušnic mělo esovitě zakončení. Rozměry záušnic z hrobu č. 13 se pohybovaly mezi 16 x 14 a 20 x 17 mm, z hrobu č. 33 28 x 25 a 28 x 27 mm. Po dvou záušnicích bylo v hrobech č. 26, 45 a 53. V hrobě č. 26 byly obě záušnice bronzové stříbrem plátované, jejich rozměry byly 21 x 19 a 19 x 18 mm (Svoboda 1963, 280). Hrob č. 45 obsahoval tři pohřby. Záušnice se objevily v druhém z nich. Obě byly vyrobeny z bronzu. U jedné se zachovalo esovitě zakončení. Rozměry těchto záušnic byly 15 x 13 a 13 x 11 mm. Také záušnice z hrobu č. 53 byly vyrobeny z bronzu a měly esovitě zakončení. Jejich rozměry byly 15 x 13 a 11 x 11 mm (Svoboda 1963, 287). V třech hrobech byl zjištěn jeden exemplář záušnice. V hrobě č. 28 šlo o deformovanou záušnici z tenkého bronzového drátu, jejíž esovitě zakončení bylo ulomeno. V hrobě byla společně s nožikem a keramickou nádobou. Její rozměry byly 14 x 10 mm (Svoboda 1963, 281). S nádobou se v hrobě objevila také záušnice, která pocházela z hrobu č. 6. Byla vyrobena ze stříbra a na konci měla esovitě zakončení. Její rozměry byly 19 x 18 mm (Svoboda 1963, 272). Poslední záušnice se vyskytla v hrobě č. 66 společně s keramickou nádobou a zvířecími kostmi. Rozměry této stříbrné záušničky s esovitým zakončením byly 14 x 11 mm (Svoboda 1963, 291).

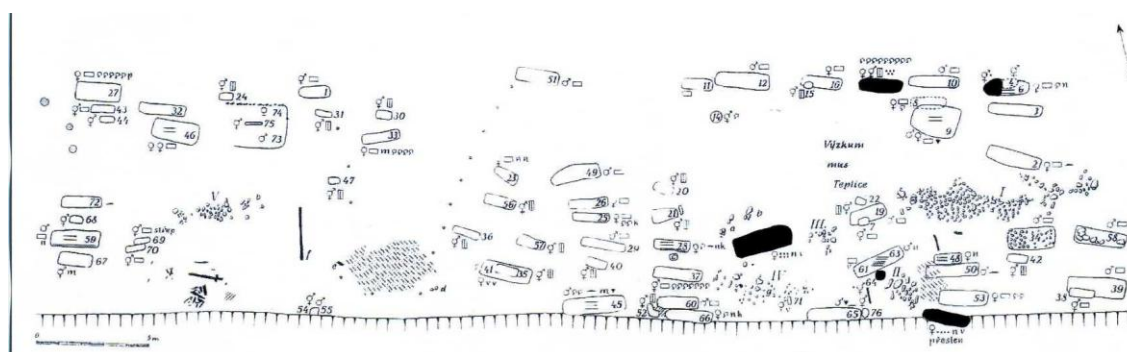

Mapa 10: Rozložení záušnic na pohřebišti v Žalanech (Svoboda 1963)

Jak je patrné, vyskytly se na žalanském pohřebišti především záušnice menších a středních rozměrů. Výjimku tvoří záušnice z hrobu č. 33, které byly uloženy společně s mincí

Vratislava II. a lze je přiřadit do skupiny hrobů, která vznikla v době, kdy se pohřebiště přestávalo využívat. Záušnice s očkem a esovité záušnice se v hrobech často objevily s keramickými nádobami, lze je tedy zařadit do starší fáze pohřebiště.

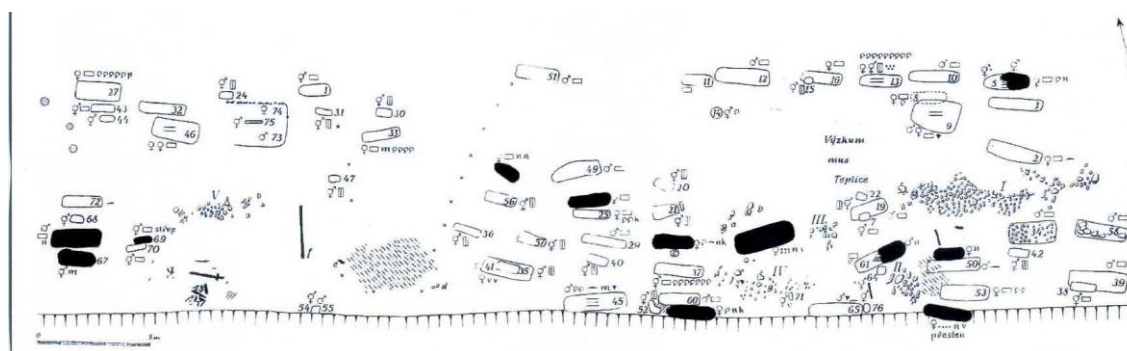
Druhým nejpočetnějším nálezem byly korálky, které tvořily 27 % všech nálezů. Nejvíce korálků bylo nalezeno v hrobě č. 13. Téměř každý ze 13 korálků měl jiný tvar a barvu. Hrob obsahoval tyto korálky: dva modré korálky prstencovitého tvaru, nepravidelně kulovitý korálek pomerančové barvy, žlutavý opalizující korálek kuželovitého těla, polovina turbanovitého korálku ze špinavé skelné hmoty, válcovitý, na jednom konci přihrocený korálek z červenohnědé skelné hmoty, zelenomodrý korálek nízkého soudečkového těla, úlomek většího válcovitého korálku žlutavé barvy, zbytek zelenavého opalizujícího korálku kónického a šroubovitě stočeného tvaru a kulovitý korálek z poloviny šedý, z poloviny pomerančový. Společně s korálky byly v hrobě uloženy záušnice (Svoboda 1963, 276). Náhrdelník z hrobu č. 18 byl tvořen pryskyřicové korálky ze skelné pasty, mezi nimiž byl jeden šedý svisle a měkce žlábkován, další měl hnědočerné soudkovité příčně rýhované tělo. Kromě náhrdelníku se v hrobě objevila keramická nádoba a vaječné skořápky (Svoboda 1963, 278). V hrobě č. 62 byly přítomny společně s miniaturní nádobkou čtyři korálky. První z nich byl šedohnědý hliněný korálek soudkovitého těla, druhý modrý skleněný korálek prstencovitého tvaru, třetí temně modrý korálek oválného deformovaného tvaru a poslední korálek byl vyroben z jantaru a byl zbroušen do mnohoúhelníku (Svoboda 1963, 290). Modrý skleněný korálek kyjovitého tvaru s prohnutým kruhovitým otvorem a příčným oblým kanálkem představoval jediný předmět výbavy hrobu č. 5, stejně jako nízký korálek soudkovitého těla ze skelné hmoty pocházející z hrobu č. 64.

Mapa 11: Rozložení korálků na pohřebišti v Žalanech (Svoboda 1963)

Ve 13 hrobech se vyskytlo 14 kusů keramiky. Dvě nádoby byly obsaženy v hrobě č. 23. Obě měly dvojkónický tvar a byly zdobeny pásem rýh (Svoboda 1963, 279). V hrobě č. 18 byla zjištěna šedožlutá dvojkónická nádoba, kterou zdobil pás hlubokých širokých rýh umístěný nad vysoko položeným lomem (Svoboda 1963, 278). Výbavu hrobu č. 59

představovala šedá těžká nádoba zploštělé a vysoce položené baňatosti, nad níž obíhal pás hlubokých a šikmých zářezů (Svoboda 1963, 288). Hrob č. 63 v sobě skrýval hnědočernou nádobu dvojkónického těla s vysoko položeným lomem, nad kterým obíhalo několik širokých horizontálních brázd (Svoboda 1963, 290). Pískově hnědá nádobka dvojkónického štíhlého těla s nálevkovitě rozevírajícím hrdlem, která byla zdobena pásem tvrdých vodorovných rýh, tvořila společně se zvířecími kůstkami a deformovanou záušnicí výbavu hrobu č. 66 (Svoboda 1963, 291). Nádoba z hrobu č. 6 byla vytočena na kruhu. Měla kónické mírně klenuté tělo, protáhlé hrdlo a nízký válcovitý okraj. Na hrdle byla zdobena pásem hustých horizontálních rýh, na dně byla patrná plastická značka (Svoboda 1963, 272). Na kruhy vytočená byla také nádoba z hrobu č. 28, která měla kónický spodek a široce rozevřený okraj. Ve středu dna seděl malý válcovitý pupík. Výzdobu tvořily dva pásy vlnice provedené širokým dřívkem do mokré hlíny (Svoboda 1963, 281). Miniaturní hnědočerná nádobka byla součástí výbavy hrobu č. 62. Nádobka měla baňatý tvar, v horní části byla zdobena vodorovnými rýhami mezi tenkými prstenci (Svoboda 1963, 290). V hrobě č. 48 byla přítomna hnědavá miskovitá nádoba s vysoko položeným přihroceným lomem. Byla zdobena řadou vodorovných hlubokých rýh (Svoboda 1963, 286). Střeby byly obsaženy v hrobech č. 4, 26, 67 a 69.

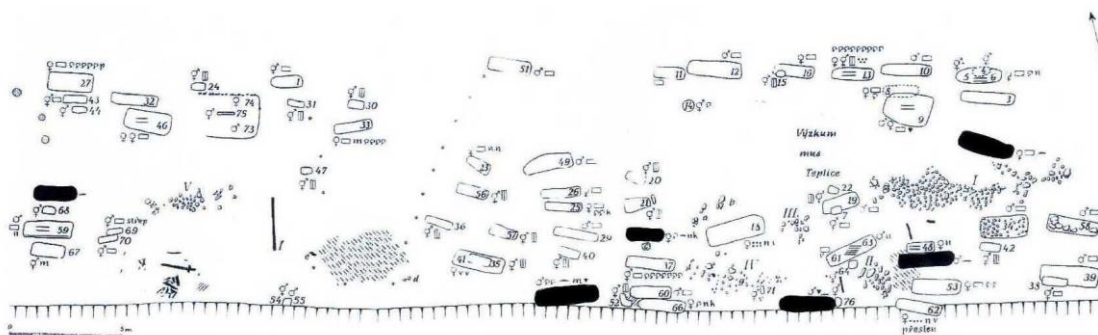

Mapa 12: Rozložení keramiky na pohřebišti v Žalanech (Svoboda 1963)

Kromě keramiky byly nalezeny ve dvou hrobech železná kování věder. V hrobě č. 45, který se skládá ze tří pohřbů, bylo u nohou kostry hlavního pohřbu železná kování vědra a ploché držadlo s jednoduše zahnutými konci, které bylo k vědru připevněno podkovovitým kováním. Kování vědra s polokruhovitým držadlem se objevilo společně se železným nožikem v hrobě č. 65 (Svoboda 1963, 285-290).

Na pohřebišti v Žalanech se objevilo šest nožů. V každém hrobu byl zastoupen jeden nož. V hrobě č. 2 se objevil železný nožik se zesíleným týlem a plochým řapem (Svoboda 1963, 270). Obdobný nožik byl přítomen také v hrobě č. 28, kde byl doprovázen deformovanou záušnicí a keramickou nádobkou (Svoboda 1963, 281). U levé klíční kosti

hlavního pohřbu hrobu č. 45 byl nalezen železný nožik se zesíleným rovným týlem a řapem uprostřed základny čepele (Svoboda 1963, 285). V hrobě č. 50 představoval jediný předmět hrobové výbavy zlomek železného nožíku (Svoboda 1963, 286). Společně s vědrem byl k mrtvému z hrobu č. 65 přiložen nožik, který byl ve značně poškozeném stavu (Svoboda 1963, 290). Poslední nůž pochází z hrobu č. 72. Měl zesílený rovný tyl, přihrocenou špičku a plochý řap. Jeho délka byla 94 mm (Svoboda 1963, 292).

Mapa 13: Rozložení nožů na pohřebišti v Žalanech (Svoboda 1963)

Na pohřebišti se objevily také tři mince. Všechny pochází z druhé poloviny 11. století. Nejstarší mince pochází z hrobu č. 45, který obsahoval tři pohřby. Denár Spytihněva II. (1055 – 1061) byl uložen v dlani pravé ruky kostry hlavního pohřbu. Společně s mincí bylo v hrobě přítomno železné kování vědra a zbytky železného nožíku. Denár z hrobu č. 33 byl ražen za vlády Vratislava II. (1061 – 1092). V hrobě se vyskytl společně s esovitými záušnicemi. Mince stejného panovníka se objevila v hrobě č. 67 se střípkem nádoby (Svoboda 1963, 282-291).

V hrobech bylo kromě artefaktů přítomno i několik ekofaktů. Ve třech hrobech se vyskytly ulity plžů. V hrobě č. 43 byly umístěny v čelisti zemřelého. V oblasti lebky byly soustředěny ulity z hrobu č. 65. Společně s nimi byly v hrobě přítomny zbytky kování vědra rozlámáný železný nožik. Stejně jako v předchozích případech byly i ulity z hrobu č. 71 nalezeny v lebce zemřelého (Svoboda 1963, 285-292). V tomto hrobě byly přítomny i skořápky vajec. Vejce se objevilo celkem ve třech hrobech. V hrobě č. 18 byly skořápky nalezeny společně s korálky a keramickou nádobou. Dvě vejce byla objevena v hrudním koši mladšího jedince v hrobě č. 41 (Svoboda 1963, 278-292). Ve dvou hrobech se vyskytly zvířecí kosti. V hrobě č. 26 byla zjištěna čtvercová jamka, v níž byly uloženy zvířecí kosti společně se střepem z keramické nádoby. Zvířecí kosti z hrobu č. 66 byly umístěny poblíž keramické nádoby. Další výbavu tohoto hrobu tvořila zdeformovaná záušnice (Svoboda 1963, 280-291)

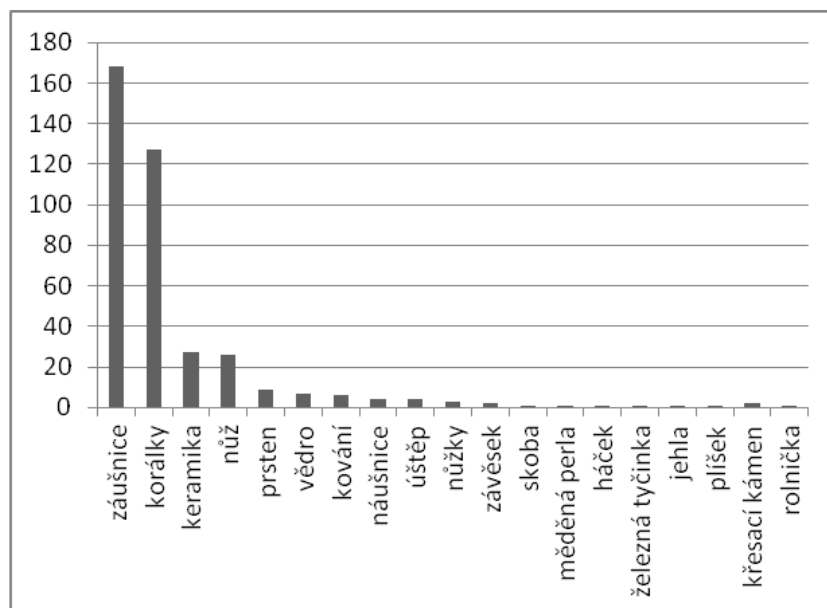
Na žalanském pohřebišti se objevily předměty, které byly zastoupeny pouze jedním nebo dvěma kusy. Dvě náušnice tvořily výbavu hrobu č. 14. Tento hrob byl vykopán V.

Švábem a nálezy z něj předány četnické stanici, proto o nich neexistuje příliš informací. V hrobě č. 27 byl nalezen prsten z bronzové tyčinky čočkovitého průřezu, jejíž konce se přesahují. Prsten se objevil v hrobě společně s dvěma záušnicemi. Ve dvou hrobech byly zjištěny zbytky železa. Železný předmět z hrobu č. 7 zřejmě představoval pozůstatek po nožiku (Svoboda 1963, 272). U železného zlomku z hrobu č. 22 není možná žádná pravděpodobná interpretace (Svoboda 1963, 272-278).

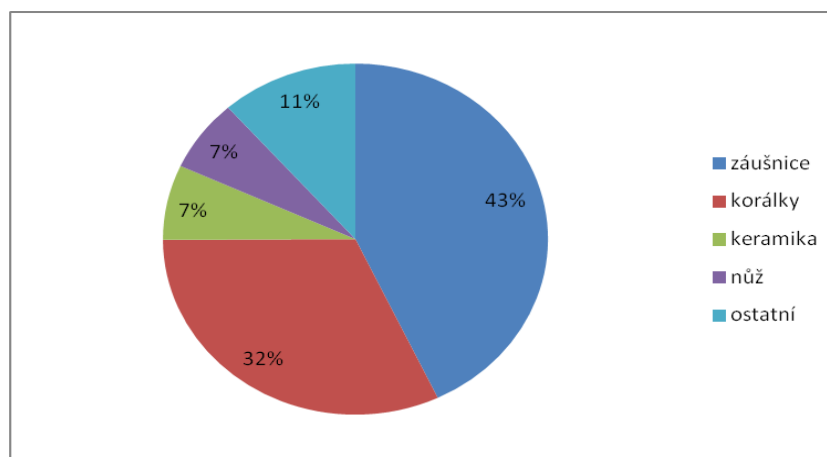
2.5. Praha-Motol

Pohřebiště Praha-Motol leží na jižním okraji areálu Fakultní nemocnice Motol v Praze. Vlastní místo výzkumu je situováno na severní straně hlubokého údolí (Kovařík 1991, 9). Od roku 1921 zde bylo odkryto a zdokumentováno 243 hrobů. V roce 1921 zde byly nalezeny první dva hroby, další jednotlivé hroby byly zachraňovány v letech 1935, 1939, 1942 a 1962 (Sláma 1977, 114). V roce 1935 zde provedl záchranný výzkum R. Turek, který zde zdokumentoval 29 hrobů (Frolíková-Kaliszová 2000, 201). V letech 1975-1976 zde probíhal výzkum Muzea hlavního města Prahy, během kterého bylo zjištěno 208 hrobů. V 77 hrobech (38 %) byla hrobová výbava. Nekropoli lze rozdělit do tří částí. Nejstarší z nich leží na severovýchodě a jsou pro ni charakteristické neuspořádané hroby, které se místy shlukují do skupin, a četné superpozice. Druhá skupina je situována v jihovýchodní části. Na rozdíl od první má odlišnou orientaci a je uspořádána podél původní hrany svahu. Třetí skupina, která je umístěna v jihozápadní části, se vyznačuje řadovým uspořádáním (Frolíková-Kaliszová 2000, 201).

Nejstarší hroby lze datovat do konce 9. století. Pro jejich výbavu jsou typické náušnice, drátkové formy záušnic s očkem, olivovité perly, vědra a archaické typy keramiky. Takto datované hroby se vyskytovaly především v jihovýchodní části pohřebiště. V průběhu 10. století bylo motolské pohřebiště využíváno nejpočetnější střední skupinou. Tu charakterizuje výbava s malými formami záušnic s očkem a esovitými záušnicemi, jantarovými, karneolovými a křišťálovými perlami, páskovými prsteny a keramikou. Závěr pohřebiště spadá do 1. poloviny 11. století. V hrobech z tohoto období se objevují masivní esovité záušnice. Nejasné je datování u hrobů bez milodarů, které mohly být ještě mladší (Kovařík 1991, 79-81).

Graf 9: Množství hrobové výbavy na pohřebišti v Praze-Motole

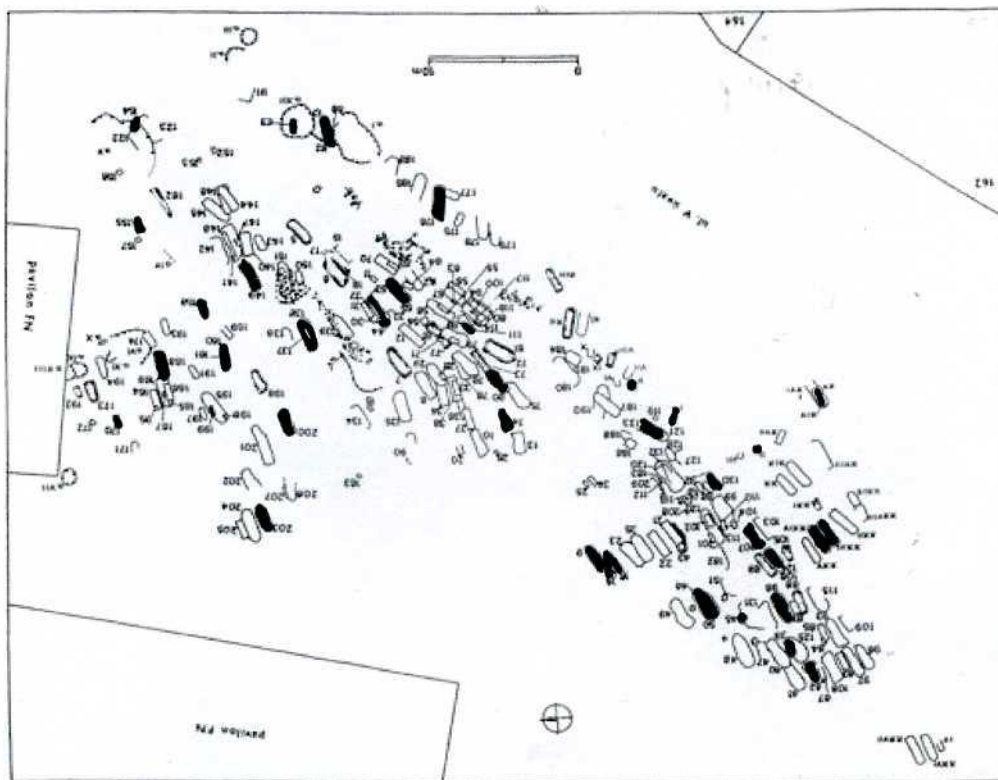

Graf 10: Procentuální zastoupení hrobové výbavy na pohřebišti v Praze-Motole

Na pohřebišti v Praze-Motole byly nalezeny celkem čtyři náušnice. Hrozníčkovitá náušnice byla zjištěna v hrobě č. 142. V hrobě č. 80 byla přítomna jednoduchá bronzová náušnice s uzlíčky. Náušnice s dvouapůlnásobnou esovitou smyčkou pochází z hrobu č. 159. Stříbrná náušnice z hrobu č. 82 je jednoznačně nejmladší. Spodní část jejího oblouku je na spodní straně zdobena třemi pásy plochých esovitých smyček, které vzájemně svírají úhel 45°. Tyto smyčky mají analogii ukončení esovitých záušnic (Kovařík 1991, 52).

Záušnice se objevily v 39 hrobech z 243, což činí zhruba 38 %. Celkem bylo nalezeno 168 záušnic. Minimální počet v jednom hrobě je jedna záušnice, maximální 18 záušnic. 98 záušnic bylo vyrobeno z bronzu, 46 ze stříbra, 14 je plátovaných stříbrem a pět bronzových záušnic je pozlaceno. 128 esovitých záušnic se objevil ve 27 hrobech, 23 záušnic s očkem v devíti hrobech a v jednom hrobě byla nalezena záušnice bez ukončení. Zbývajících 13

exemplářů z devíti hrobů mělo ulomené zakončení, nebo se zachovaly pouze fragmenty. Pokud byly v hrobě s jinými záušnicemi, lze předpokládat, že šlo o tentýž typ. Záušnice se nejčastěji objevily v kombinaci s náhrdelníkem, nožem, nádobou, prstenem, fragmenty železných předmětů, železnými nůžkami a náušnicí (Kovařík 1991, 53-54).

Mapa 14: Rozložení záušnic na pohřebišti v Praze-Motole (Kovařík 1991)

Z místa narušení, na němž byly recentním výkopem zničeny minimálně dva hroby, pocházejí dva čtvercové závěsky s plastickou výzdobou a pozlacením na líci. Jejich příslušnost ke konkrétnímu hrobu nelze stanovit (Kovařík 1991, 61).

Ve dvou exemplářích se na motolském pohřebišti vyskytly bronzové rolničky. V hrobě č. 184 je rolnička masivní, vakovitého tvaru. Byla vyrobena litím. Její poloha v hrobě nasvědčuje tomu, že byla pověšena na krk dítěte. Na přední straně byla rolnička překryta látkou s jednoduchou křížovou vazbou. Šlo zřejmě o obal, do kterého byla rolnička zabalena, čemuž nasvědčuje přeložení látky. Druhá rolnička byla získána při sběrech, tudíž ji nelze přiřadit ke konkrétnímu hrobu (Kovařík 1991, 62).

Náhrdelníky byly zaznamenány v šesti hrobech, což činí přibližně 6,5 % z 243 odkrytých hrobů. Ve čtyřech případech byly náhrdelníky v hrobech samostatně. Jsou složeny z korálků ze skla, jantaru, polodrahokamu, kostí a kovu. Nejčastější mají oblé tvary, které jsou vyrobené ze skleněné hmoty. Takové korálky pocházejí z hrobů č. 121, 69, 164, 165 a

168. Nejpočetnější soubor tvoří drobné perličky kulovitého, soudkovitého nebo kuželovitého a válcovitého tvaru o průměru 2-4 mm, které byly nalezeny v hrobě č. 44 v počtu 247. Hrob č. 68 obsahoval plochou oválnou perlu z tmavě modrého skla. Z hrobu č. 165 máme melounovitou perlu. 20 olivovitých perel bylo zastoupeno ve čtyřech hrobech. V hrobě č. 174 bylo 12 olivovitých perel a v hrobě č. 80 pět světle zelených olivovitých perel. Olivovité perly se objevily i v hrobech č. 143 a 169. Segmentovaná perla byla nalezena v hrobech č. 44 a 165. Zvláštní skupinu tvoří tři korálky se zatavenou výzdobou. V hrobě č. 144 je tato skupina zastoupena kulatou světle modrou perlou, rozdělenou bílou linkou na poloviny, v každé z nich jsou tři tmavší očka lemovaná bílou linkou. Zatepaná výzdoba není plastická. Z hrobu č. 160 pocházejí dvě černé perly soudkovitého až kulovitého tvaru o průměru 15-16 mm a velikosti 13-14 mm. Černá plocha perel je rozdělena dvěma bílými protínajícími se vlnovkami, takže je rozdělena na třetiny, uvnitř kterých je zatavené více méně plastické bílé očko s motivem maltézského kříže v okrové barvě, kombinovaného se zeleným středem, případně zelenými obvodovými liniemi. V hrobě č. 68 byly tři válcovité perly zdobené nastavenou plastickou klikátkou s každým sklonem odděleným podélným promáčknutím. Jsou vyrobeny ze sklovité masy světle hnědé barvy, na některých jsou zbytky černé barvy. Náhrdelník z hrobu č. 121 obsahoval vedle kulovitých a prstěncovitých perel a perel dvojkónických ze skleněné masy také 13 válcovitých perel a navitou plastickou spirálkou. Jedna z nich měla na povrchu stopy černé barvy a zlacení. Posledním typem skleněných korálků, které se objevily na motolském pohřebišti, jsou dvě kulovité či spíše nízké soudkovité perly, rozdělené oválnými liniemi na třetiny, v jejichž středech jsou natavená bílá plastická očka. Obě dvě tyto perly pochází z hrobu č. 68. V hrobě č. 124 byla nalezena tmavě modrá skleněná perla dvojkónického tvaru (Kovařík 1991, 62-64).

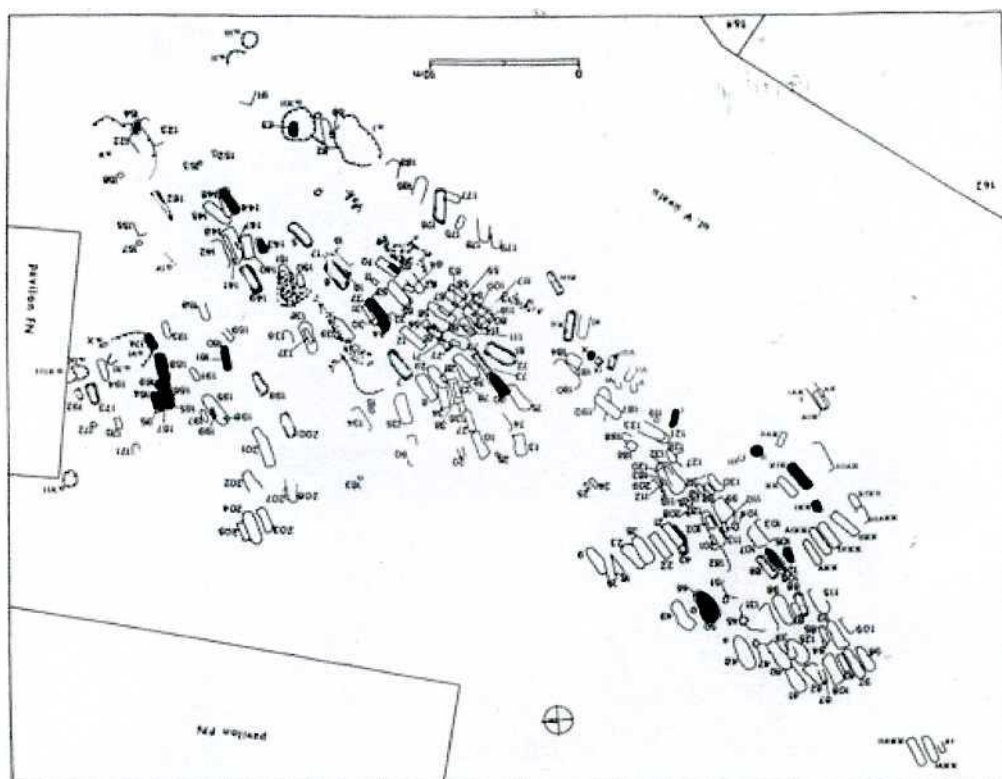
Mimo skleněných korálků se na pohřebišti v Motole objevily korálky vyrobené z jantaru. 23 exemplářů bylo umístěno v sedmi hrobech, tři pocházejí z porušeného hrobu. Vždy byly doprovázeny jinými předměty, nejčastěji skleněnými perlami a perlami ze skelné masy, perlami s polodrahokamu, záušnicemi a páskovými prsteny. Ve hrobech č. 50, 68, 144 a 165 byly jantarové perly zastoupeny v 1-2 kusech. V hrobě č. 44 bylo 17 perel z jantaru, v hrobě č. 168 12 a v hrobě II osm. Všechny exempláře, kromě nehraněné kulovité perly, mají dvojkónický tvar, více či méně stlačený, osmihranný, s výrazným hraněním (Kovařík 1991, 64-65).

Ve třech hrobech se vyskytly korálky z polodrahokamu. V hrobě č. 50 byly dvě karneolové kvadratické perly se zkosenými rohy a dvojkónická křišťálová perla. Kombinace těchto dvou perel byla rovněž v hrobě č. 105. V hrobě č. 124 se objevila velké křišťálová

dvojkónická perla společně s dvojkónickou skleněnou perlou a šesti esovitými záušnicemi (Kovařík 1991, 65).

Inventář korálek z motolského pohřebiště doplňuje fragment duté perly z měděného plechu, pravděpodobně kulovitého tvaru, z hrobu č. 80 a dvě trubičky z drobné duté kosti, které byly v hrobě č. 44. (Kovařík 1991, 65)

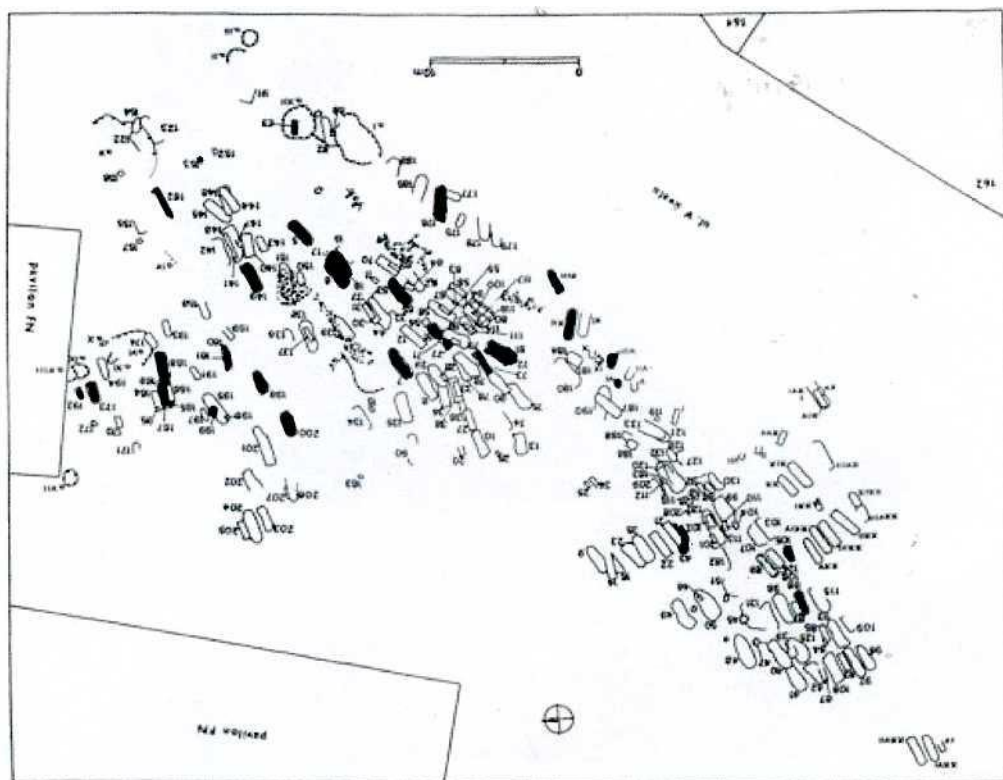
V inventáři hrobů z Motole se objevilo 6 prstenů. V hrobech č. 50, 168 a 192 byly jednoduché páskové prsteny vyrobené z bronzu. V hrobě č. 50 se nacházel další prsten. Byl páskový s trojnásobným podélným členěním. V hrobě č. 200 byl nalezen do dvou drátů stočený prsten (Kovařík 1991, 65-66).

Mapa 15: Rozložení prstenů na pohřebišti v Praze-Motole (Kovařík 1991)

Ve 29 hrobech na pohřebišti v Motole se objevily nože, což činí přibližně 18 %. V každém z těchto hrobů byl přítomen vždy jeden nůž a ve 14 případech (hroby č. 7, 18, 43, 72, 73, 81, 86, 89, 153, 162, 173, 199, VIII a XI) šlo o jediný předmět, který byl do hrobu vložen. Ve čtyřech hrobech jsou nože součástí poměrně bohaté výbavy. V hrobě č. 105 byl nůž společně s karneolovou a křišťálovou perlou, v hrobě č. 149 s deseti stříbrnými záušnicemi s očkem, 14 bronzovými a čtyřmi stříbrnými esovitými záušnicemi, v hrobě č. 168 s náhrdelníkem a dvěma bronzovými páskovými prsteny, v hrobě č. 200 s pěti stříbrnými a jednou bronzovou pozlacenou záušnicí a tordovaným bronzovým prstenem. Kvůli značné

korozí některých nožů je velice obtížné určit jejich původní tvar a velikost. Převažují nože střední velikosti s délkou v rozmezí 100-150 mm a šířkou 13-24 mm. V hrobech č. 168, 173 a 192 se objevily menší nožičky s délkou 60-70 mm a šířkou 7-9 mm. Tyto nožičky mohou být interpretovány jako nástroje toaletní nebo chirurgické. Vedle těchto nožů se na motolském pohřebišti našly nože, které by bylo možné označit jako válečné nebo bojovné. K nim lze přiřadit nůž z hrobu č. 72, který byl zavěšený v kožené pochvě kované bronzovým plechem. Další zbraní je nůž z hrobu č. 17, který byl vložený na vnější straně levého předloktí pohřbeného muže. Je 270 mm dlouhý, 30 mm široký a 7 mm silný. Byl zasunut v dřevěné pochvě, která byla potažená kůží a měla bronzové na vrchní straně zlacené kování na špičce (Kovařík 1991, 66-68).

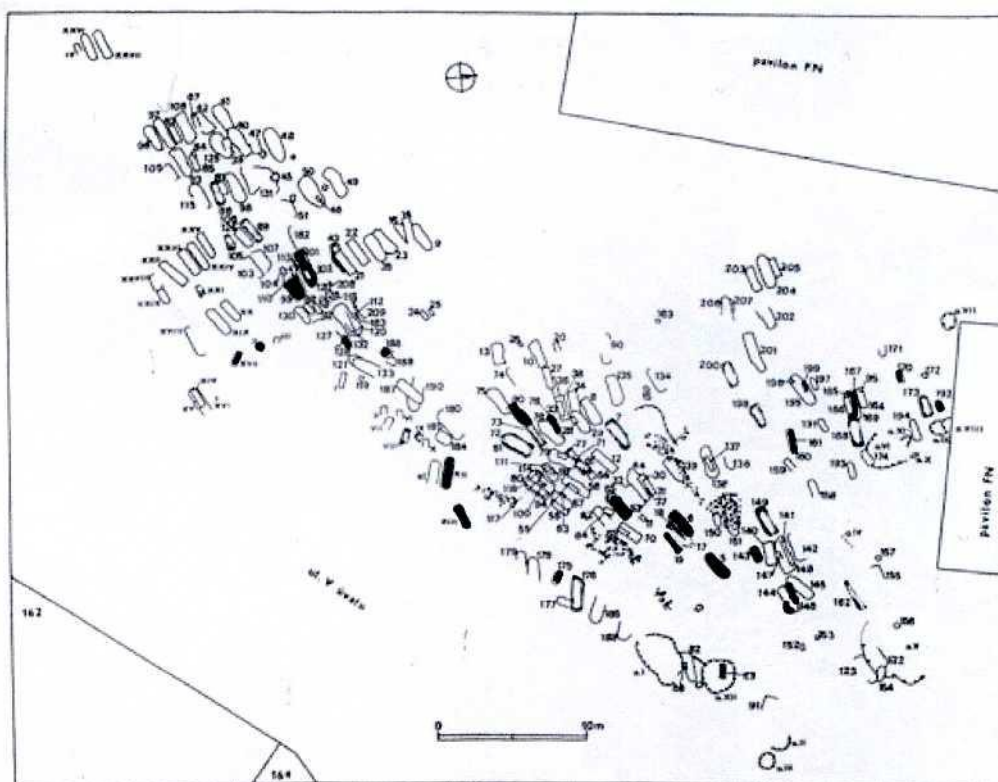
Mapa 16: Rozložení nožů na pohřebišti v Praze-Motole (Kovařík 1991)

Ve třech hrobech se ve značně fragmentární podobě objevily železné nůžky. Z těchto zbytků nelze rozeznat, zda se jednalo o starší typ nůžek s obloukovým perem nebo mladší typ s prstencovým perem. V hrobě č. 82 se zachovala část sevřených čepelí s náběhem k peru. V hrobě č. 154 se vyskytl jeden exemplář nůžek společně s dvěma zlacenými záušnicemi s očkem. V dětském hrobě č. 198 byly zjištěny nůžky bez další hrobové výbavy (Kovařík 1991, 69).

Kování věder, v silně zkorodované podobě, se vyskytla v pěti hrobech. V hrobě č. 17 byly fragmenty tří obručí vědra trojúhelníkového průřezu o šířce 8 mm, síle 4 mm společně s válečným nožem. Vědro mělo průměr asi 170 mm. Železný nůž se objevil společně s vědrem i v hrobě č. 61. Toto vědro mělo dvě obruče o průměru asi 180 mm. Obruče trojúhelníkového průřezu měly šířku 10 mm a byly silné 4 mm. Z vědra se zachovala část obloukovitého držadla kulatého průřezu o průměru 6 mm. V hrobě č. 79 byly tři fragmenty obručí vědra a dvě části obloukovitého držadla zakončeného háčky se zbytky pout, které byly zhotoveny z tordovaného drátu kruhového průřezu 6 mm. Z vědra z hrobu č. 127 zůstaly zachovány fragmenty obruče obdélníkového průřezu 9 mm široké a 3 mm silné, fragmenty obloukovitého držadla kruhového průřezu o průměru 7 mm ukončeného háčky a pouta ve tvaru vlaštovčího ocasu, které měly průměr průřezu 150 mm. V hrobě č. 195 se vyskytly dvě obruče vědra. Horní byla 15 mm široká, plochá, 2,5 mm silná, podélně rozdělená žlábkem na dvě poloviny, s otvory pro hřeby. Obě obruče měly průměr 160 mm. Spodní obruč, ze které se zachovaly pouze zbytky, měla obdélníkový průřez, byla 10 mm široká a 2 mm silná. Držadlo vědra mělo obdélníkový průřez 8 mm široký a 2 mm silný. Na koncích se zužovalo. Dále byly zachovány fragmenty závěsu (Kovařík 1991, 69-70).

Keramika byla obsažena v 23 hrobech. 27 exemplářů představovalo 6 % všech nálezů na pohřebišti. V každém z hrobů byl vždy pouze jeden exemplář. Dvě nádoby pochází z narušených hrobů a byly získány sběrem. Za zmínku stojí, že v mužských hrobech se objevily keramické nádoby výhradně u starších jedinců. V hrobech č. 19, 78, 129, 146, 161, 175 a XVII byla keramika jediným předmětem. Nejčastěji byla keramika doprovázena nožem, dále záušnicemi, náhrdelníkem a prstenem. U porušených hrobů č. 120 a 130 nelze rozhodnout o příslušnosti dalšího inventáře. Tvarově byly výrazně převládající hrnce, zastoupena byla mísa a láhev. Mimo nádobu z hrobu č. 5 převažují širší hrnce, u kterých horizontální rozměr převyšuje o 8-38 mm vertikální rozměr. V hrobech č. 5, 65, 68, 78, 99, 149, 192 a jeden hrnec získaný sběrem jsou kónické nádoby s vysoko položenou výdutí. Kónické hrnce nálevkovité pocházejí z hrobů č. 6, 80, 120, 132 a 170, vejčité z hrobů č. 19, 129 a 161. Hrnec soudkovitého tvaru se vyskytl v hrobě č. 160 a jeden byl získaný sběrem. V hrobě č. 186, který byl tvořen neanatomickým shlukem kostí tří jedinců, byl zlomek okraje nádoby. V hrobě č. 146 byla láhev, v hrobě č. 175 mísa náležíci Vánovu typu III a I, tzn. širšímu tvaru mís s prohnutým hrdlem. Otisky a značky na dnech nádob byly zaznamenány u 12 nádob. V případě z hrobů č. 169 a 175 jde o kruhové důlky. U hrnců z hrobů č. 68, 78, 80, 120 a 192 byla zjištěna keramická značka s motivem kříže. Motiv kruhu byl na nádobě z hrobu č. 129 a nádobě ze sběru. Složitější značky jsou pak u nádob z hrobů č. 132, 160 a u

druhé nádoby, která byla získána sběrem (Kovařík 1991, 70-73).

Mapa 17: Rozložení keramiky na pohřebišti v Praze-Motole (Kovařík 1991)

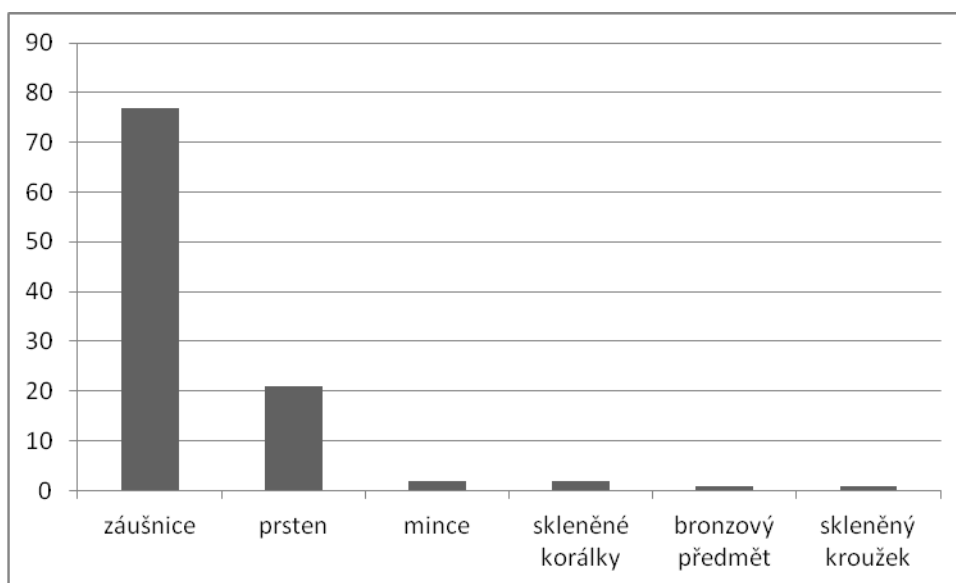
Mezi další předměty, které byly nalezeny na motolském pohřebišti, patří silicitová štípaná industrie v podobě křesacího kamene. Po jednom exempláři bylo ve čtyřech hrobech. V hrobě č. 44 byl křesací kámen s fragmenty železného předmětu, který by se dal označit jako ocílka. Další tři exempláře byly v hrobech č. 145, 171 a XIII. Z hrobu č. 144 se zachovaly dva drobné úšťepy (Kovařík 1991, 73).

Za pozornost stojí železný háček s očkem z hrobu č. 107. Další železný předmět se našel v hrobě č. 99. Z hrobu č. 66 pochází železná skoba. Naprosto unikátní je bronzová pinzeta s rozšířenými čelistmi, dlouhá 43 mm, Byla získána sběrem, takže není možné určit její příslušnost k hrobu (Kovařík 1991, 73).

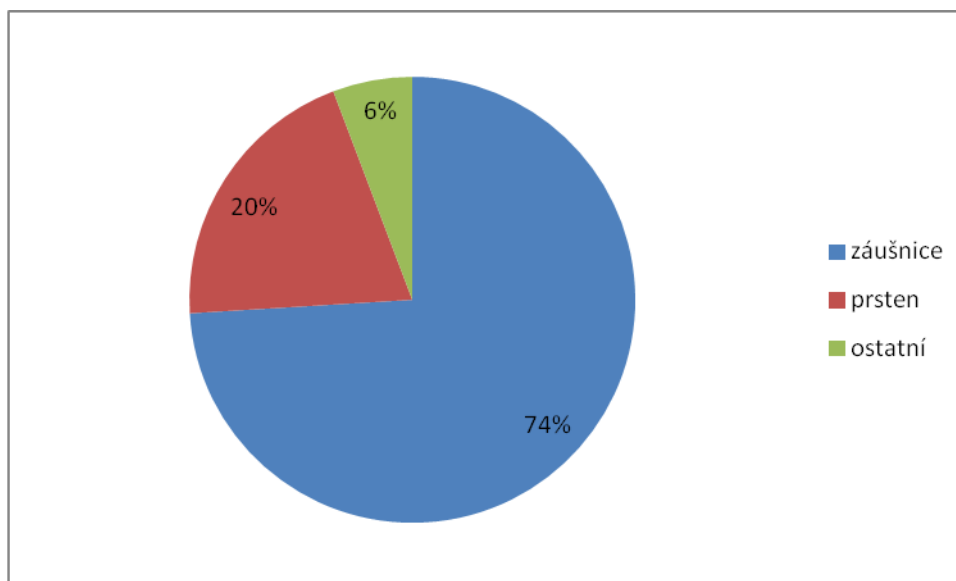
2.6. Radomyšl

Raně středověké pohřebiště v Radomyšli se nachází na pozemku bývalé farské zahrady v blízkosti románského kostela sv. Martina v historickém středu dnešní obce. Vlastní obec leží 6 km severovýchodně od Strakonice (Nechvátal 1999, 10). K objevení pohřebiště došlo při záchranném výzkumu v roce 1963 (Nechvátal 1999, 30). Pohřebiště patří mezi řadová pohřebiště mladohradištního období. Řady se projeví především v jeho východní části. Nejsou však vzácné ani pohřby s několika jedinci (Nechvátal 1999, 30). Datování pohřebiště je založené především na rozsáhlém souboru esovitých záušnic. Podle nich lze pohřebiště datovat do 12. století. Pohřbívalo se zde zhruba 100 let (Nechvátal 1999, 124).

Na pohřebišti v Radomyšli bylo odkryto celkem 463 raně středověkých hrobů. Hrobová výbava se objevila v 53 z nich, což činí asi 11,5 % z celkového počtu prozkoumaných hrobů (Nechvátal 1999, 127).

Graf 11: Množství hrobové výbavy na pohřebišti v Brandýsku

Graf 12: Procentuální zastoupení hrobové výbavy na pohřebišti v Radomyšli

Nejpočetnější skupinu nálezů tvořily esovité záušnice. Počtem 77 kusů představovaly 74 % z celkového počtu všech nálezů na pohřebišti. Objevily se v 37 hrobech. Převládají esovité záušnice větších a velkých rozměrů. Největší průměr, 90 (87,6) mm, měla záušnice z hrobu č. 56. Byla vyrobena z bronzu a plátovaná tenkou vrstvičkou stříbra, síla drátu 3, 8 mm. Zdobila ji široce roztepaná esovitá klička v podobě hustě kladeného, podélného plastického žebrování celé plochy. Způsob provedení a průměr této záušnice naznačuje, že jde o jeden z nejmladších nálezů tohoto šperku. Tomuto závěru odpovídá také provedení zakončené druhé kličky roztepaním drátu téměř do podoby zvířecí hlavičky s výrazným provrtaným očkem. Obdobné záušnice se vyskytly v hrobě č. 123. Dvě ze tří nalezených záušnic byly provrtané. Jejich průměry jsou 60,8 (68,5) a 56,3 (67,2) mm. Další esovitá záušnice většího rozměru se objevila v hrobě č. 312. Byla vyrobena ze železa, její průměr byl 46,48 mm. Zajímavé je její uložení v hrobě přibližně 10 cm pod bradou zemřelého. Takováto pozice může vést k úvaze, že záušnice měla funkci při spínání šatu. Další železná esovitá záušnice pochází z hrobu č. 191. Její průměr byl 85 (80) mm. Spolu s ní byla v hrobě pozorována další, patrně cínová, silně korodovaná záušnice menšího průměru. Tři bronzové záušnice z hrobu č. 1 měly průměr 67,3, 58, 7 a 42,7 mm. První z nich měla esovitou kličku na obou koncích. Zajímavý soubor osmi záušnic představuje hrobovou výbavu buldozerem silně poničeného hrobu č. 55. Čtyři z nich byly seřazeny za sebou při pravé a levé skrání lebky. Dvě záušnice, které se nacházely těsně nad klíčními kostmi, byly zhotoveny pletením běžné esovité záušnice z masivního bronzového drátu a pokryty jemným bronzovým slabě zlaceným pletivem. Opletení pevného jádra záušnice bylo provedeno proplétáním jednoho kusu tenkého drátu o síle 0,4 mm, až vznikl obal o třech výrazných hranách. Opletení bylo

přípevněno několikanásobným obtočením na obou koncích, z nichž jeden byl ukončen esovitou kličkou, druhý háčkem. Průměry těchto záušnic jsou 49,5 (50,5) a 50,5 (50) mm (Nechvátal 1999, 121-122).

Kromě záušnic velkého rozměru byly na pohřebišti v Radomyšli nalezeny i záušnice rozměrů menších. V dětských hrobech č. 5, 193, 199 a 272 se vyskytlo 27 bronzových záušnic o průměrech v rozmezí 20 – 30 mm. Další záušnice menšího rozměru byly v hrobě č. 213. Její průměr je 25,9 (27,2) mm. Z dětského hrobu č. 65 pochází záušnice o velikosti 30,5 (27,5) mm. Společně s ní byla v hrobě objevena záušnice o průměru 40 (41,8) mm. V hrobě č. 127 se našla masivnější záušnice o průměru 28,7 (31,1) mm. V opačně orientovaném hrobě č. 40 se vyskytla masivní stříbrná záušnice o velikosti 19,5 (23) mm a síle drátu 4,5 mm a cínová záušnice o velikosti 35 (30) mm a síle drátu 4 mm. Obě tyto záušnice působily archaicky (Nechvátal 1999, 122-123).

Záušnice z pohřebiště v Radomyšli náleží ke skupině s největšími průměry, které v Čechách známe. Patří tedy k vrcholné fázi vývoje tohoto šperku a lze je datovat do 12. století. Zvláštní skupinu tvoří 27 bronzových esovitých záušnic menších rozměrů. Ty se vyskytly v dětských hrobech. Podle názoru některých badatelů byly dětem do hrobů přikládány menší záušnice než dospělým, proto i tyto záušnice můžeme datovat do 12. století (Borkovský 1956, 150).

Druhým početně nejvíce zastoupeným předmětem na pohřebišti v Radomyšli byl prsten. 21 nalezených prstenů tvořilo 20 % z celkového počtu předmětů na pohřebišti. Tvarově je můžeme rozdělit do šesti skupin. První skupinu tvoří ploché páskové prsteny. Byly vyrobeny jednoduchým ohnutím plochého pásku bronzového plechu. K této skupině můžeme přiřadit 16 prstenů. Ploché páskové prsteny lze rozdělit na dvě varianty. První z nich představují prsteny z pásku o rovnoměrné šířce a síle plechu s volnými, nespojenými konci, které se dotýkají nebo částečně vzájemně překrývají. Konce prstenů bývají rovně seříznuté, ojediněle se na konci zužují. Zevní plocha prstenů může být zdobena, a to velmi jemnou lineární výzdobou, která je sestavena z jednotlivých vbíjených punců. V hrobech č. 225 a 388 byly dva prsteny zdobené písmeny latinské kapitály. Písmena jsou prostoupena písmeny unciálních tvarů. Nedávají smysl a byly zřejmě použity pouze jako výzdobný prvek. Druhá varianta prstenů se od první liší štítkovitým rozšířením ve své střední části. Jejich konce se zužují do tupých hrotů. Byly ozdobeny lineárními rýžkami, zhotovenými puncovací technikou (Nechvátal 1999, 129). Tento typ prstenu se objevil v hrobě č. 58 a 282.

Do druhé skupiny prstenů patří prsteny zhotovené z tyčinek kovu. Na pohřebišti v Radomyšli se objevil pouze jeden takový prsten. Pochází z hrobu č. 181. Jeho průměr je

23,8 mm a síla drátu, z kterého je zhotoven, je 5,1 mm. Byl zdoben výraznými rýhami po tažení na těle. V hrobě č. 61 se vyskytl bronzový kroužek o velikosti 21,6 (20,3) mm a síle drátu 2 mm. Jeho konce nebyly spojené. Kroužek byl nalezen u hlavy kostry uvnitř esovité záušnice. Jeho umístění napovídá tomu, že nešlo o prsten, ale o předmět účesu. Podobný kroužek se našel v hrobě č. 5. Byl vyroben ze skla (Nechvátal 1999, 129-130).

Třetí skupinu tvoří pletené prsteny. Na pohřebišti v Radomyšli se vyskytly dva exempláře tohoto typu. Oba pochází z hrobu č. 178. Byly spleteny ze dvou kusů bronzového drátu. Na koncích byly nespojené. Jejich velikost je 22 (23,5) a 24,5 mm, síla drátu 4 a 3 mm (Nechvátal 1999, 130).

Čtvrtou skupinu představují prsteny s kruhovým terčíkem. Objevily se ve dvou hrobech. V hrobě č. 65 byl nalezen bronzový prsten vyrobený z jemného drátku, svinutého v hustě kladených závitěch kolem pevného drátkového jádra, na koncích roztepaného. Konce prstenu byly nespojené a hluboko se překrývaly. Na jednom z nich byl připevněn kruhový, samostatně zhotovený terčík o průměru 12 mm. V jeho tenké fólii byl vyražen rovnoramenný kříž řeckého typu s rozšířenými konci, umístěný v kroužku. Druhý prsten byl na místě několika rozrušených hrobů. Byl páskový o průměru 23 (15) mm a šířce hrany 2,7 mm. Jeho konce byly vidličkovitě rozšířeny, na každém z nich byl kruhový nezdobený terčík (Nechvátal 1999, 130).

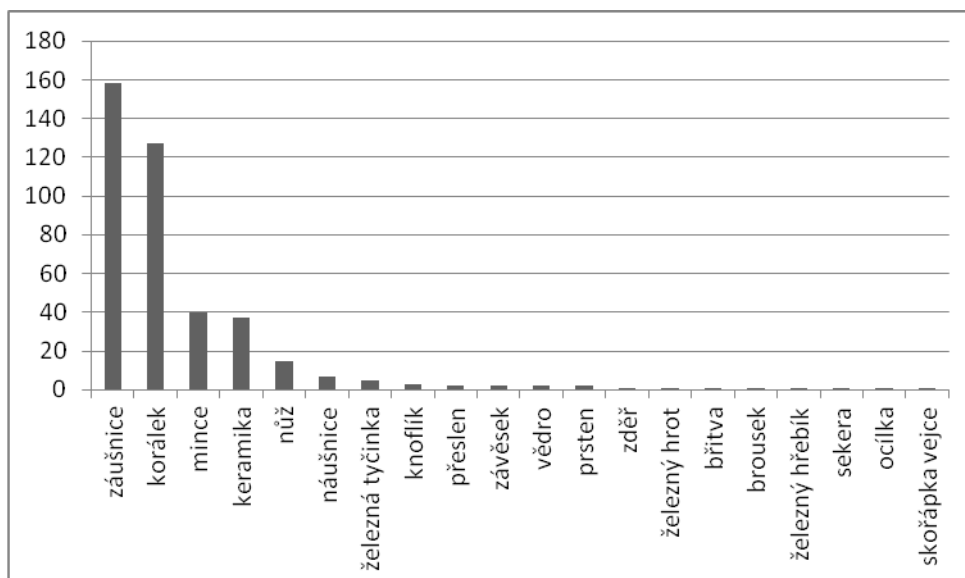
Pátá skupina je tvořena prsteny se skleněným očkem. Na pohřebišti se vyskytly dva. První pochází z hrobu č. 186. Páskový prsten má průměr 23 mm a šířku drátu 2,5 mm. Jeho konce byly rozšířené a byla na nich připevněna kruhová objímka o průměru 9,5 mm, do níž bylo zasazeno skleněné, světle fialové očko o průměru 6 (5) mm. Druhý prsten byl nalezen v hrobě č. 280. Měl podobnou kruhovou objímku jako prsten z hrobu č. 186. Její průměr byl 8,5 (8) mm. Očko bylo průzračné světle zelné barvy (Nechvátal 1999, 130-131).

Další skupinu nálezů představují dvě mince, které pocházejí z 12. století. Na severním okraji pohřebiště v hrobě č. 279 byl nalezen denár Soběslava I., který vládl v letech 1125 až 1140. V hrobě č. 328, který ležel na jižním okraji pohřebiště, se objevil denár Vladislava II., který je možné datovat k roku 1142 (Nechvátal 1999, 131).

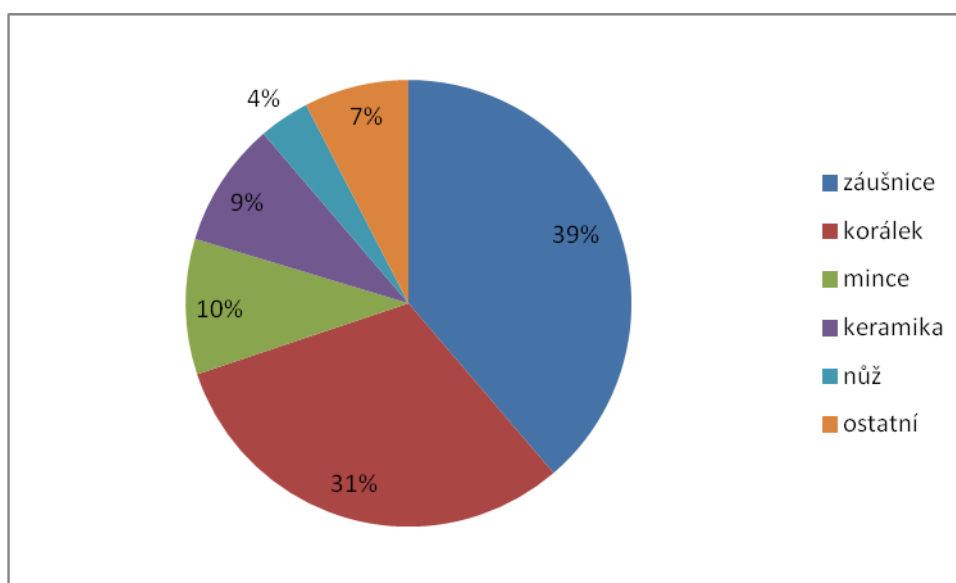
Posledním skupinu nálezů zastupují 2 skleněné korálky, které pochází z ženského hrobu č. 127. První z nich byl světle červeně zbarvený. Jeho průměr byl 7,5 mm. Druhý korálek měl elipsovité tvar s kruhovým průřezem, průměr korálku 8 mm. V hrobě se vyskytly společně s esovitými záušnicemi a prstenem (Nechvátal 1999, 72).

2.7. Mušov

Pohřebiště Mušov se nachází na místě rekreačního autocampu na katastrálním území bývalé obce Mušov (dnes Pasohlávky). Celkem zde bylo odkryto 247 hrobů (Jelínková 1985, 49). Hrobová výbava byla obsažena ve 111 z nich, což činí 45 %.

Graf 13: Množství hrobové výbavy na pohřebišti v Mušově

Graf 14: Procentuální zastoupení hrobové výbavy na pohřebišti v Mušově

Největším počtem nálezů byly zastoupeny záušnice. 158 kusů tohoto šperku představovalo 39 % všech předmětů nalezených na pohřebišti. Nejvíce esovitých záušnic se dochovalo v hrobě č. 7a. Všechny 14 exemplářů bylo vyrobeno z bronzu. Průměry záušnic se pohybovaly mezi 14,3 a 16,7 mm. V hrobě byly společně s korálky (Jelínková 1999, 12). 11 kusů záušnic se objevilo ve třech hrobech. V hrobě č. 94b byla spolu s esovitými záušnicemi

uložena mince. Všechny záušnice byly bronzové a měly průměry 16,6 až 18,1 mm (Jelínková 1999, 34). 11 esovitých záušnic s mincí se objevilo také v hrobě č. 196. Všechny byly bronzové a jejich průměry se pochybovaly od 16,4 do 20 mm (Jelínková 1999, 54). V hrobě č. 136 se vyskytlo 10 bronzových esovitých záušnic a jedna měděná, stříbrem plátovaná. Jejich průměry byly 17,9 až 23,5 mm. V hrobě byly uloženy s keramickou nádobou (Jelínková 1999, 42). Hrob č. 44 obsahoval devět esovitých záušnic a mincí. Záušnice byly vyrobeny z bronzu a jejich průměry byly 16,45 až 17,8 mm (Jelínková 1999, 22-23). Výbavu hrobu č. 79 představovalo pouze osm bronzových esovitých záušnic s průměry 18,9 až 19,5 mm (Jelínková 1999, 30). Podobně vypadala také výbava v hrobě č. 100. Jedna ze záušnic byla měděná, stříbrem plátovaná. Průměry těchto záušnic byly 19,2 až 22 mm (Jelínková 1999, 35). Hrob č. 89 obsahoval pět měděných, stříbrem plátovaných esovitých záušnic a jednu stříbrnou esovitou záušnici s průměry mezi 16,8 a 22,4 mm (Jelínková 1999, 33). Pět bronzových esovitých záušnic s průměry od 16,1 do 21,1 mm se vyskytlo v hrobě č. 115 (Jelínková 1999, 38). V šesti hrobech bylo nalezeno po čtyřech záušnicích. V hrobech č. 35a, 67 a 170 šlo o bronzové esovité záušnice, jejichž průměry se pohybovaly mezi 18,4 a 30,5 mm. V hrobě č. 84 byly kromě dvou bronzových esovitých záušnic nalezeny také 2 měděné, stříbrem plátované s průměry od 17,3 do 18,2 mm (Jelínková 1999, 31). Hrob č. 158 obsahoval tři stříbrné a jednu měděnou, stříbrem plátovanou záušnici. Jejich průměry se pohybovaly mezi 15 a 16,6 mm (Jelínková 1999, 46). Také v hrobě č. 161 se vyskytly dvě stříbrné esovité záušnice. Výbavu tohoto hrobu doplnily dvě bronzové esovité záušnice. Průměry záušnic byly mezi 14,3 a 14,8 mm (Jelínková 1999, 47). Tři záušnice byly přítomny ve čtyřech hrobech. Bronzové záušnice s průměry od 10, do 14,7 mm se vyskytly v hrobě 131 (Jelínková 1999, 41). V hrobě č. 118 šlo o jednu stříbrnou a dvě měděné, stříbrem plátované esovité záušnice s průměry od 13,5 do 20,7 mm (Jelínková 1999, 38). Hrob č. 178a v sobě skrýval kromě stříbrné mince také tři měděné, stříbrem plátované záušnice s průměry od 20,5 do 21,2 mm (Jelínková 1999, 50-51). Pouze stříbrné esovité záušnice byly přítomny v hrobě č. 214. Jejich průměry se pohybovaly mezi 13,5 a 16,5 mm (Jelínková 1999, 57). Ve 27 hrobech bylo nalezeno po jedné nebo dvou záušnicích. V hrobech č. 5, 78, 97, 98, a 142 byly přítomny měděné záušnice se stříbrným plátováním. Hroby č. 16, 21, 23, 36, 61, 68, 70, 77, 174, 185, 195 a 231 obsahovaly bronzové esovité záušnice. Stříbrné záušnice se objevily v hrobech č. 11, 23, 42, 82a, 85, 112, 162, 171, 174, 185, 210, 221 a 229. V hrobě č. 225 byla společně s dvěma mincemi uložena olověná esovitá záušnice s odlomenou kličkou, jejíž průměr byl 26,8 mm (Jelínková 1999, 59).

Mezi šperky patří také náušnici, které se objevily ve čtyřech hrobech. Nejvíce

exemplářů tohoto šperku bylo zastoupeno v hrobě č. 39. První z nich měla víceméně pravidelný kroužkovitý tvar a byla vyrobena z bronzu. Konce drátu nebyly přihroceny a navzájem se přesahovaly. Na dolním oblouku byla patrná stopa po natavení. Náušnice měla průměr 16 mm a sílu drátu 0,8 mm. Druhá náušnice byla na dolním oblouku zdobena dvěma protilehlými uzlíčky a dutou nezdobenou kuličkou. Konce drátu nebyly zahroceny. Průměr náušnice byl 18,2 mm a síla drátu 1,1 mm. S touto náušnicí tvořil pár třetí exemplář tohoto šperku, z kterého se zachovaly pouze fragmenty bronzového drátu. Na dolním oblouku byl patrný zbytek prstencového uzlíčku a stopa po natavení duté kuličky. Průměr této náušnice byl 17,1 mm a síla drátu 1,1 mm (Jelínková 1999, 20). Z hrobu č. 55 pochází další pár bronzových náušnic, z nich se zachovaly jen zlomky. Obě měly trubičkovitý závěsek. Jejich průměry byly 19 a 17 mm a síla drátu 0,9 mm (Jelínková 1999, 26). Kroužkovitá náušnice vyrobená z bronzového drátu se objevila v hrobě č. 49. Její průměr byl 12,55 mm a síla drátu 0,8 mm (Jelínková 1999, 24). Poslední exemplář tohoto šperku náleží do výbavy hrobu č. 235. Náušnice měla horizontálně zvlněný trubičkovitý závěsek, který byl na dolním oblouku připevněn poutkem. Z obou stran byl vymezen uzlíky. Průměr této náušnice byl 18 mm a síla drátu 1 mm (Jelínková 1999, 62). Ani v jednom případě se náušnice neobjevila v hrobě samostatně. Ve vše čtyřech hrobech, kde byly zastoupeny náušnice, byla součástí výbavy keramika a korálky, v hrobech č. 39 a 49 knoflíky, což může znamenat, že tyto hroby náleží do nejstarší fáze pohřebiště. V hrobě č. 39 byly ve dvou exemplářích přítomny železné lunicové závěsky s volutovitě zatočenými cípy, ukončenými drobnými terčíky (Jelínková 1999, 20).

Druhý nejčtenější nález představovaly korálky, které tvořily 31 % celkového počtu předmětů hrobové výbavy. Nejvíce exemplářů bylo přítomno v hrobě č. 40. Součástí náhrdelníku bylo 66 kusů celých a 10 částí drobných skleněných korálek kotoučkovitého až bočníčkovitého tvaru, devět úplných nebo částečně slepovaných, tři poloviny a jeden odražený skleněný korálek červenohnědé barvy bočníčkovitého až kónického tvaru, skleněný korálek válcovitého tvaru hnědočerné barvy s navinutou stříbrnou folií, zlomek skleněného hnědočerného korálu válcovitého tvaru s kousky stříbrné folie, částečně odlomený korálek z karneolu ve tvaru osmibokého hranolu s nepravidelně hraněnými stěnami a jednou nerovnou základnou (Jelínková 1999, 20-21). Další náhrdelník pochází z hrobu č. 39. Tvořil ho skleněný kotoučkovitý korálek světle modré barvy, jehož povrch byl stříbřitě rozsklen, zlomek skleněného korálku soudečkovitého nebo válečkovitého tvaru tmavě modré barvy, zdobený dvěma natavenými zrnky bílého skla, skleněný korálek příčně členěný do čtyř žeber, jehož povrch byl pokryt stříbřitou korozní vrstvou, modrý skleněný korálek příčně členěný do

čtyř žeber a tmavě modrý skleněný korálek příčně členěný do pěti žeber. Náhrdelník byl doplněn dvěma lunicovými závěsky (Jelínková 1999, 19-20). V hrobě č. 7a se objevilo devatenáct a jedna polovina červenohnědých korálků bochníčkovitého až kónického tvaru. Výbavu tvořily společně s esovitými záušnicemi (Jelínková 1999, 12). Zbylé korálky se vyskytly v šesti hrobech. Světle zelený soudkovitý korálek ze skla se zatavenou bronzovou trubičkou tvořil společně se dvěma keramickými nádobami výbavu hrobu č. 49. Podobný korálek byl přítomen také v hrobě č. 231. Zatavenou bronzovou trubičku měly také dva zelené korálky dvoukónického tvaru z hrobu č. 55. Další korálek ze skla se vyskytl v hrobě č. 235. Byl příčně členěný do třech žeber, jeho povrch byl pokrytý bělavou korozní vrstvičkou. V hrobě č. 103 se objevil křišťálový korálek kuličkovitého tvaru. V hrobě č. 5 byla zjištěna polovina protáhlého soudkovitého, ze dvou stran zploštělého a šestinasobně hraněného korálku z fluoritu s mírně zaoblenými hranami.

10 % nálezů bylo tvořeno mincemi. Celkem bylo nalezeno 40 kusů v 38 hrobech. Jedna mince byla archeologům předána z místa, kde byl hrob poškozen stavebními pracemi. V hrobech č. 136 a 225 se objevily dvě mince, v ostatních hrobech byla mince zastoupena jedním exemplářem. Převahu měly mince, které byly raženy na moravském území. Celkem jich bylo objeveno 25. Uherské mince byly zastoupeny 14 kusy. Mince z hrobu č. 212 vznikla v Čechách za vlády kníže Spytihněva II. (Nemeškalová-Jiroudková 1999, 235). Všechny mince, s výjimkou denáru z hrobu č. 69, jsou datovány do 11. století. Nejstarší mince byly nalezeny v hrobech č. 90 a 213. Vznikly v Uhrách během vlády Štěpána I. Nejvíce ražeb náleží brněnskému údělnému knížeti Konrádovi I. Na mušovském pohřebišti se objevilo 13 denárů této ražby. S počtem 11 exemplářů následuje ražba jeho bratra údělného knížete v Olomouci Oty I. Sličného. V hrobě č. 175 byla mince, která náleží ke společné ražbě obou synů Břetislava I. (Nemeškalová-Jiroudková 1999, 233). Z uherských mincí byly nejvíce zastoupeny denáry Ondřeje I. Mince z hrobu č. 9a náleží k ražbě Petra Orseola (Nemeškalová-Jiroudková 1999, 225). Nejmladší mince je datována do doby vlády uherského krále Ladislava I. a byla vyjmuta z hrobu č. 64 (Nemeškalová-Jiroudková 1999, 226). V hrobě č. 69 byla v zásypu nad kostrou uložena mince, která pocházela z Římské republiky. Denár byl ražen okolo roku 82 př. n. l. (Nemeškalová-Jiroudková 1999, 226). Vzhledem tomu, že se lokalita nachází na místě, kde bylo zaznamenáno osídlení v době římské, je pravděpodobné, že se jedná o příměs v zásypu hrobu. Ve 21 případech byly mince jediným předmětem v hrobě. Nejčastěji se mince vyskytly společně s esovitými záušnicemi. V hrobě č. 42 byly navíc přítomny střepy. Keramika a mince se objevila pouze v hrobě č. 72, nešlo však o celé nádoby, ale o střepy a jakousi keramickou placku (Jelínková 1999, 29).

V hrobě č. 185 byl vedle mince a dvou esovitých záušnic nalezen bronzový prsten s konci přeloženými přes sebe (Jelínková 1999, 52). Ve třech případech byl mrtvý pohřben s mincí a nožem. Posledním předmětem, který se vyskytl v hrobové výbavě společně s mincí, byla objímka železného pásu, která pocházela z hrobu č. 101 (Jelínková 1999, 35).

Na pohřebišti v Mušově bylo nalezeno celkem 14 nožů a jedna břitva. Téměř všechny měly rovnou hřbetní čepel. Výjimku tvořily čtyři zlomky nože s násadním z hřbetní strany odsazeným trnem z hrobu č. 150. Čepel tohoto nože byla na straně hřbetu i ostří prohnuta. Délka zachovalé části nože je 118 mm (Jelínková 1999, 45). Nůž z hrobu č. 50 s rovnou hřbetní stranou čepele a odsazeným trnem ze hřbetní strany měřil asi 113 mm a byl uložen společně s kamenným brouskem (Jelínková 1999, 24). V dětském hrobě č. 58 se dochoval nůž s rovnou hřbetní stranou čepele a délkou 116,6 mm (Jelínková 1999, 26). Hrob č. 227 obsahoval dva nože. První z nich měl rovnou hřbetní čepel, plochý násadní trn byl zkosen od strany hřbetní i od ostří. Délka byla 147 mm. Z druhého nože se dochovalo osm zlomků. Jeho zachovalá část měřila 136 mm (Jelínková 1999, 60). V hrobě č. 55 byly na noži s rovnou hřbetní čepelí a nasazeným trnem, odsazeným ze strany ostří, nalezeny zbytky dřevěné pochvy. Jeho délka byla 97 mm (Jelínková 1999, 25). Dřevěné zbytky po pochvě byly zjištěny také u nože s rovnou hřbetní čepelí a plochým násadním trnem zkoseným od hřbetní strany i od ostří, který pochází z hrobu č. 215. Délka zachovalé části nože byla 128 mm (Jelínková 1999, 57). Zbytky železné pochvy byly zjištěny u nože s rovným hřbetem z hrobu č. 146. Délka jeho čepele a části dochovaného trnu byla 154 mm (Jelínková 1999, 44). Jako nožík by mohl být označen železný předmět kapkovitého průřezu s délkou 17 mm z hrobu č. 214. V hrobech č. 85, 104, 173 a 228 byly nalezeny pouze zlomky nožů. Nůž z hrobu č. 29 se ztratil. V hrobě č. 105 byla objevena rozpadlá břitva. Dvě plechově mírně lichoběžníkovité postranice, na kterých se dochovaly zbytky textilu, na sebe na jedné z kratších stran přiléhaly. Čepel nože byla na hřbetní straně k hrotu zkosená, ostří se k hrotu nevýrazně obloukovitě zakřivuje. Délka bočnice byla 100 mm, délka nože 96 mm (Jelínková 1999, 36).

37 kusů keramiky bylo přítomno ve 28 hrobech. Šest hrobů obsahovalo pouze střepy. Většina nálezů keramiky byla tvořena nádobami hrncovitěho tvaru. V hrobech č. 32, 49 a 53 byly uloženy misky. V hrobě č. 137 byla nízká dvojkónická nádoba, která měla na dně výraznou plastickou značku ve tvaru rovnoramenného kříže, jehož dvě ramena byla opatřena příčnými patkami a další dvě byla spojena úhlopříčným žebírkem (Jelínková 1999, 42). V hrobě č. 233 se společně s dvěma hrnci objevil přeslen dvojkónického tvaru s hranami (Jelínková 1999, 62).

K nádobám lze přiřadit dvě vědra, jejichž železné obruče byly nalezeny v hrobech č.

134 a 227. Na rozdíl od hrobu č. 227, bylo vědro z hrobu č. 134 jediným předmětem výbavy. Kromě zlomku čtyř obručí se dochoval zlomek rukojeti se zahnutým koncem. Na jednom fragmentu obruče byl zachycen kousek textilu (Jelínková 1999, 41). Hrob č. 227 byl bohatší. Kromě čtyř železných kování z kónického vědra a ataše neurčitého druhu a půlkruhovitě rukojeti se zahnutými konci se v hrobě objevila keramika, nože, kosti kohouta a sekera, která byla jediným předmětem tohoto druhu na pohřebišti. Železná sekera měla protáhlé ostří a protáhlý čtvercovitý tyl, ukončený zesílením. Kruhový násadní otvor vybíhal po stranách v krátké trojúhelníkovité ostny (Jelínková 1999, 60). Vzhledem k obsahu hrobové výbavy lze říci, že tento hrob patří mezi nejstarší hroby na pohřebišti.

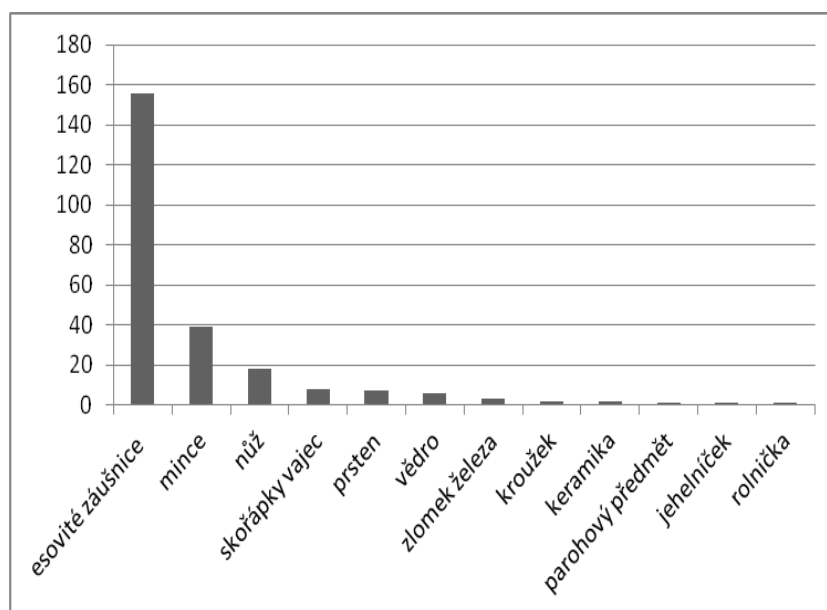
Ostatní výbava tvořila pouhých 7 % předmětů nalezených na pohřebišti. Kromě již výše zmíněných nálezů, sem lze zařadit dva prsteny, které pocházejí z hrobů č. 185 a 229. Oba dva se vyskytly v hrobě společně se stříbrnými esovitými záušnicemi středních rozměrů, prsten z hrobu č. 185 navíc s denárem Oty I. Sličného.

Část nálezů představovaly železné předměty. V hrobě č. 26 byl u západní stěny jámy nalezen železný hřebík s nestejně klenutou obdélníkovitou hlavicí, který byl zřejmě součástí rakve. Železná tyčinka pocházející ze stejného hrobu ležela na dně keramické nádoby (Jelínková 1999, 16). Železná tyčinka byla vložena do dalších čtyř hrobů. Nejasného původu byla železná tyčinka kruhového průřezu, zlomená na dvě části, která ležela na levé straně hrudníku zemřelého z hrobu č. 30 (Jelínková 1999, 17). Podobně byla situována také tyčinka stejného typu z hrobu č. 42, na níž se uchytily zbytky tkaniny, a tyčinka z hrobů č. 97 a 176. Z hrobu č. 101 pochází železný hrotitý předmět obdélníkovitého průřezu a kruhovitá objímka. Oba tyto předměty byly nejspíš součástí opasku, který však neměl mrtvý na sobě, ale ležel ve východním rohu jámy. Do pravé ruky byla zemřelému vložena mince (Jelínková 1999, 35).

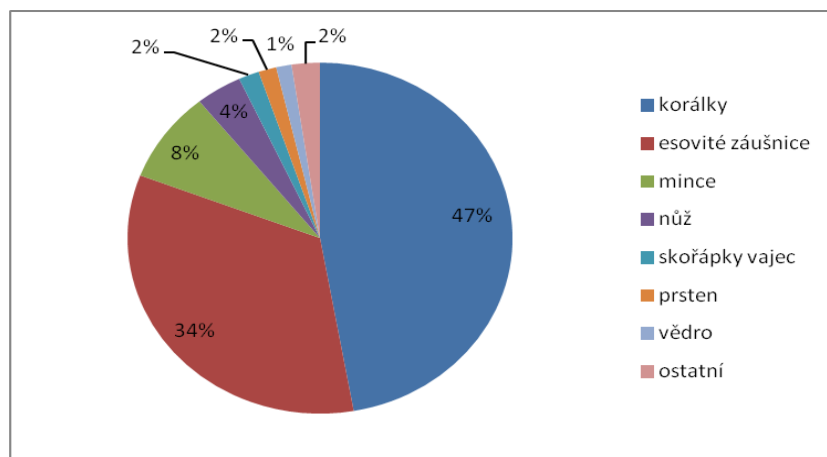
2.8. Holubice

Mladohradištní pohřebiště v Holubicích bylo prozkoumáno při stavbě dálničního úseku Brno – Holubice v letech 1979-1981. Leží na mírném svahu obráceném k jihu v nadmořské výšce 235 – 240 m asi 150 m od východního okraje obce (Geisler 1986, 5).

Na pohřebišti bylo odkryto celkem 220 hrobů, z nichž 211 hrobů lze řadit do mladší doby hradištní. V severozápadní části pohřebiště byla zjištěna skupina sedmi hrobů, která se od zbylé části pohřebiště odlišovala velikostí, hloubkou a vnitřní úpravou hrobové jámy. Výbava těchto hrobů je řadí do velkomoravského horizontu. Nelze prokázat, že by tato skupina měla časovou souvislost s ostatními hroby. Vymyká se také hrob č. 109, v němž byla pohřbena žena ve skrčené poloze na levém boku, a hrob č. 64, kde byl mrtvý pohřbený ve stejné podloze (Geisler 1992, 359). Hrobová výbava byla zjištěna u 102 hrobů.

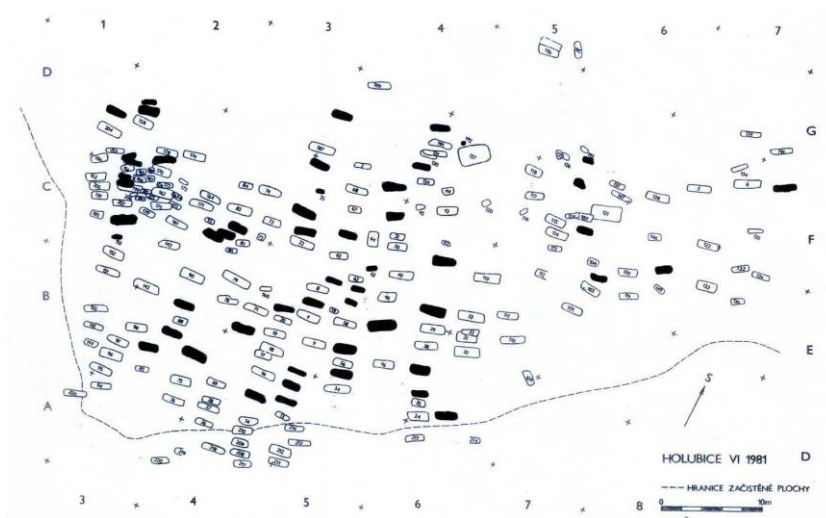

Graf 15: Množství hrobové výbavy na pohřebišti v Holubicích

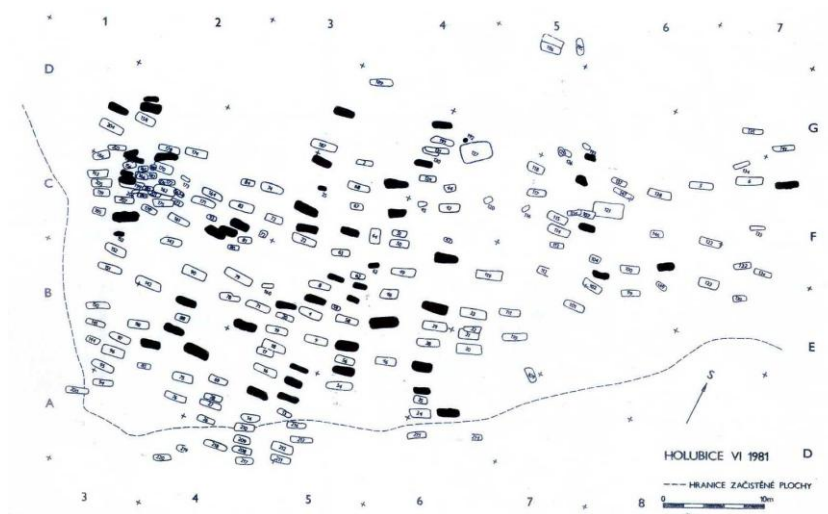
Graf 16: Procentuální zastoupení hrobové výbavy na pohřebišti v Holubicích

Nejpočetnější skupinu nálezů tvořilo 219 korálků (47 %), které se však vyskytly pouze v šesti hrobech. Velmi časté byly korálky kotoučkovité nebo kulovité fialové, modré až hnědé barvy. 135 perel z hrobu č. 1 představovalo více než polovinu korálků z celého pohřebiště. Větší množství korálků (64 kusů) se vyskytlo také v hrobě č. 36 (Geisler 1992, 367). V hrobě č. 40 byl společně s denárem Štěpána I., stříbrnou esovitou záušnicí, bronzovým prstenem a železným kováním vědra nalezen stříbrný korálek, který byl rozdělený žebrem na poloviny. Po obou stranách žebra byla řádka granulace. V obou polovinách byly umístěny čtyři plastické vypnuliny, kolem jejichž základny se nacházel kruh z granulace. Kroužek granulace byl přítomen také kolem otvorů sloužících k navlečení (Geisler 1986, 30).

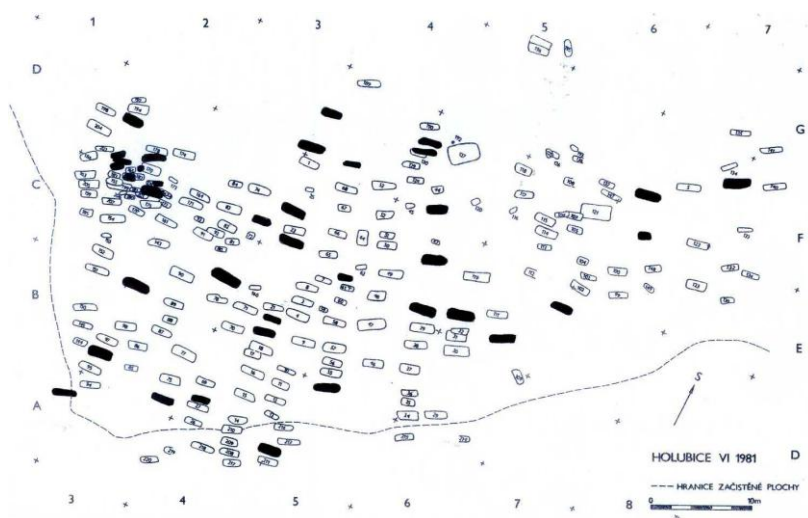
Mapa 18: Rozložení korálků na pohřebišti v Holubicích (Geisler 1986)

Esovité záušnice byly zastoupeny v nejvíce hrobech. 157 nálezů tohoto šperku představovalo 34 % z celkového počtu všech nálezů na pohřebišti. Převládaly záušnice středního průměru (15,1 -30 mm), méně bylo záušnic malého průměru (0-15 mm). Záušnice velkých průměrů nebyly na holubickém pohřebišti zaznamenány. Maximálně se vyskytlo 11 kusů záušnic v jednom hrobě (hrob č. 153). 10 kusů bylo objeveno v hrobech č. 92 a 184, devět kusů v hrobě č. 1, 7 kusů v hrobech č. 60, 63 a 183, šest kusů v hrobech č. 52, 31 a 157, pět kusů v hrobě č. 184, čtyři kusy v hrobech č. 10, 103, 197 a 198, tři kusy v hrobech č. 36, 41, 53 a 155, dva kusy v hrobech č. 12, 23, 29, 47, 77, 82, 136, 154, 190 a 203 a po jednom kuse bylo v hrobech č. 7, 11, 15, 21, 24, 25, 37, 40, 55, 57, 66, 70, 86, 87, 89, 91, 105, 108, 129, 140, 188, 192 a 194. Záušnice byly objevovány především v okolí lebky, u ramen a v horní části hrudníku. V neobvyklé poloze se záušnice našly pouze v mužských hrobech č. 188 a 194 (Geisler 1992, 363-364). Esovité záušnice tvořily nejčastěji hrobovou výbavu s korálky, mincemi a prsteny.

Mapa 19: Rozložení záušnic na pohřebišti v Holubicích (Geisler 1986)

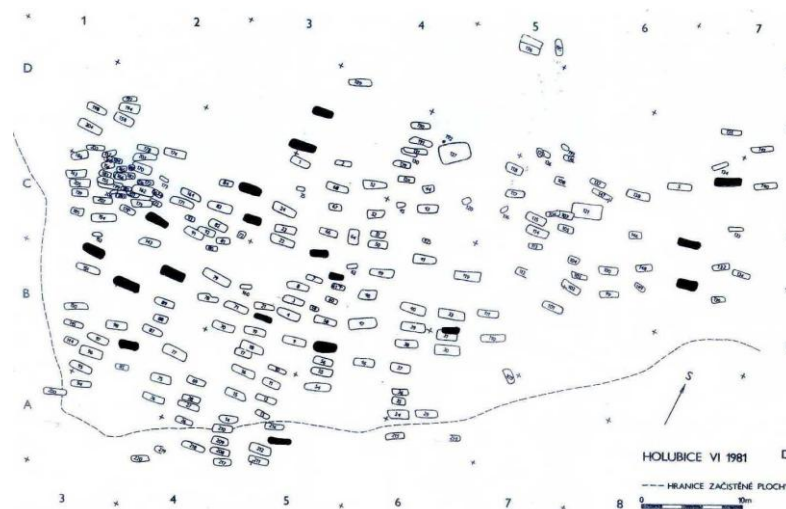
Další skupinu nálezů představovaly mince, které se objevily v 39 hrobech vždy po jednom exempláři. V ústech nebyla prokazatelně nalezena žádná mince. Nejvíce byly zastoupeny uherské (21 mincí), dále moravské (14 mincí) a české (3 mince) ražby. V hrobě č. 187 byl zlomek mince Cnuta Dánského. Z uherských ražeb se nejčastěji vyskytly mince Ondřeje I. (11 exemplářů), dále Štěpána I. (7 exemplářů) a Petra I. (3 exempláře). Moravské ražby byly zastoupeny mincemi Oty I. (8 exemplářů) a Konráda I. (6 exemplářů). Mince české provenience představovaly ražby Spytihněva II. (2 exempláře) a Břetislava I. (1 exemplář). Nejčastěji byly mince vkládány do dlaní (Geisler 1992, 364-365).

Mapa 20: Rozložení mincí na pohřebišti Holubicích (Geisler 1986)

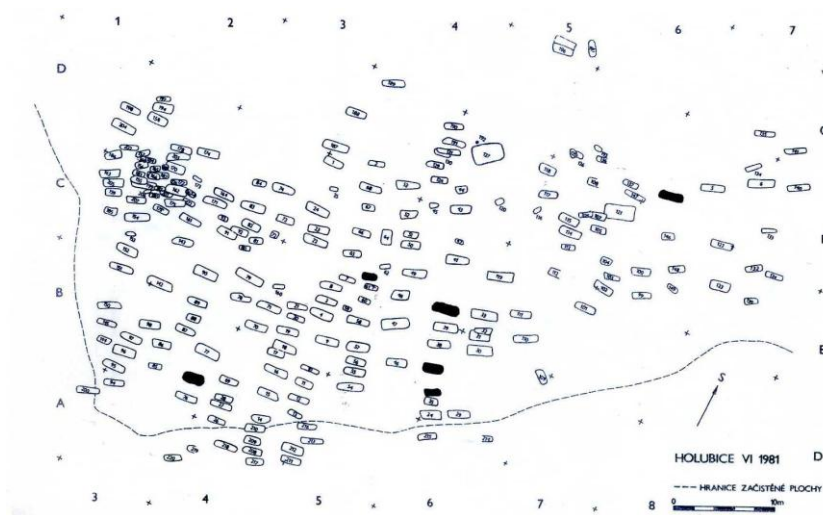
V 18 hrobech se objevily nože. Většina z nich byla poškozena korozí. Převažoval typ s rovným hřbetem a ostřím obloukovitě nebo šikmo zvednutým směrem ke hrotu, s řapem nevýrazně odsazeným, nebo plynule přecházejícím v ostří. Délka ostří nepřesahovala 130

mm. Nejdelší nůž pocházel z hrobu č. 152. Délka jeho čepele byla 210 mm, řapu 70 mm. Měl konvexně vykrojený hřbet, jeho hrot byl zaoblený (Geisler 1992, 365-366).

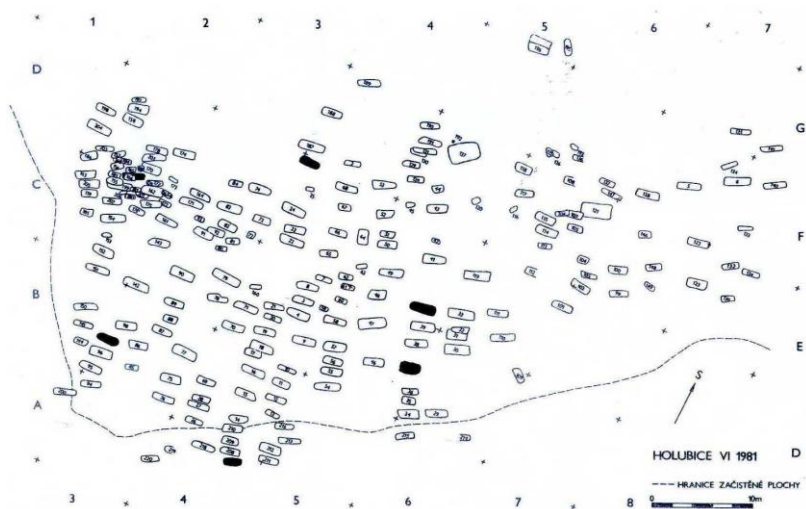
Mapa 21: Rozložení nožů na pohřebišti v Holubicích (Geisler 1986)

V šesti hrobech byla nalezena železná kování věder. Vědra se skládala většinou ze tří kruhových obrouček půlkruhovitého až trojúhelníkovitého průřezu s nestejným průměrem, což nasvědčuje tomu, že se vědra k hornímu okraji kónicky zužovala. Kromě obrouček se dochovalo pět držadel, která byla zhotovena z hraněného drátu obloukovitě zformovaného a oboustranně hákovitě ukončeného. Hákovitá ukončení byla povlečena otvory v lichoběžníkovitých ataších, které byly připevněné na širších koncích pomocí hřebu ke dřevěné stěně vědra. U věder z hrobů č. 62 a 75 byl volný konec ataší trubičkovitě stočený. V hrobě č. 64 mělo vědro místo lichoběžníkovitých ataší oblouček ve tvaru oka, jímž bylo možné provléknout hákovité ukončení. U vědra z hrobu č. 36 byly zřejmě pro jeho spojení s držadlem použity železné součástky. U hrobů č. 37 a 62 se podařilo prokázat, že vědra byla postavena dnem vzhůru. Všechna vědra byla umístěna u nohou zemřelého a to převážně u chodidel (Geisler 1992, 366).

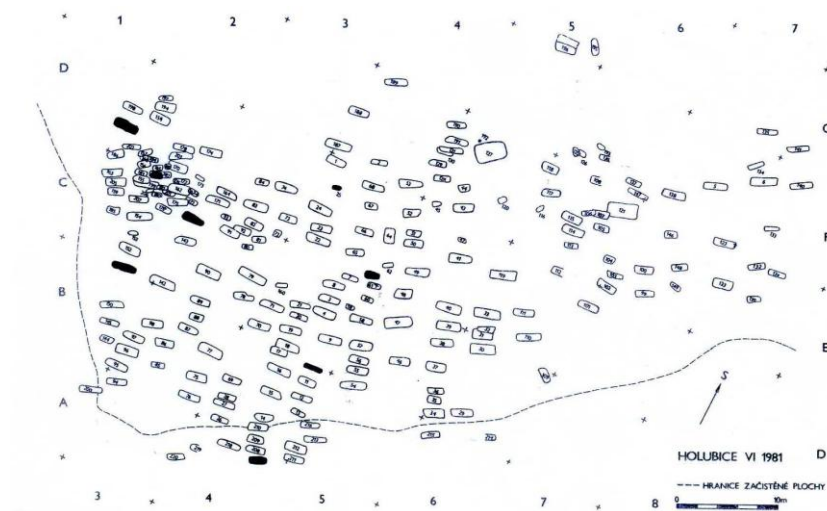
Mapa 22: Rozložení věder na pohřebišti v Holubicích (Geisler 1986)

V šesti hrobech bylo přítomno sedm prstenů. V hrobě č. 1 se objevily dva, ve všech ostatních hrobech byl tento šperk zastoupen jedním exemplářem. Jeden z prstenů z hrobu č. 1 měl podobu uzavřeného kroužku a byl zdoben šikmým rýhováním, druhé byl stočený z drátu kruhového průřezu a jeho konce se překrývaly. Obdobné prsteny se objevily v hrobech č. 37, 40 a 97. Prsten z hrobu č. 182 měl vzájemně se dotýkající konce a byl zdobený napodobením tordování. Na prstenu z hrobu č. 217 bylo vyryto osm značek napodobujících písmo (Geisler 1992, 366-367).

Mapa 23: Rozložení prstenů na pohřebišti v Holubicích (Geisler 1986)

V osmi hrobech se dochovaly skořápky vajec. Ve všech případech šlo o vejce kura domácího (Geisler 1992, 367).

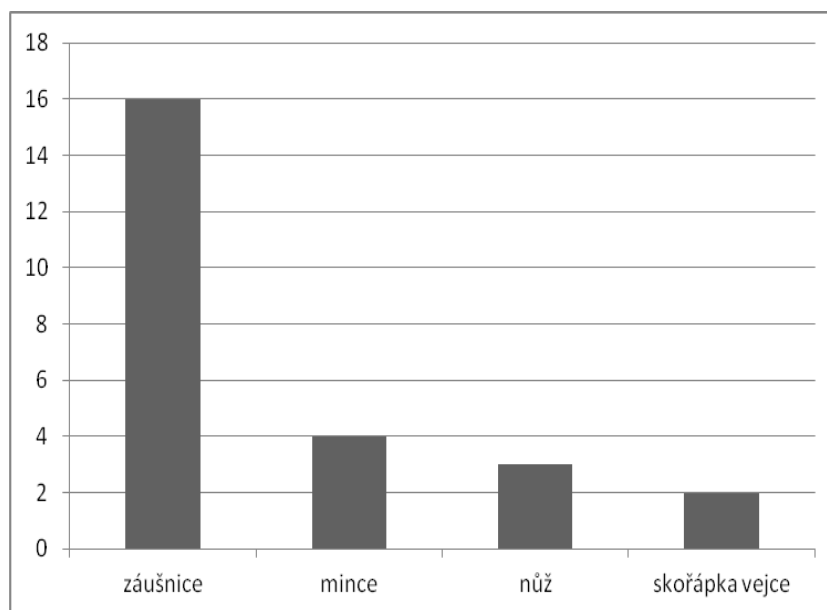
Mapa 24: Rozložení skořápek vajec na pohřebišti v Holubicích (Geisler 1986)

Další předměty se dochovaly v menším počtu kusů. Keramika byla zastoupena pouze v hrobě č. 170. Představovala ji lahvovitá dvojkónická nádoba s úzkým hrdlem zdobená v horní části výduti dvěma pásy vícenásobné vlnice a nízký hrnek, který byl zdobený vícenásobnou vlnicí, pod níž se nacházela šroubovice (Geisler 1986, 36). V hrobě č. 22 byla společně s denárem Štěpána I. bronzová rolnička dvojkónického tvaru. V horní části se nacházelo závěsné očko, v dolní poškozené části se zachovalo jedno rameno původního křížového výřezu. Spodní část rolničky byla zdobena šikmým rýhováním (Geisler 1986, 29). Hrob č. 26 obsahoval železnou trojhrbitou šipku s trnem (Geisler 1986, 30). V hrobě č. 90 byl objeven válcovitý, v podélné ose mírně prohnutý parohový předmět, ve střední části proražený dvěma proti sobě ležícími otvory nestejného průměru. Na povrchu byl zdoben rytým geometrickým ornamentem (Geisler 1986, 33).

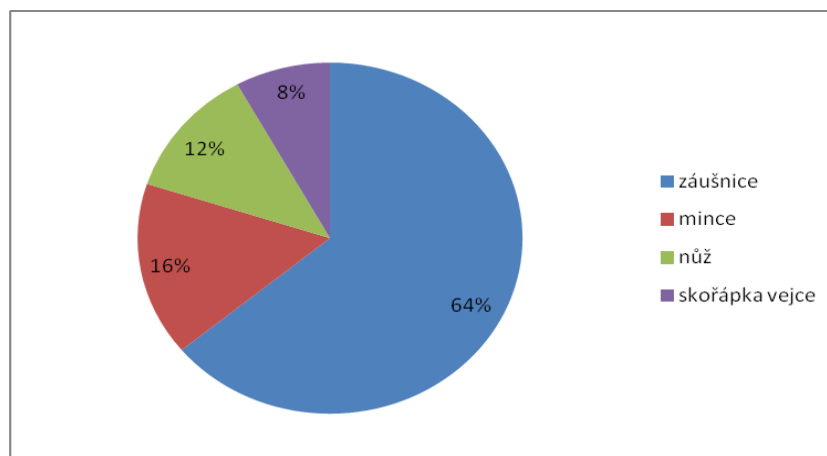
2.9. Velké Hostěrádky

Pohřebiště ve Velkých Hostěrádkách leží v jižním klínu k jihu převráceného sváženého a vlnitě ztvárněného výběžku, který je obklopen kopcovitým terénem. Bylo založeno po levé straně potoka Skřípovka. Umístění pohřebiště na svahu odpovídá slovanským zvyklostem vyhledávat pro vesnické nekropole takové umístění (Ludikovský-Snášil 1974, 8-9).

Na pohřebišti bylo mezi léty 1962 až 1964 prokopáno celkem 50 hrobů. K nim je možné připočítat zničený hrob, který lze vymezit pohřby č. 9-26 až 14-34. Při analýze pohřebiště tedy budu vycházet z celkového počtu hrobů 50+1. Hrobová výbava se vyskytla v 10 z nich, což je 19,6 % (Ludikovský-Snášil 1974, 25).

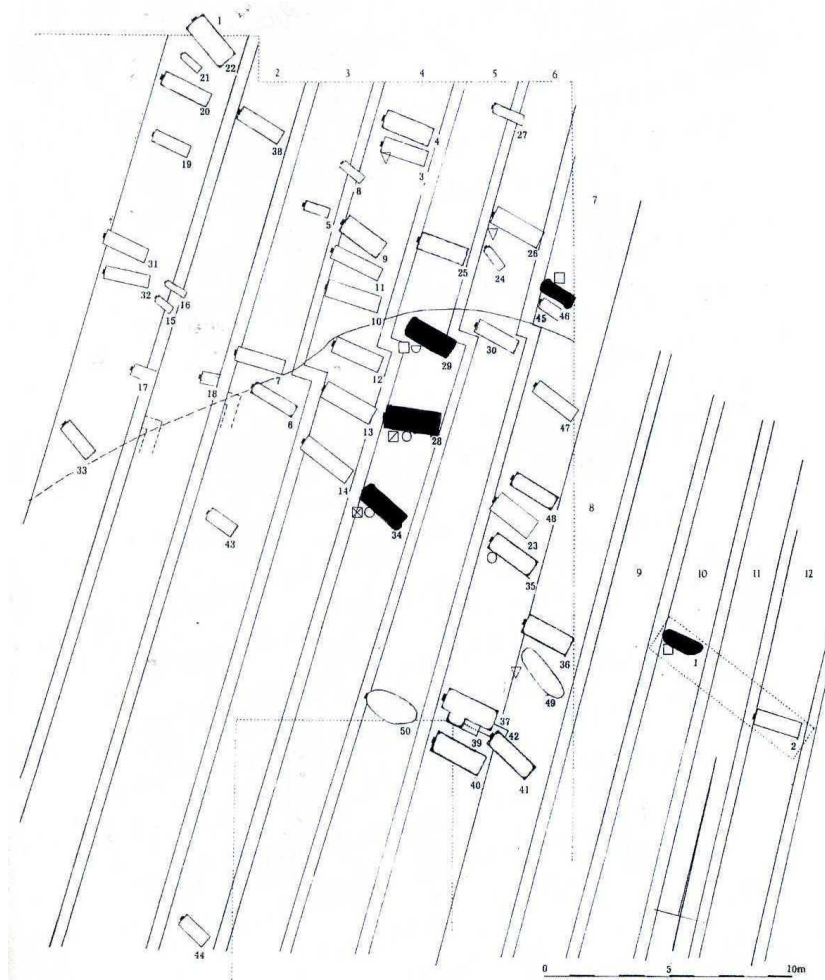
Graf 17: Množství hrobové výbavy na pohřebišti ve Velkých Hostěrádkách

Graf 18: Procentuální zastoupení hrobové výbavy na pohřebišti v Brandýsku

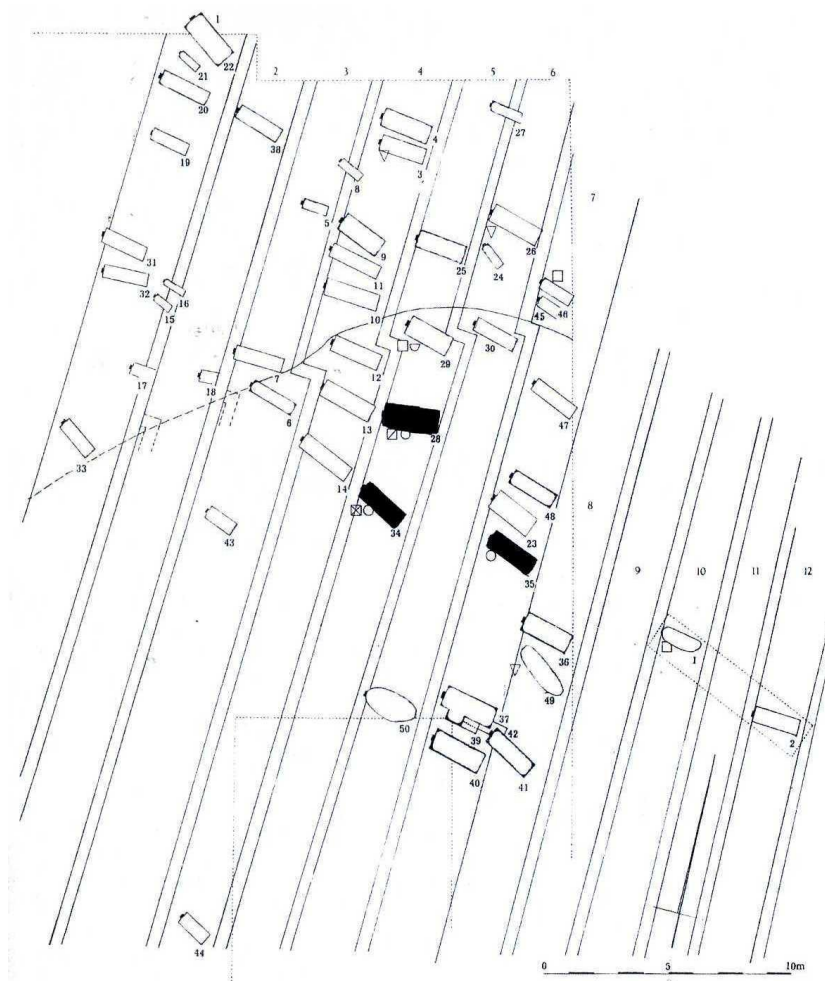
Nejpočetněji zastoupeným nálezem na pohřebišti ve Velkých Hostěrádkách byly esovité záušnice. Tvořily 64 % z celkového počtu objevených předmětů. Objevily se v pěti hrobech. Všechny ležely ve funkční poloze u lebky. Výjimku tvořila záušnice z hrobu č. 1, která byla umístěna při levé pánevní kosti. Drobné záušnice o rozměrech kolem 15 mm se vyskytovaly v dětských hrobech. Byly vyrobeny z bronzového drátu. V ženských hrobech byly nalézány masivní měděné záušnice plátované stříbrem. Průměr se pohyboval od 18,5 mm do 37,5 mm (Ludikovský-Snášil 1974, 36).

Nejvíce záušnic obsahoval hrob č. 1. Celkem jich zde bylo pět. Všechny byly zhotoveny z bronzového drátu a řadily se k drobným tvarům. Jejich maximální průměr dosahoval hodnoty 16,25 mm, minimální 14,25 mm. Nejnižší počet záušnic na jeden hrob byl dva kusy. Tento počet se objevil v hrobech č. 29 a 34. Záušnice z hrobu č. 29 byly vyrobeny z měděného drátu, plátovaného stříbrem. Jejich průměry byly 18,75 a 18,5 mm. V hrobě č. 34 se objevily největší záušnice z celého naleziště. Obě byly zhotoveny ze stříbra. První z nich měla průměr 37 mm, druhá dokonce 37,5 mm. Čtyři záušnice pocházejí z hrobu č. 28. Všechny byly měděné, stříbrem plátované. Menší z nich měly průměr 20 mm, větší 20,5 mm. Poslední skupina záušnic tvořila hrobovou výbavu hrobu č. 46. Všechny patřily k záušnicím menších rozměrů. Jejich průměry byly v rozmezí 15 až 18 mm. Všechny tři byly vyrobeny z bronzu (Ludikovský-Snášil 1974, 70).

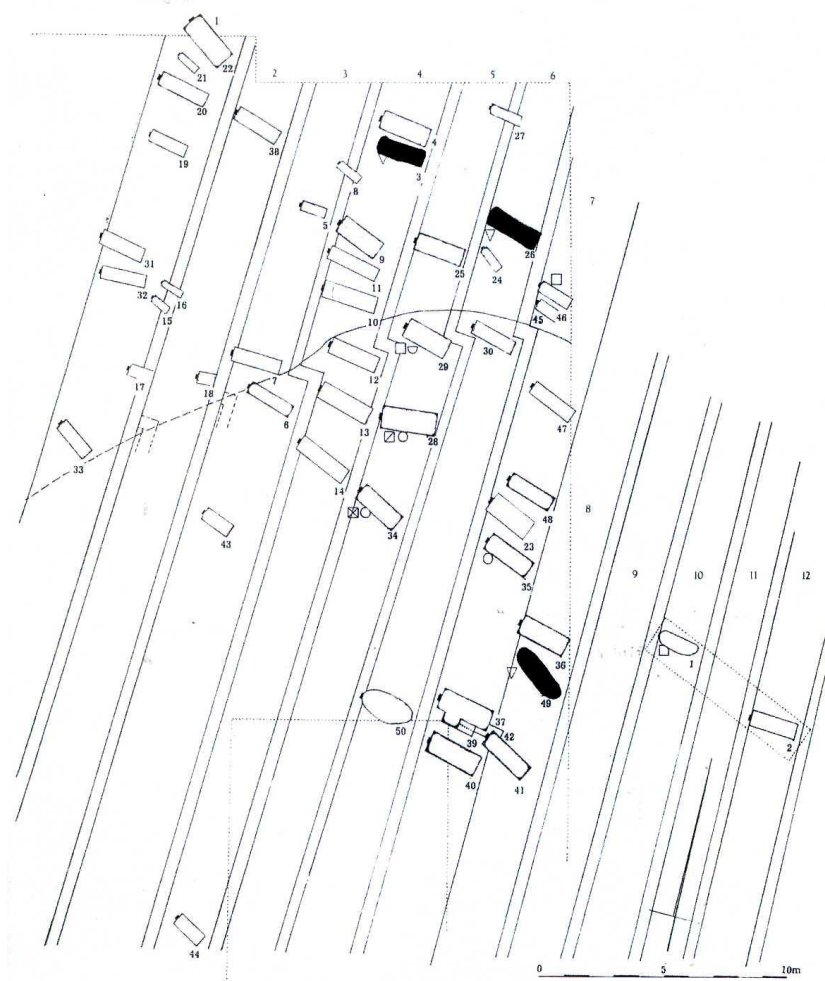
Mapa 25: Rozložení záušnic na pohřebišti ve Velkých Hostěrádkách (Ludikovský-Snášil 1974)

Druhým nejčastějším nálezem na pohřebišti ve Velkých Hostěrádkách byly mince. Šlo o 4 denáry uherských a moravských ražeb, což tvoří 16 % z celkového počtu nálezů. Do hrobu byly uloženy vždy po jednom exempláři (Ludikovský-Snášil 1974, 31). V hrobě č. 28 byl uložen denár Štěpána I, jde tedy o uherskou ražbu. Druhou uherskou ražbu zastupuje denár Ondřeje I. z hrobu č. 35. Poslední dvě mince vznikly na Moravě. První z nich pochází z hrobu č. 34. Jde o moravskou ražbu brněnského údělu Oldřicha I. Druhá mince pochází z rozrušeného hrobu, který je situován mezi pohřby č. 9-26 až 14-34. Denár zastupuje ražbu z olomouckého údělu a byl ražen za vlády Oty I. Sličného (Ludikovský-Snášil 1974, 31-32).

Mapa 26: Rozložení mincí na pohřebišti ve Velkých Hostěrádkách (Ludikovský-Snášil 1974)

12 % z celkového počtu nalezených předmětů tvořily nože. Na pohřebišti se našly celkem tři exempláře. Všechny byly uloženy v mužských hrobech podél vnější strany horní části levého femuru hrotem směrem ke kolennímu kloubu. Z toho lze usuzovat, že byly chráněny pochvami, které byly zavěšeny na opascích na levém boku zemřelého (Ludikovský-Snášil 1974, 44). Na základě poznání horizontální stratigrafie pohřebiště lze za nejstarší označit nůž z hrobu č. 49. Tento nůž byl stejně jako ostatní nože vyroben ze železa. Délka jeho dochované části je 58 mm. Další dva nože pochází z hrobů č. 3 a 26. Nůž z hrobu č. 3 má délku 125 mm a nůž z hrobu č. 26 108 mm (Ludikovský-Snášil 1974, 70).

Mapa 27: Rozložení nožů na pohřebišti ve Velkých Hostěrádkách (Ludikovský-Snášil 1974)

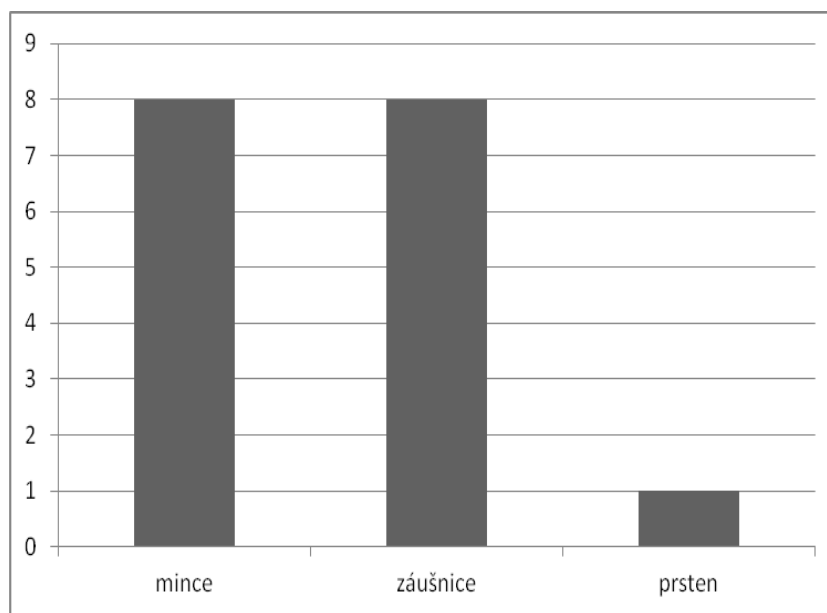
Poslední skupinu nálezů na pohřebišti ve Velkých Hostěrádkách tvoří skořápky vajec. Objevily se v pouze jednom hrobě, přesto tvoří 8 % z celkového počtu všech nálezů na pohřebišti. V hrobě č. 29 se objevily skořepiny ze dvou vajec. Ze čtyř zlomků lze soudit, že alespoň jedno z nich bylo kraslicí. Výzdobné motivy této kraslice tvoří proužky sestavené do geometrických obrazců s nestejným počtem prvků doplněné puntíky (Ludikovský-Snášil 1974, 46).

2.10. Mistřín u Kyjova

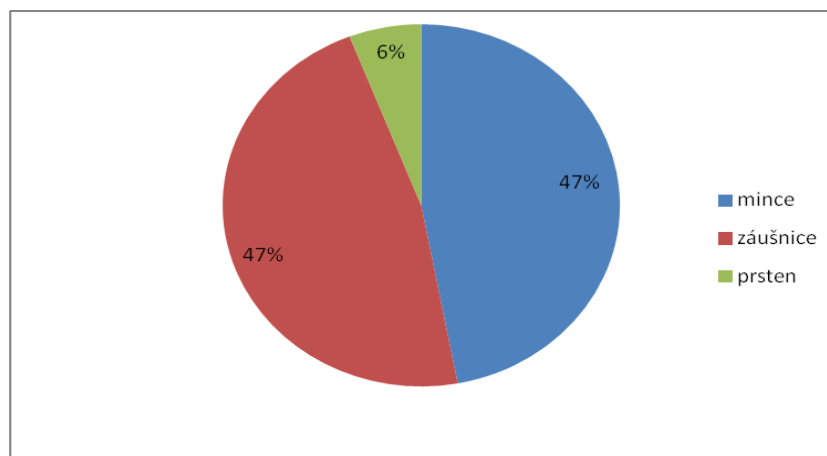
Během výzkumu laténského pohřebiště v Mistříně u Kyjova v poloze „Trávník“ byla zachycena část raně středověkého pohřebiště. Bylo situováno na mírném k jihu obráceném svahu. Hroby byly poskládány ve čtyřech ne zcela pravidelných řadách ve směru SSV-JJZ. Při výzkumu bylo prozkoumáno 21 hrobů, další dva byly zničeny při kladení vodovodního potrubí (Dohnal-Ondruš 1964, 191-192).

Z 21 hrobů bylo 11, tedy něco málo přes polovinu, bez výbavy. Mezi milodary se objevily mince, záušnice a prsten. Nejvíce byly zastoupeny záušnice a mince.

Záušnice byly většinou drobné z tenkého bronzového drátku s kruhovým průřezem a roztepaným koncem svinutým do jednoduché kličky. V hrobě č. 15 byl nalezen zlomek cínové záušnice, v hrobě č. 20 stříbrná záušnice s kličkou s dvěma mělkými podélnými žlábkami na vnější straně. Záušnice zde byla s další bronzovou záušnicí a dvěma denáry (Dohnal-Ondruš 1964, 205). Záušnice se objevily ve 4 hrobech, což činí přibližně 19 %. Celkem jich na pohřebišti bylo osm. Celkový poměr záušnic k ostatním milodarům je 47 %.

Graf 19: Množství hrobové výbavy na pohřebišti v Mistříně u Kyjova

Graf 20: Procentuální zastoupení hrobové výbavy na pohřebišti v Místříně u Kyjova

Mince se stejně jako záušnice objevily na místříňském pohřebišti osmkrát. V hrobech č. 1, 7 a 9 šlo o denár uherského krále Ondřeje I., který vládl v letech 1046-1061. V hrobě č. 9 byl společně s denárem bronzový prsten spletený ze tří dvojic bronzových drátků (Dohnal-Ondruš 1964, 206). V hrobech č. 8, 18, 19 a 20 byly denáry, které byly raženy moravským Přemyslovcem Otou I. Sličným (1061-1086). V hrobě č. 20 se tato ražba objevila ve dvou exemplářích. Mince se objevily zhruba v jedné třetině prokopaných hrobů. Podle nich lze datovat pohřebiště do druhé poloviny 11. století. Všechny mince na pohřebišti v Místříně činily 47 % ze všech předmětů, které se objevil v hrobech (Dohnal-Ondruš 1964, 206).

3. Hrobová výbava

Pod pojmem hrobová výbava rozumíme souhrn předmětů nalezených v hrobech. Tyto předměty mohou vypovídat o různých oblastech živé kultury. Lze z nich vyčíst materiální, sociální a duchovní aspekty raně středověké společnosti.

Inventář hrobové výbavy je možné klasifikovat především podle artefaktů vložených do hrobů. Ty mohly plnit různé funkce. Na základě tohoto předpokladu je můžeme rozdělit je na předměty rituální, tedy milodary, a nerituální. Rituální složka hrobové výbavy byla do hrobu vkládána záměrně během pohřebního obřadu, nerituální se mohla v hrobě vyskytnout bez zvláštního důvodu (Dostál 1966, 27). Hranice mezi těmito skupinami hrobové výbavy je značně neostrá. Je velice obtížné odhadnout, které předměty vkládali pozůstalí do hrobu jako výbavou, s níž se měl nebožtík odebrat na onen svět, a které se dostaly do hrobu nezávisle na pohřebním rituálu. Podle Chorváthové představují všechny elementy pohřebního ritu stopy po záměrné činnosti pozůstalých, a proto byly v konečném důsledku uloženy do hrobu záměrně (Chorváthová 2004, 146-147). Obecně jsou za milodary považovány všechny předměty, které byly k mrtvému přiloženy nezávisle na tom, zda jde o jeho osobní majetek. Za milodary se pak nepovažuje součást oděvu, rakve a většina šperků. U těchto předmětů však můžeme za jistých okolností předpokládat, že jde rovněž o milodary. Takovým případem může být situace, kdy je předmět v hrobě uložen v nefunkční poloze, např. v případě, kdy je náušnice na jiném místě než u hlavy (např. u pasu, kolen atd.) (Dostál 1966, 27).

Nejprve se zaměřím na rituální předměty. Ty byly do hrobu vkládány záměrně, a to z rituálních důvodů. Reflektují především náboženské představy společnosti, mohou však být také ukazatelem sociálních poměrů. Důvodů, proč byly mrtví těmito předměty vybavováni, může být několik. Předně jde o předměty, které měly zemřelému sloužit v posmrtné fázi jeho života. Dalším důvodem mohl být i strach živých, aby se mrtví nevraceli mezi ně (van Genep 1997, 148). K těmto účelům sloužily předměty magicko-ochranného významu, které měly zajistit ochranu před působením zlých sil. Tyto předměty lze rozdělit do dvou skupin. Do první skupiny náleží předměty, které měly chránit zemřelého. Jsou to hlavně různé talismany, amulety a ochranné symboly. Do druhé skupiny se řadí předměty mající chránit pozůstalé před mrtvými. V hrobech je nejčastěji vnímáme jako protivampyrické nebo antirevenantské praktiky na zemřelém (Hanuliak 1993, 45). K tomuto účelu mohly sloužit pouta, hřeby, zatěžkávací kameny, ale i předměty symbolického významu.

Další skupinu předmětů rituální hrobové výbavy tvoří předměty denní potřeby. Jejich hlavní funkcí bylo zajistit mrtvému v záhrobí uspokojení denních potřeb. Řadí se sem nutriční

milodary představované pevnou a tekutou stravou. Podle předpokladů byly do hrobu ukládány v nádobách nebo mohly být složeny přímo u těla mrtvého. Do této skupiny můžeme přiřadit i nože, prostředky k rozdělení ohně nebo oblíbené věci zemřelého. Do hrobové výbavy byly zahrnuty také předměty, které souvisely s posmrtným přechodovým rituálem. Sem patří např. mince ve funkci obolu mrtvého.

K mrtvému tělu byly dále přikládány různé dary. Tyto dary mohly věnovat vdovy mrtvému manželovi nebo matky mrtvému dítěti. Často byly zemřelému dávány předměty k usmíření mrtvého. Ty však sloužily k tomu, aby se pro ně nebožtík po smrti nevracel, proto je nelze primárně chápat jako dary.

Poslední složku rituálních předmětů hrobové výbavy tvoří předměty, které měly mrtvého identifikovat a sloužily tak k určení jeho sociálního postavení, náboženského vyznání, profesní nebo etnické identity. V hrobech je nejčastěji zastupují zbraně, výstroj, panovnické nebo církevní insignie, pracovní nástroje a pomůcky (Hanuliak 1993, 44).

Kategorii nerituálních předmětů zastupují součásti hrobové výbavy, které se mohly do hrobu dostat bez přímého záměru. První skupinu těchto artefaktů tvoří artefakty, které měl mrtvý v okamžiku své smrti u sebe. S nimi mohl být pohřben. Jedná se o šperky, mince, nože, součásti oděvu atd. Mezi předměty, které byly do hrobu vloženy bez určitého rituálního významu, lze řadit nádoby, které sloužily pouze jako schránky na nutriční milodary. Do hrobu se mohly také dostat předměty, které nesouvisely s pohřbem, a do hrobového celku byly přimíseny zcela náhodně.

3.1. Keramika

Vkládání keramiky do hrobů je jev, který můžeme sledovat pro období raného středověku již od starší doby hradištní. Nádoby v této době sloužily mimo jiné jako urny, do kterých se vkládaly spálené lidské ostatky. Ve středohradištním období se keramické nádoby uplatňovaly jako významný prvek hrobové výbavy kostrových pohřbů. Nádoby zde měly funkci schránek na potravinové milodary. V mladší době hradištní je výskyt keramických nádob v hrobech spíše ojedinělý. Pokud se tento předmět v hrobovém celku objeví, je ve většině případů zastoupen pouze v jednom exempláři. Nejčastěji je umístěn v oblasti chodidel, výjimečně u hlavy zemřelého.

U mladohradištní hrobové keramiky se většinou objevují hrncovité tvary, dále tvary vejcovité, soudkovité nebo vázovité. Okraje jsou často přehnuté. Keramika bývá zdobena vícenásobnou vlnicí, šroubovicí, horizontálním rýhováním a vpichy. Nádoby mohou mít na dně značku, která značí dodělání na ručním hrnčířském kruhu (Dostál 1966, 80).

Funkce keramických nádob v hrobech se dá interpretovat podle okolností jejich nálezu. Nádoba mohla být uložena dnem dolů, takže sloužila jako schránka k uskladnění stravy a nápojů pro mrtvého. Bohužel tato funkce nelze vždy doložit zbytky po obsahu nádoby. Jednu z výjimek můžeme najít na mladohradištním pohřebišti v Mušově v hrobě č. 39, kde byly v nádobě nalezeny zbytky maliníku (Opravil 1999, 221). Otázkou zůstává, zda jde skutečně o zbytky potravy. Samotná nádoba neměla žádný rituální význam, přesto se nález nádoby v hrobě považuje za znak pohanského rituálu. Existuje hypotéza, že keramické nádoby mohly mít funkci nádoby na kultovní vodu, což mělo vazbu na uctívání vody u Slovanů (Turčan 1993, 55).

Z několika hrobů se nám zachovaly pouze keramické střepy. Nejčastěji bývají tyto fragmenty nádob interpretovány jako náhodná příměs starší sídlištní nebo funebrální keramiky v zásypu hrobu. Nelze vyloučit, že střepy byly do hrobů přidávány záměrně. Takové případy by svědčily o pohanském zvyku rozbíjení nádob, který byl součástí smutečného obřadu za mrtvého. Rozbíjení nádob mohlo také symbolizovat zmar nad úmrtím člověka. Podle lidových pověr mělo být vše, co sloužilo člověku ve světě mrtvých, zničeno nebo alespoň nějak poškozeno.

Keramika se objevila na sedmi z deseti vybraných pohřebišť. Nebyla přítomna pouze na nejmladších pohřebištech. Na pohřebišti v Holubicích se vyskytla pouze jedna nádoba. Na ostatních nekropolích se poměr keramiky v hrobové výbavě pohyboval od 7 do 15 %. Větší zastoupení keramiky se podle očekávání projevilo na starších pohřebištech nebo ve starších a

středních horizontech pohřebišť.

	počet kusů	procentuální zastoupení	počet hrobů s výskytem předmětu
Brandýsek	5	8%	5
Lochenice	13	14%	13
Žalany	14	15%	13
Praha-Motol	27	7%	23
Mušov	37	9%	28
Holubice	2	1%	1

Tabulka 1: Zastoupení keramiky na jednotlivých pohřebištech

Keramika se v hrobech nejčastěji vyskytovala s noži, korálky, esovitými záušnicemi malých a středních rozměrů. Několikrát se v hrobu objevila i s mincí. V hrobě č. 42 na pohřebišti v Mušově byly keramické střepy součástí poměrně bohaté výbavy, ke které se kromě esovitých záušnic malého průměru řadil denár Ondřeje I. Také hrob č. 136 byl bohatě vybaven. Sem byly společně s keramickou nádobou vloženy esovité záušnice středního průměru a dva denáry moravských ražeb (Ota I. Sličný a Konrád I.). Obě tyto mince datují hrob až do druhé poloviny 11. století (Jelínková 1999, 22,42). V tomto období se však keramické nádoby podobně jako vědra objevují zřídka. S užíváním mincí jejich frekvence klesá, z tohoto důvodu považují druhou polovinu 11. století spíše jako dobu, kdy užívání keramiky ve smyslu milodaru ustupuje.

3.2. Vědra

Vědra jsou běžnou součástí středohradištních pohřebišť, v menší míře se nacházejí i na pohřebištních mladohradištních. Jen výjimečně se dochovají jejich dřevěné části. Vědra, jejichž dýhy byly staženy dřevěnými nebo lýkovými obručemi, se v našich podmínkách nedochovala žádná. Analogie takových to věder však známe z Polska, z čehož lze usuzovat, že obdobné artefakty se mohly dostat i do hrobů na českých a moravských pohřebištních. Nejběžněji se zachovávají kovové části věder. Častým nálezem jsou kovové obruče, podle nichž lze rekonstruovat původní tvar vědra. Překážkou při této rekonstrukci bývá skutečnost, že většina kovových částí věder se dochovala ve fragmentované a korodované podobě (Krumphanzlová 1974, 74-75). Vědra se ukládala za chodidla nebo vedle spodní části kostry nohou zemřelého. Tvoří výbavu mužských, ženských i dětských hrobů (Stloukal 1954, 111-112).

Vědra byla vyrobena z dřevěných dýh, které byly sbity kovovými obručemi. Mají válcovitý, konický nebo oválný tvar. Nejčastěji mívají tři nebo čtyři obruče. V mladší době hradištní převládají zdvojené nebo na vnější straně prožlábnuté obruče. Oproti starším obdobím bývají mladohradištní obruče věder užší (Krumphanzlová 1974, 75-76).

Vedle obručí tvoří kovové součásti věder ataše, kterými prochází držadlo vědra. Jejich nejběžnější formou jsou prosté tyčinky, které jsou přehnuté tak, aby tvořily očko. Běžné je i pouto v podobě „vlaštovčího ocasu“. Do mladohradištního období se udržely závěsy ve formě trapezoidních, trojúhelníkových nebo obdélných destiček (Krumphanzlová 1974, 76). Držadla věder bývají polokruhovitá, hraněného průřezu, s konci hákovitě zahnutými a provlečenými otvory v záchytných destičkách obdélníkového nebo lichoběžníkovitého tvaru, někdy svinuté do trubičky (Šikulová 1959, 112-113).

Vědra sloužila v hrobech jako schránky na potravinové milodary, především pro nápoje. Jejich výskyt je tedy odrazem pohanských zvyklostí. Platí pro ně stejné funkce jako pro keramické nádoby.

Z devíti vybraných pohřebišť se vědra objevila na šesti z nich. Z českých nekropolí to je Brandýsek, Lochenice, Žalany a Praha-Motol a z moravských Mušov a Holubice. Nejvíce věder bylo přítomno v Praze-Motole. Po dvou exemplářích se objevily na pohřebištních Brandýsek, Žalany a Mušov. Poměrem k ostatní výbavě nebyla vědra příliš častým nálezem. Běžně se v hrobovém celku vyskytují společně s keramikou, noži, korálky a esovitými záušnicemi malých a středních rozměrů. Vědro s mincí se objevilo v hrobě č. 45 na pohřebištni v Žalanech. Denár Spytihněva II. (1055-1061) datuje toto vědro *post quem* (Svoboda 1963, 285). Na moravských pohřebištních bylo vědro uloženo společně s mincí jen v Mušově v hrobě

č. 40. Denár Štěpána I. datuje hrob do počátku 11. století. Této dataci neodporuje ani další výbava, kterou tvoří esovitá záušnice středního rozměru a bronzový páskový prsten.

	počet kusů	procentuální zastoupení	počet hrobů s výskytem předmětu
Brandýsek	2	3%	2
Lochenice	3	4%	3
Žalany	2	2%	2
Praha-Motol	7	1%	6
Mušov	2	1%	2
Holubice	6	1%	6

Tabulka 2: Zastoupení věder na jednotlivých pohřebištích

Vědra podobně jako keramika náleží do okruhu předmětů, které jsou spojovány s pohanskými zvyklostmi. To, že se objevují na konci 10. a na počátku 11. století v tak malém množství, svědčí spíše o jejich přežívání.

3.3. Nože

Nože se vyskytují již v žárových hrobech starohradištního období. Těžištěm jejich výskytu je střední doba hradištní, ze které známe několik set kusů tohoto artefaktu (Dostál 1966, 73-74). Na mladohradištních pohřebištích jsou rovněž častým nálezem.

Nože jsou většinou jednobřité. Rozeznáváme u nich několik tvarů. Nože s odsazenou rukojetí, které se dělí podle formy hřbetu a břitu na nože s rovným hřbetem a s rovným nebo vyklenutým ostřím se objevují v 9. století na Moravě a na Slovensku. V Čechách procházejí delším časovým obdobím. Podobně se vyskytují také nože s vyklenutým hřbetem. Nože se zdviženou špičkou a nože se záštitou se objevuje spíše na konci 9. Století. Srpovité nože se objevuje v hrobech od halštatu. Nože se stření nepatří k příznačným tvarům českého hradištního materiálu. Objevuje se zhruba v konečných fázích první poloviny mladší doby hradištní, převážně v 10. století. Dále jsou známy nože sklapovací neboli břitvy (Krumphanzlová 1974, 71-72).

Nejčastěji se vyskytují nože střední velikosti (10-15 cm). V jednom hrobě bývá obvykle jeden nůž. Objevují se jak v mužských, tak v ženských i dětských hrobech (Stloukal 1964, 111). Patrně patřily k běžnému majetku většiny lidí. Sloužily jako všestranný nástroj, ať už jako nože užitkové nebo jako zbraň (Šikulová 1959, 111). V hrobech ve většině případů zaujímají funkční polohu kolem pasu tedy tam, kde se nosily v běžném životě. Do hrobu mohly být vkládány i úmyslně, proto je třeba je brát jako rituální předmět. Nůž tak mohl mít řadu funkcí. V první řadě šlo o nástroj denní potřeby, proto mu byla přisouzena potřeba i pro posmrtný život. Dále mohl sloužit k porcování masité potraviny, která byla do hrobu přidána jako milodar. Příkladem je hrob č. 62 z pohřebiště v Holubicích, kde byl nůž uložen společně s vědrem a skořápky vajec (Geisler 1986, 32). Nůž měl také ochrannou funkci (Smetánka 2004, 212). Další variantou je funkce jako nástroje, který měl oddělit zemřelého od světa živých (Fehring 1979, 569-570). Za nerituální funkci lze považovat případ, kdy se nože do hrobu dostaly jako momentální majetek zemřelého, který byl pohřben se vším, co měl při sobě. Starší bádání spojovalo pohřeb s nožem se znakem svobodného člověka (Hrubý 1955, 319-320). Od tohoto názoru se však již upustilo.

Z deseti vybraných pohřebišť se nože neobjevily pouze v Mistříně u Kyjova a v Radomyšli. Obě tyto nekropole patří k nejmladším pohřebištím, které byly analyzovány. Největší podíl výbavy tvořily nože na pohřebištích v Lochenicích a ve Velkých Hostěrádkách, nejmenší v Mušově a Holubicích. Nože tedy představovaly 4 až 14 % výbavy na vybraných nekropolích. Rovněž počet hrobů, ve kterých se vyskytly, není příliš vysoký.

	počet kusů	procentuální zastoupení	počet hrobů kde se předmět vyskytl
Brandýsek	6	9%	5
Lochenice	13	14%	13
Sulejovice	1	3%	1
Žalany	6	7%	6
Praha-Motol	26	7%	26
Mušov	15	4%	14
Holubice	18	4%	18
Velké Hostěrádky	3	12%	3

Tabulka 3: Zastoupení nožů na jednotlivých pohřebištích

Nože se objevovaly v hrobových celcích jak s výbavou, která je charakteristická pro starší období, tak s výbavou mladší. Pokud se v hrobě vyskytla křesací souprava, byl často přítomen také nůž. Ve starších hrobech byl nůž ukládán společně s keramikou nebo vědrem. V ženských hrobech byl přítomen spolu s náušnicemi, náhrdelníky nebo korálky, esovitými záušnicemi malých a středních rozměrů a prsteny. Jako hraniční dataci považují společný výskyt nožů a mincí. Na pohřebišti v Žalanech byl v jednom hrobovém celku nůž s denárem Spytihněva II., který vládl v letech 1055 až 1061 (Svoboda 1963, 285).

Na moravských pohřebištích je situace obdobná. Nože se zde objevují rovněž společně s keramikou, vědry a esovitými záušnicemi. Vzhledem častějšímu výskytu mincí na moravských pohřebištích, nalézáme nože a mince v jednom hrobě častěji než v Čechách. Na mušovském pohřebišti byly denáry a nože společně třikrát. Ve všech případech šlo o ražby uherského krále Ondřeje I. (1046-1061). Také na pohřebišti v Holubicích se nůž nejčastěji vázal na uherské denáry Ondřeje I., v jednom případě na denár Petra I. Zajímavý je hrob č. 187, kde byl nůž uložen spolu s mincí Cnuta Dánského (Geisler 1986, 37).

Pokud tedy můžeme vycházet ze společného výskytu mincí a nožů, lze tvrdit, že nože se přestaly do hrobů přidávat někdy v druhé polovině 11. století. To by odpovídalo i datování podle esovitých záušnic. Nože se ani v jednom případě nevyskytly v přítomnosti esovitých záušnic větších rozměrů. Na pohřebišti v Radomyšli, které je vybraných nekropolí nejmladší, se neobjevil žádný nůž. Na pohřebištích, na kterých se nevyskytly mince, se nejmladší nože objevují společně s esovitými záušnicemi středních rozměrů.

3.4. *Skořápky vajec*

Ukládání skořápek vajec do hrobů bylo praktikováno na středohradištních pohřebištích. Tento zvyk se přenesl i na pohřebiště mladohradištní, i když musíme dodat, že nebyl praktikován tak často (Smetánka 2003, 17). Rituální vkládání vajec do hrobu je rozšířeno v mnoha oblastech světa. Skutečné vejce mohlo být nahrazeno vejcem s keramiky nebo kamene (Večerková 1997, 69).

Vzhledem tomu, že skořápky vajec jsou velice křehké a rychle podléhají chemickému rozkladu v kyselých půdách, a v hrobovém celku se jeví velice nenápadně, může být náš pohled na frekvenci jejich výskytu v hrobech značně zkreslen. Výskyt vaječných skořápek není vázán na věk ani pohlaví pohřbeného jedince. Objevují se na vesnických pohřebištích i na pohřebištích, která jsou vázána na centrální lokality. Jejich výskyt není nikterak podmíněn bohatostí hrobové výbavy. Jsou zjištěny jak v hrobech chudých, tak v hrobech význačných osobností. Jako příklad může posloužit nález skořápek z hrobu knížete Boleslava II. v chrámu sv. Jiří na Pražském hradě (Lutovský- Bravermannová 2007, 80).

Chceme-li se zabývat tím, proč byly skořápky vajec do hrobu vkládány, narazíme na několik problémů, které naše bádání komplikují. V první řadě si musíme položit otázku, zda bylo do hrobu vloženo vejce celé nebo jen jeho skořápky. Časový odstup, který nás dělí od aktu uložení vejce nebo skořápek do hrobu je tak obrovský, že nemůžeme jednoznačně určit, jaká z variant je správná (Smetánka 2003, 19). Nemůžeme ani vyvrátit možnost, že byly praktikovány obě možnosti. Pokud tomu tak bylo, měly obě varianty stejný význam? S tímto problémem souvisí i otázka, zda šlo pouze o vejce slepičí nebo zda se můžeme setkat i s vejci jiných ptáků. V tomto případě se můžeme opřít o určení ornitologů. Ti potvrzují, že tam, kde byly skořápky podrobeny jejich analýze, jednalo se z 90 % o skořápky slepičí (Smetánka 2003, 20).

Všeobecně je zvyk vkládání vajec do hrobu považován za pohanskou zvyklost. Vejce mohlo sloužit jako nutriční milodar. Tuto variantu můžeme brát v úvahu v případech, kdy se pozůstatky vajec vyskytly v hrobové výbavě s dalšími předměty majícími vztah ke stravě. Na mladohradištních pohřebištích jsou skořápky vajec většinou doprovázeny mincemi nebo esovitými záušnicemi, proto je třeba vidět jejich význam především jako symbolický.

Rituál vkládání vajec do hrobu je spojen s pohanskými představami o znovuzrození. Vejce hrálo v řadě mýtů o stvoření světa roli pralátky nebo formy, ze které vzešel život. S takovými představami se můžeme setkat např. u Egypťanů, Řeků, v Číně nebo u Indiánů v Peru. Ve slovanských kosmogonických mýtech se motiv vejce objevuje ojediněle a je spíše

připisován antickému vlivu (Večerková 1997, 69).

Vejce byla symboly nastávajícího nového života (Smetánka 2003, 22). V některých případech mohla být malována, což mělo jejich sílu umocnit. Takový případ známe z pohřebiště ve Velkých Hostěrádkách, kde se kraslice objevila v hrobě č. 29 (Ludikovský-Snášil 1974, 46). Existuje hypotéza, že vejce byla do hrobu kladena pouze v období jarních pohanských slavností. Přežití tohoto rituálu můžeme nalézt ve východním křesťanství. Zde bylo vejce součástí jarních zádušních slavností. V našem prostředí však o takových rituálech zprávy nemáme (Večerková 1997, 70).

Zvyk vkládání vajec do hrobu může být dokladem přežívání pohanských zvyklostí, které se zřejmě praktikovaly i na křesťanských hřbitovech. Jako zajímavý příklad lze uvést již zmiňovaný nález skořápek v hrobě českého knížete Boleslava II. v chrámu sv. Jiří. Dokladem transformace vejce z pohanského symbolu života do křesťanské kultury může být tzv. svěcení vajec nebo úloha vajec při velikonočním liturgickém cyklu (Smetánka 2003, 23).

Skořápky vajec se vyskytly na čtyřech z deseti vybraných pohřebišť. Nejvíce byly zastoupeny v Holubicích, na ostatních pohřebištích se objevují pouze jeden až tři kusy.

	počet kusů	procentuální zastoupení	počet hrobů s výskytem předmětu
Žalany	3	4%	4
Mušov	1	0,50%	1
Holubice	8	2%	8
Velké Hostěrádky	2	8%	1

Tabulka 4: Zastoupení skořápek vajec na jednotlivých pohřebištích

Výbavu, se kterou byly skořápky do hrobového celku vloženy, představuje nejčastěji keramika, nůž a esovité záušnice. Na pohřebišti v Holubicích byly ve dvou hrobech společně s vejci objeveny mince. V hrobě č. 46 šlo o denár uherského krále Štěpána I a v hrobě č. 161 o minci Oty I. Sličného (Geisler 1986, 32,36). Druhá z mincí by zvyk vkládání vaječných skořápek do hrobů datovala až do druhé poloviny 11. století. Vzhledem tomu, že se, jak bylo naznačeno v tabulce, skořápky vajec objevují velice zřídka, je vysledování vymizení tohoto zvyku obtížné. Vejce navíc přebírá roli v křesťanské symbolice, proto mohlo být do hrobu vkládáno i poté, co se do něj přestaly přidávat ostatní milodary, které měly představovat pohanské přežitky.

3.5. *Esovité záušnice*

Esovité záušnice jsou jedním z nejčastějších a nejtypičtějších předmětů hrobové výbavy mladohradištních pohřebišť. Setkáváme se s nimi nejen v Čechách a na Moravě, ale také na Slovensku, v Maďarsku, Polsku a na území, které osidlovali polabští Slované (Schmidt 1992, 46). Známe je pouze z hrobového inventáře. V tomto kontextu se mohou při příznivých podmínkách objevit i organické materiály, na kterých byly navlečeny. Jedná se zejména o čelenky nebo pásky. Záušnice mohly být také vplétány do vlasů (Štefan 2010, 172).

Ozdoby hlavy, které jsou zakončené esovitou kličkou, se objevují v 9. a na počátku 10. století na Moravě. V hrobových celcích jsou však výjimečné (Dostál 1966, 31). Na středohradištních pohřebišťích jsou zaznamenány kroužkové náušnice s esovitou kličkou. Samotným esovitým záušnicím předcházely náušnice s několikanásobnou kličkou (Sláma 1957, 267). Dalšími předchůdci jsou záušnice s očkem, jejichž výskyt vyznívá v průběhu 10. století. Jejich vzájemný genetický vztah je však prozatím obtížně prokazatelný (Štefan 2010, 176). Rovněž určení počátečního výskytu tohoto šperku je problematické. Bezpečněji lze určit nástup esovitých záušnic na Moravě, kde se objevují společně s uherskými ražbami Štěpána I, tedy počátkem 11. století. V Čechách, kde jsou mince v hrobech méně časté než na Moravě, je datování daleko složitější. Obecně se uvažuje, že esovité záušnice se vyvíjely od malých tvarů k velkým. Tento datovací prostředek však můžeme zpochybnit existencí tzv. záušnic určených dětem, které nekopírují velikost záušnic pro dospělé jedince (Krumphanzlová 1974, 53-54).

Esovité záušnice mohou mít tyto formy: záušnice z oblého nebo zploštělého drátu s jednoduchou drobnější nebo mohutnější esovitou kličkou, záušnice z oblého drátu se široce roztepaným esem, záušnice z oblého nebo hráněného drátu se žlábkovaným esem, záušnice drátěné i pletené s oboustranným esem, záušnice z oblého nebo zdobeného drátu s jedním koncem provrtaným a s druhým esovitým a záušnice pletené (korodované a filigránní). Nejstarší formy záušnic ze slabých drátků mají malý průměr a jsou poněkud silnějších tvarů s normálním esovitým ukončením o rozměrech kolem 2 -2,5 cm. Záušnice z oblého drátu se široce roztepaným esem byly malé a ukončené nápadně široce (asi 1cm a víc) roztepaným esem. Náleží k nejstarším tvarům na Slovensku. V Čechách jsou datovány do druhé půlky a na konec 10. století s případným přesahem do 11. století. Záušnice z oblého nebo hráněného drátu se žlábkovaným esem mají podélné žlábků na esech, zpravidla v počtu tří nebo pěti. V Čechách se tato výzdoba objevuje až na záušnicích s velkým průměrem. České nálezy mají od dvou do čtyř žlábků, které zdobí podélné koncové smyčky. Jsou typické především pro

pozdní fázi mladší doby hradištní. Záušnice drátěné i pletené s oboustranným esem vznikly v Čechách a na Moravě jako speciální česká varianta. Mívají průměr od 4 do 8 cm. Spadají do konečné fáze mladší doby hradištní až po počínající středověk. Záušnice z oblého nebo zdobeného drátu s jedním koncem provrtaným a s druhým esovitým nejsou v Čechách příliš zastoupeny. Svými průměry patří k největším záušnicím. Je možné, že byly nošeny jako náramky. Jsou považovány za poslední vývojový článek záušnic u nás (Krumphanzlová 1974, 49-57).

Esovité záušnice se vyskytují především v hrobech žen a nedospělých jedinců. Výjimečně se mohou nalézt v hrobě muže, ale v těchto případech bývají uloženy na jiném místě, než je pro záušnice obvyklé, což je v okolí hlavy (Stloukal 1964, 107-108). Z těchto dokladů můžeme rekonstruovat funkci záušnic v hrobové výbavě. Většinou sloužily jako nerituální předměty a do hrobu se dostaly jako majetek zemřelého. Existují však případy, kdy lze uvažovat i o jiné úloze záušnic v hrobovém celku. Jde o hroby, kde se záušnice vyskytují na nefunkčních místech. Takto uložené záušnice mohly být ekvivalentem obolu mrtvých, což se týká především záušnic z drahých kovů. Mohly být také darem pozůstalých. Takto lze interpretovat např. nálezy záušnic v mužských hrobech. Ivan Borkovský považoval esovité zakončení záušnic za symboliku S, která je spojená s monogramem Krista. Výrobu a šíření tohoto šperku spojoval s činností misionářů. V tomto názoru ho utvrzovalo i to, že esovité záušnice se vyskytovaly všude tam, kde probíhala první etapa christianizace (Borkovský 1956, 152-153). Takto by esovité záušnice získaly křesťanský význam. Těžko však můžeme doložit takové těsné spojení esovitých záušnic s křesťanskou vírou. V Čechách v 11. až 12. století nelze o takovém širokém využití křesťanského symbolu ještě uvažovat. Esovité záušnice mohly souviset s tzv. posmrtnou svatbou. Mladým dívkám, které zemřely neprovdané, byly pohřbívány s atributy, které se vázaly na svatební obřad (Navrátilová 2004, 242-244). Tento zvyk, který je bezesporu starší, máme doložený z etnologických pramenů od 19. století. Esovité záušnice by tak mohly být jednou z komponent svatebního oděvu.

Esovité záušnice se objevily jako jediný předmět na všech vybraných pohřebištích. Na většině z nich představovaly nejpočetnější složku hrobové výbavy. Esovité záušnice byly tedy vkládány do hrobů po celou mladší dobu hradištní.

Hrobovou výbavu tvořily záušnice s téměř všemi druhy předmětů, které se na vybraných pohřebištích vyskytly. V průběhu 11. století to jsou zejména keramické nádoby a vědra, nože, korálky a prsteny. Na lochenickém pohřebišti jsou záušnice přítomny pouze ve třech hrobech, což je nejméně ze všech vybraných pohřebišť. Na pohřebišti v Praze-Motole se ve dvou případech objevily záušnice s jednoduchými náušnicemi (Kovařík 1991, 99-100).

V Brandýsku byly většinou záušnice v hrobech nalezeny samostatně, pouze jednou byly uloženy s drobnou nádobkou, která byla točená na kruhu (Kytlicová 1968, 215). V Sulejovicích byla do výbavy zemřelého kromě čtyř záušnic přiložena mince. Jedná se o denár Vratislava II., který vládl v letech 1061 až 1092 (Buchvaldek 1999, 85). Také na pohřebišti v Žalanech je zaznamenán společný výskyt denáru Vratislava II. a dvou esovitých záušnic (Svoboda 1963, 228). Na nekropoli v Radomyšli tvořily esovité záušnice nejpočetnější složku hrobové výbavy (75 %). Bohužel se ani v jednom případě neobjevily s mincí.

	počet kusů	procentuální zastoupení	počet hrobů s výskytem předmětu
Brandýsek	21	33%	9
Lochenice	13	14%	3
Sulejovice	24	70%	10
Žalany	28	31%	10
Praha-Motol	168	43%	39
Radomyšl	77	75%	27
Mušov	158	39%	47
Holubice	156	34%	52
Velké Hostěrádky	16	64%	5
Mistřín u Kyjova	8	47%	4

Tabulka 5: Zastoupení záušnic na jednotlivých pohřebištích

Na moravských pohřebištích představovaly záušnice podstatnou část hrobové výbavy. Podobně jako v Čechách se často vyskytovaly s keramikou, noži a korálky. Vzhledem k většímu výskytu mincí na moravských nekropolích jsou jimi záušnice častěji datováni než v Čechách. Na pohřebišti v Mušově jsou mince se záušnicemi přítomny v devíti hrobech. V osmi případech jde o moravské ražby Konráda I. nebo Oty I. Sličného, v jednom o uherský denár Ondřeje I. V Holubicích se mince a záušnice objevily v sedmi hrobech. Zde však dominují ražby uherské (Štěpán I. a Petr I.). Moravské denáry se společně se záušnicemi vyskytly ve dvou hrobech. Na pohřebišti ve Velkých Hostěrádkách byl zaznamenán jeden hrob, ve kterém byl přítomen denár Štěpána I. a dvě menší měděné, stříbrem plátované záušnice (Ludikovský-Snášil 1974, 70). Na mistřínském pohřebišti byly záušnice stejně jako mince častým nálezem. Společně se však objevily pouze v jednom hrobě. Hrob č. 20 v sobě ukrýval bronzovou záušnici a stříbrnou záušnici s podélným rýhováním společně s dvěma denáry Oty I. Sličného (Dohnal-Ondruš 1964, 205).

Jak již bylo předestřeno, objevují se záušnice po celou mladší dobu hradištní. Zajímavý je výskyt esovitých záušnic velkých průměrů na jihočeském pohřebišti

v Radomyšli. Na tuto nekropoli navazuje kostelní pohřebiště, kde se již záušnice nevyskytují. Vzhledem k dataci mladohradištního pohřebiště do 12. století, lze konstatovat, že záušnice jsou jedním z mála předmětů, jejichž výskyt byl v této době zaznamenán.

3.6. Náhrdelníky a korálky

Náhrdelníky, které se skládaly z korálků nebo perel, jsou známy ze středohradištních pohřebišť. V menší míře se uplatňovaly i na mladohradištních pohřebištech. Počet korálků v hrobech může být různý. Pohybuje se od jednoho korálku až po stovky. Korálky byly nejčastěji navlékány do náhrdelníků nebo našívány na oděv (Krumphanzlová 1965, 161).

Nejčastěji bývají korálky vyrobeny ze skla. V mladší době hradištní vzrostl počet korálků vyrobených z jiných materiálů (Šikulová 1959, 127). Skleněné korálky se v 2. polovině 9. století u nás vyskytují jako jednotlivé kusy. Pro náhrdelníky středohradištní doby jsou charakteristické velké korálky z průzračných skel ve tvarech oblých, stlačených až koláčkovitých, dále formy soudkovité nebo vejčité. Vedoucí formou tohoto období je olivovitá perla. Tato forma se nachází v Čechách a na Moravě po dobu asi 100 až 200 let (Dostál 1966, 47).

Mladohradištní nálezy tvoří především korálky drobných rozměrů, zhotovené často z neprůhledného nebo průsvitného skla či skleněných past modré, žluté a zelené barvy. Obvyklé jsou tvary kulovité až stlačené, méně válcovité, ploché kruhové. Hojně jsou tvary hranolovité se zkosenými rohy. Vedoucí formou mladohradištního období jsou perly sekané a segmentované, které se sice vyskytly dříve, ale které se v tomto období neobyčejně rozmnožily. Perly segmentované jsou dvojitě až desetinásobně zaškrčené a oblé, sekané perly vznikly mechanickým rozdělením zaškrčených perel při výrobě (Krumphanzlová 1974, 63-66).

Na středohradištních pohřebištech je jantar poměrně vzácný. Jantarové perly se neobjevují ani v době výskytu prvních korálků sklářské produkce. Významný je společný výskyt jantarových a olivovitých perel, které výrazně nepřekročily první polovinu 10. století. S většinou jantarových korálků u nás se setkáváme v prvních desetiletích 10. století do počátku poslední čtvrtiny 11. století, kdy se dostaly i na venkovská pohřebišť. Doba jejich výskytu se nápadně kryje s obdobím, kdy bylo Slezsko součástí přemyslovskeho státu. V té době byly nejspíše navázány intenzivnější styky s Pobaltím (Frolíková-Kaliszová 2000, 245). Nálezy jantarových perel se vyskytují nejčastěji ve spojení s esovitými záušnicemi o malých průměrech a přidržují se pohřebišť s tzv. skupinovým pohřbíváním a dále hřbitovů s nepravidelnými řadami a nejstarších hřbitovů řadových (Krumphanzlová 1974, 66-67).

Korálky z polodrahokamu se vyskytují v Čechách poměrně zřídka. Jde především o perly zhotovené z křemene a jeho odrůd (křišťál, růženín, karneol, achát, chalcedon), ojediněle se vyskytují perly z kazivce. Tvary perel jsou nepravidelně kulovité, nízký

soudečkovitý a nepravidelně krychlovitý. Objevují se s esovitými záušnicemi v 10. století. (Krumphanzlová 1974, 67-68)

Kovové korálky jsou v Čechách zjištěny ve střední a mladší době hradištní. Byly zhotovovány z bronzu, pozlaceného bronzu, stříbra a cínu. Sloužily jako kovové součásti nákrčníků. V Čechách nepatří mezi časté nálezy. Lze je rozdělit do tří skupin: luxusní velkomoravské perly datovatelné do 9. a počátku 10. století, stříbrné perly a jejich cínové napodobeniny a různotvaré kovové korálky, které zahrnují různé tvary a materiály, některé imitují tvarově méně dostupné šperky z jiných materiálů. Objevují se na pohřebištích ve volném prostoru, v oblastech dožívajících mohyl a v periferním prostředí. Kovové perly všech tří skupin se objevují nejčastěji v blízkosti center. Cínové korálky se vyvinuly v 10. století, ostatní formy v druhé polovině 9. století až po počátek prvního desetiletí 10. století. (Krumphanzlová 1974, 58-60)

Korálky jsou nejčastěji uloženy na místech, kde byly běžně nošeny během života, lze tedy tvrdit, že jde o nerituální předměty patřící zemřelému. Nelze však opomíjet, že mohly mít i rituální funkci. O jejich ochranné hodnotě svědčí i to, že právě korálky tvoří rúženec. V případech, kde se v hrobě objevil pouze jeden korálek, musíme mít na zřetely, zda nejde o pozdější příměs. Přijatelná je také možnost, že byly do hrobu dány dodatečně jako součást pohřebního rituálu.

Korálky se v hrobech vyskytují poměrně často. Objevily se na sedmi z deseti vybraných pohřebišť. Většinou je jejich poměr k ostatním milodarům zkreslen množstvím exemplářů v jednotlivých hrobových celcích. Např. na pohřebištích v Holubicích tvořilo 219 korálků 47 % z celkového počtu předmětů na pohřebišti. Tyto korálky však byly přítomny pouze v šesti hrobech. Frekvence jejich výskytu tak není tak častá, jak by se mohlo vzhledem k počtu exemplářů zdát.

	počet kusů	procentuální zastoupení	počet hrobů s výskytem předmětu
Brandýsek	16	25%	3
Lochenice	34	38%	6
Žalany	25	27%	5
Praha-Motol	127	32%	18
Radomyšl	2	2%	1
Mušov	127	31%	10
Holubice	219	47%	6

Tabulka 6: Zastoupení korálků na jednotlivých pohřebištích

Korálky se v hrobech vyskytují především s keramikou, noži, esovitými záušnicemi, náušnicemi a prsteny. S mincí se korálky objevily pouze na pohřebišti v Holubicích v hrobě č. 40. Denár Štěpána I. datuju hrob post quem do první poloviny 11. století (Geisler 1986, 30). Ze společných nálezů s esovitými záušnicemi víme, že korálky byly běžné i po zbytek 11. století. Ve 12. století se objevily pouze na pohřebišti v Radomyšli.

3.7. Prsteny

Prsteny se objevují ve středohradištním období. Vyskytují se jak jednoduší podunajské, tak honosné byzantsko-orientální (Dostál 1966, 56). Největší výskyt spadá do mladohradištní éry, zejména do pozdní fáze. Daleko častěji jsou zastoupeny na Moravě a Slovensku (Krumphanzlová 1974, 61). Ojedinele se vyskytují v hrobech z 13. až 15. století. Častěji se s nimi můžeme setkat v novověkých hrobech, kde je jejich výskyt spojen s pohřby významnějších jedinců. Prsteny jsou obvykle zhotoveny z kovu. Jen ojedinele se vyskytují skleněné. Nejčastěji můžeme nalézt prsteny z bronzu, ale nejsou výjimečné i prsteny z mědi, stříbra, postříbřené nebo cínové. Typicky mladohradištní prsteny jsou masivní se zahrocenými konci (Dostál 1966, 56).

Obvykle se v hrobovém celku objevuje pouze jeden prsten. Existují však i hroby, kde se nachází více exemplářů tohoto šperku. V hrobech mají nerituální charakter. Nejčastěji bývají navlečeny na některém z prstů ruky. U prstenů, které nejsou takto uloženy, můžeme uvažovat o rituální funkci. V tomto smyslu lze takovou situaci interpretovat jako dar mrtvému nebo může být prsten považován za ekvivalent obolu mrtvých (Rejholcová 1995, 19).

Důležitou skupinu tvoří forma páskových prstenů, zhotovených ohnutím plechového kroužku. S nimi se v Čechách setkáváme zejména ve druhé polovině 10. století i později, a to na pohřebištích ve volném terénu. Jsou nalézány v hrobech žen a dětí, často v doprovodu esovitých záušnic, jantarových a skleněných korálek. Od počátečních forem všude stejně širokých a v nejstarším časovém úseku obvykle s jazykovitě vytaženými konci, se vývoj ubíral přes tvary hladké nebo mírně zdobené, někdy uprostřed již poněkud rozšířené, zřídka i podélně trojitě členěné nebo profilované k formám úzkým, všude stejně širokým a silným, bohatě zdobeným nebo formám uprostřed značně rozšířeným a opět zdobeným, jimiž vývoj páskových prstenů ve 12. století končí (Krumphanzlová 1974, 62).

Další skupinou prstenů mladší doby hradištní tvoří prsteny pletené. Jsou posledním článkem tzv. pleteného šperku v Čechách. Technika splétání drátků se uplatnila spíše u záušnic. Jejich výskyt spadá do 11. století, několik exemplářů se vyskytuje ještě ve 12. století (Krumphanzlová 1974, 62).

Prsteny se štítkem jsou málo časté. Soubor doplňuje skupina prstenů se skleněným očkem a prstenů celoskleněných. Předpokládá se, že patřily spíše do mladší a pozdní doby hradištní. Tvoří výbavu řadových hřbitovů, kde se projevuje románský charakter pohřbívání. (Krumphanzlová 1974, 62-63)

Prsteny nejsou obecně považovány za nálezy charakterizující ženskou výbavu. Běžně se objevují v dětských hrobech. Nález prstenu v mužském hrobě není rovněž zcela výjimečný (Stloukal 1964, 108-109).

Prsteny se objevily spíše na mladších pohřebištích. V Radomyšli představovaly dokonce 20 % všech nálezů. Na ostatních nekropolích nebyly tak hojně zastoupeny. Vzhledem tomu, že byly součástí výbavy již od střední doby hradištní, objevují se v hrobových celcích s téměř všemi druhy předmětů, nejčastěji však s esovitými záušnicemi a korálky.

	počet kusů	procentuální zastoupení	počet hrobů s výskytem předmětu
Lochenice	1	1%	1
Žalany	1	1%	1
Praha-Motol	9	2%	6
Radomyšl	21	20%	19
Mušov	2	1%	2
Holubice	7	2%	6
Mistřín u Kyjova	1	6%	1

Tabulka 7: Zastoupení prstenů na jednotlivých pohřebištích

Na pohřebišti v Radomyšli je nález prstenu datován mincí Soběslava I., který vládl v letech 1125 až 1140 (Nechvátal 1999, 131). Na moravském pohřebišti v Mušově byl prsten vložen do hrobu společně s denárem olomouckého úředního knížete Oty I. Sličného, jehož vláda trvala od roku 1061 do roku 1087 (Jelínková 1999, 52). Také v Holubicích je prsten datován mincí. V tomto případě jde o denár uherské ražby Štěpána I. (Geisler 1986, 30). Na mistřínském pohřebišti, kde byl objeven jeden prsten, se ve společném hrobovém celku objevila mince Ondřeje I. (Dohnal-Ondruš 1964, 206).

Prsteny jsou jedním z předmětů, který se vyskytuje na mladohradištních pohřebištích po celou dobu jejich trvání. Do hrobů byly vkládány až do 15. století, v pohřbech významných jedinců se udržely až do novověku. Vzhledem k tomu, že byly na pohřebištích zastoupeny pouze v jednom nebo několika málo exemplářích, nelze tvrdit, že byly častou součástí hrobové výbavy.

3.8. Rolničky

Nálezy rolniček jsou známy hlavně ze středohradištních pohřebišť, ve výbavě mladohradištních hrobů se vyskytují výjimečně. Na našem území jsou doloženy nejspíše od 9. století. Obvykle mívají kulovitý nebo vejčitý tvar, ve spodní části bývá křížový výřez. Zhotoveny jsou většinou z mědi nebo bronzu (Smetánka 2003, 11). Jsou známy převážně z ženských a dětských hrobů. Bývají součástí náhrdelníků nebo našity na oděv či zavěšeny na opasek (Frölich – Chvojka – Michálek 2010, 211).

Rolničky jsou známy ze smíšeného avarsko-slovanského kulturního komplexu. Z oblasti dnešního Maďarska se dostaly na Velkou Moravu. Odtud se pak šířily do Čech. (Smetánka 2003, 11) Nesloužily zřejmě jako šperk. Vzhledem k tomu, že vydávají zvuk, uvažujeme o jejich magicko-ochranné funkci. V hrobovém kontextu mohly původně sloužit jako jakési prostředky komunikace s mrtvými. Na raně středověkých pohřebištích však převažuje jejich ochranná funkce. Zvuk rolniček měl chránit před zlými duchy a působit příznivě na zdraví, a to především děti.

Na ikonografických pramenech 14. století máme doloženy rolničky, které bývají zavěšené u pasu, na plášti, pod límcem kabátu nebo na náhrdelníku. Během vrcholného a pozdního středověku byly používány v sokolnictví nebo byly zavěšovány na jezdecká sedla. Jejich zvonivého zvuku využívali také tanečníci a šašci, kteří si je připevňovali na oděv nebo boty (Frölich – Chvojka – Michálek 2010, 211). Od 15. století se objevují na masopustních maškarách (Kurfirst 2007, 854).

Nálezy rolniček jsou poměrně vzácné. Na zkoumaných pohřebištích se vyskytly pouze tři exempláře. V českém prostředí jsou známy z pohřebiště v Praze-Motole. Jedna ze dvou zde nalezených rolniček však byla získána sběrem, tudíž ji nelze spojit s žádným z hrobových celků. Druhá rolnička byla zavěšena na krk dítěte, které bylo pohřbeno v hrobě č. 184 (Kovařík 1991, 62). Na Moravě se rolnička objevila v hrobě č. 22 na pohřebišti v Holubicích, kde byla uložena společně s mincí uherského krále Štěpána I. (Geisler 1989, 29).

Protože se rolničky objevují v hrobech zcela ojediněle, je velice obtížné určit, kdy tento předmět mizí z hrobové výbavy. Využití rolniček jako ochranného předmětu je doloženo po dlouhou dobu. Nemuselo vždy souviset s pohřebním rituálem. Vzhledem k těmto okolnostem mohla být rolnička vkládána do hrobu jen výjimečně.

3.9. Přezky a součásti opasku

Přezky jsou běžnou součástí oděvu. Mohou sloužit i k dalším účelům, např. k upevnění řemíků ostruh, bot nebo koňského řemení (Krumphanzlová 1974, 68). Jejich funkce je tedy nerituální, což dokazuje i jejich nejčastější uložení v oblasti pánve pohřbeného. S nálezy přezek se setkáváme častěji v mužských hrobech, avšak nález v ženském hrobě není vyloučený (Stloukal 1964, 105).

Nejjednodušší typy přezek se vyskytují pod středohradištními mohylami na Moravě. V českém prostředí se objevují oválné přezky, přezky oválné s jednou stranou rovnou, půlkruhovitě i kroužkovitě, zřídka hranaté. V menším množství se objevují také v mladohradištním období. V nejstarším materiálu se setkáváme se železnými přezkami. Jednoduché bronzové přezky se nalézají buď oválné, nebo kroužkovitě nejdříve na přelomu 10. a 11. století, ale hlavně v 11. století a častěji ve 12. století (Krumphanzlová 1974, 68-69). Přezky jsou jedním z předmětů, který v hrobové výbavě přežívá až do 15. století (Richterová 1996, 495-496). Vzhledem k tomu, že se běžně používají do dnešních dnů, máme řadu ikonografických pramenů, které tento předmět zobrazují. Bohužel první taková zobrazení pochází až ze 14. století. Nacházíme je na miniaturách, v knižní malbě nebo na gotických plastikách. Oděv je často zachycen v archaické podobě, aby vytvářel zdání dávné doby, do které je postava posazena (Richterová 1996, 493-494).

S přezkami jakožto součástmi bojovnického opasku se pojí pojem *cingulum militare*, který se často objevuje v písemných pramenech. Takovéto opasky by se ale mohly vyskytnout pouze v hrobech význačných osobností. V českých zemích se tímto pojmem poprvé setkáváme v listině mohučské synody, která pochází z roku 852. Tento dokument nás informuje o Albgisovi, který z francké říše unesl Patrikovu ženu a uprchl s ní na Moravu. Za tento čin ho synoda odsoudila k tomu, aby se na celý život zřekl bojovnického opasku. Význam bojovnického opasku lze sledovat po celý středověk, není tedy divu, že právě přezky jsou často součástí pohřbů významných bojovníků (Sommer 2001, 36-37).

Přezka se na vybraných pohřebištích objevila pouze jednou, a to na pohřebišti v Brandýsku. V hrobě č. 43 byly dvě přezky, dvě ostruhy a šipka. Tento hrob stratigraficky překryl hrob č. 44, kde byla přítomna šipka s tulejkou, dvě dlátka a ocílka (Kytlicová 1968, 240). Z této situace nelze bohužel odvodit žádný obecný závěr. Jelikož se přezky vyskytují v hrobech až do 15. století jako součásti oděvu, můžeme konstatovat, že přezky přežívají v hrobové výbavě poměrně dlouhou dobu. Nemají zde však žádný rituální význam.

3.10. *Mince*

Mince se objevují na raně středověkých pohřebištích nejpozději. Jejich výskyt je znám z doby, kdy se v hrobech ostatní výbava začíná vytrácet. V Čechách se nejčastěji setkáváme s jednou mincí v hrobě, ale existují i případy, kdy je mincí více (Marethová 2008, 8).

Důvodů, proč se mince vkládaly do hrobů, může být několik. Lze je interpretovat jako rituální i nerituální předměty. Za nerituálně uložené mince se považují takové, které se do hrobu dostaly jinak než intencionálním vložením. Příkladem je situace, kdy jsou mince vložené do hrobu jako vlastnictví zemřelého (Klápště 1999, 783). Tento jev zřejmě není zcela běžným. Mohlo k němu dojít, když člověk zemřel a musel být z nějakého důvodu narychlo pohřben, např. kvůli nemoci. Mrtvý byl pak uložen do hrobu se všemi věcmi, které měl u sebe. Tímto způsobem by se daly interpretovat situace, kdy bylo v hrobě nalezeno více mincí přibližně stejného data a kdy byly tyto mince uloženy na jednom místě, a to nejčastěji u pasu.

Dá se také uvažovat o tom, že mince mohla sloužit jako ozdoba nebo jako magicko-rituální předmět. Mohly být např. uchyceny na oděvu zemřelého nebo zavěšeny na náhrdelníku (Klápště 1999, 782).

Mince se mohla dostat do zásypu hrobu, takže neměla s pohřbem nic společného. Lze však uvažovat o možnosti, že sem byla vložena jako součást pohřebního rituálu. V tomto případě by šlo o rituální předmět. Ve větší míře se takové mince staly součástí hrobu zcela náhodně. Příkladem může být denár Římské republiky z hrobu č. 69 v Mušově (Jelínková 1999, 28).

Ve většině raně středověkých hrobů měla mince rituální funkci. V této souvislosti se pro ně užívá název „obolus mrtvých“. Původ tohoto zvyku je pro Čechy možné hledat v západoevropském prostředí, pro Moravu v prostředí Karpatské kotliny (Marethová 2008, 8). Mince, o kterých mluvíme jako o milodarech, se objevují nejčastěji v ústech nebo v okolí hlavy a v dlaních. Možnosti interpretace tohoto zvyku jsou velice široké. Nelze vyloučit, že smysl vkládání mincí do hrobů se mohl v různých obdobích měnit. Často je mince spojována s tzv. „převozným“. V mnoha částech světa existuje představa hranice mezi světem živých a světem mrtvých. Překonání této hranice vyžaduje určitou platbu. Nejznámější je asi pověst o Charonovi, který za poplatek převážel mrtvé před řeku do podsvětí (van Gennep 1997, 142-143). Otázkou je, zda a jakým způsobem se mohla tato pověst dostat do podvědomí lidí, žijících v raném středověku na našem území. Jednou z možných cest může vést přes Byzantskou říši (Kolníková 1967, 213). Zde se zvyk vkládání mincí do hrobů rovněž uplatňoval. Podobně jako Řekové spojovali také Slované přechod do záhrobí s vodou (Hanuliak 1989, 184-185). Relativní správný směr tohoto uvažování může být potvrzen tím,

že v některých oblastech Ruska, Ukrajiny, Polska a Slovenska byla tradice mince vložené do hrobu jako „převozné“ udržována až do 19. století (Niedrle 1931, 266-267).

Další možná interpretace vychází z pozorování, že mince se uplatňují v hrobech poté, co se z nich ostatní výbava vytrácí. Její absenci mohla nahradit mince ve formě peněžního ekvivalentu naturálního milodaru. V době, kdy se začaly na našem území razit první mince a kdy se dostávaly do oběhu, získali lidé povědomí o hodnotě peněz. Podobně jako v běžném životě nahrazovaly mince naturální směnu, mohly tímto způsobem nahradit i milodary (Radoměský 1955, 58-59). Proti této tezi hovoří zjištění, že na některých slovenských lokalitách byl prokázán několik desítek let trvající hiát mezi koncem výskytu naturálních milodarů a objevením se mincí v hrobech (Hanuliak 1989, 186). Prokázán je i opačný případ, kdy se mince objevuje v hrobě společně s keramickými nádobami nebo jinými předměty, které jsou považovány za doklady pohanských rituálů.

Mince mohla mít i funkci amuletu, který měl chránit zemřelého před zlými silami nebo zabránit jeho návratu mezi živé. Magickou sílu mohla získat díky své ikonografii. Ochrannou funkci mohl mít např. kříž, který byl na minci vyražen, nebo podobizna panovníka či svatého. Tato interpretace by odpovídala představě pokřesťanství pohřebního ritu v 11. a 12. století. O minci v hrobě můžeme uvažovat jako o atributu společenského stavu zemřelého. Mince mohla odrážet majetkové poměry zemřelého. Vložit minci do hrobu nebylo pro běžného člověka zřejmě možné, protože peníze používal spíše k tomu, aby zaplatil daně a další platby (Klápště 1999, 799).

Jak už prokázal výzkum českých a moravských raně středověkých pohřebišť, mince se v daleko větší míře objevují na Moravě (Marešková 2008, 8). To potvrzuje i následující tabulka, ze které lze vyčíst, jaký poměru oproti ostatní výbavě představují mince. Zatímco v

	počet kusů	procentuální zastoupení	počet hrobů s výskytem předmětu
Lochenice	1	1%	1
Sulejovice	1	3%	1
Žalany	3	3%	3
Radomyšl	2	2%	2
Mušov	40	10%	38
Holubice	39	8%	39
Velké Hostěrádky	4	16%	4
Mistřín u Kyjova	8	47%	7

Tabulka 8: Zastoupení mincí na jednotlivých pohřebištích

Čechách se na pohřebištích v Lochenicích, Sulejovicích, Radomyšli a Žalanech objevila jedna až tři mince, je na Moravě procentuální zastoupení mincí v hrobech několikanásobně vyšší. Na pohřebišti v Mistříně u Kyjova se poměr vyšplhal téměř na 50 %.

Na pohřebišti v Lochenicích byl denár knížete Oldřicha nalezený v hrobě č. 54 bez další výbavy (Sláma 1990, 113). V Sulejovicích se vyskytl denár Vratislava II. v hrobě č. 24 společně se čtyřmi záušnicemi (Buchvaldek 1999, 85). Na žalanské nekropoli byly nalezeny tři denáry. Všechny byly české provenience. Ve dvou hrobech se objevil denár Vratislava II., v jednom denár jeho předchůdce Svytýhneva II. Všechny mince spadají do druhé poloviny 11. století. V Radomyšli byly objeveny dvě mince, které byly raženy ve 12. století. Denár Vladislava II. byl jediným předmětem, který byl nalezen v hrobě. Denár Soběslava I. byl v hrobě společně s prstenem (Nechvátal 1999, 131).

Na moravských pohřebištích je situace s mincemi jako osobní výbavou zemřelého složitější. Objevuje se zde až několik desítek exemplářů. Na pohřebišti v Mušově měly převahu mince, které byly raženy na moravském území. Celkem zde bylo objeveno 25 exemplářů. Uherské mince byly zastoupeny 14 kusy. Všechny mince, s výjimkou denáru z hrobu č. 69, jsou datovány do 11. století. Nejstarší denáry byly nalezeny v hrobech č. 90 a 213. Vznikly v Uhrách během vlády Štěpána I. Nejvíce ražeb náleží brněnskému úřednímu knížeti Konrádovi I. Na pohřebišti se objevilo 13 denárů této ražby. S počtem 11 exemplářů následuje ražba jeho bratra úředního knížete v Olomouci Oty I. Sličného. V hrobě č. 175 byla mince, která náleží ke společné ražbě obou bratrů (Nemeškalová-Jiroudková 1999, 233). Z uherských mincí byly nejvíce zastoupeny denáry Ondřeje I. Mince z hrobu č. 9a náleží k ražbě Petra Orseola (Nemeškalová-Jiroudková 1999, 225). Nejmladší mince je datována do doby vlády uherského krále Ladislava I. (Nemeškalová-Jiroudková 1999, 226).

Na pohřebišti v Holubicích bylo nalezeno 39 mincí. 21 kusy byly zastoupeny uherské ražby, 14 moravské a třemi české. V hrobě č. 187 byl zlomek mince Cnuta Dánského. Z uherských ražeb se nejčastěji vyskytly mince Ondřeje I., dále Štěpána I. a Petra I. Moravské ražby byly zastoupeny mincemi Oty I. a Konráda I. Mince české provenience představovaly ražby Svytýhneva II. a Břetislava I.

Ve Velkých Hostěrádkách byly objeveny čtyři mince. Dvě mince pocházely z Uher, dvě z Moravy. Moravské denáry představují ražby Oldřicha I. a Oty I. Sličného, uherské Štěpána I. a Ondřeje I. (Ludíkovský-Snášil 1974, 31-32). Na mistřínském pohřebišti se mince objevila osmkrát. Pět mincí lze přiřadit k moravské provenienci, zbylé tři k uherské. Moravské denáry představují mince Oty I. Sličného a Konráda I., uherské mince Ondřeje I. (Dohnal-Ondruš 1964, 206).

Mince jsou běžně využívány jako datovací prostředek. Díky této jejich unikátní vlastnosti víme téměř přesně, kdy se začaly na pohřebištích vyskytovat a kdy jejich vkládání do hrobů ustupuje. Na vybraných pohřebištích patří k nejstarším ražbám uherské mince Štěpána I., které se vyskytly pouze na Moravě. Nejmladší mince pocházejí z pohřebiště v Radomyšli a jsou datovány do 12. století.

4. Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se pokusila sledovat změny ve frekvenci výskytu předmětů, které byly vkládány do hrobů během mladší doby hradištní. Zaměřila jsem se na ubývání jednotlivých druhů památek. Dále jsem hledala příčiny sledovaného jevu. Pohřební ritus prošel během mladší doby hradištní řadou změn. Na začátku tohoto období se v hrobových celcích běžně objevovaly předměty, které byly charakteristické pro výbavu středohradištních pohřebišť. Šlo především o nádoby, které jsou spojovány s potravinovými milodary, některé druhy šperků, nože, skořápky vajec a rolničky. K těmto předmětům přibývaly během mladší doby hradištní esovité záušnice a mince. Jejich společný výskyt je zaznamenán především v 11. století. V případě mincí se dokonce uvažuje nad tím, že měly nahradit potravinové a jiné milodary. Esovité záušnice se staly nástupci honosných náušnic.

V hrobové výbavě se odráží změny, které se odehrály v duchovní sféře obyvatel českého a moravského území. 10. a 11. století představovalo zlomové období. Vládnoucí vrstva přijala křesťanství a tím se stala plnohodnotným partnerem latinských států. Tento krok byl jistě motivován politicky, přesto se česká knížata snažila od počátku prosadit novou víru. Do Čech přicházeli kněží, kteří zde začali spravovat první církevní stavby. Bohužel se nám většina těchto chrámů nedochovala. O jejich existenci se dozvídáme z písemných pramenů a díky archeologickému výzkumu. Bohužel nevíme, jak intenzivní byla christianizace v prvních desetiletích po přijetí křtu. Nelze však říci, že proběhla rychle a bezproblémově. Tzv. „dvojevří“ , které je charakteristické pro české země téměř do konce 12. století, se projevilo i v pohřebních rituálech. Na konci tohoto období vznikly nekropole, které se soustřeďovaly v okolí církevních staveb. Než však došlo k tomuto zlomu, prošel pohřební ritus řadou změn. Na mladohradištních pohřebišťích je zaznamenáno daleko více hrobů bez jakékoliv výbavy než v předchozích obdobích. Jak už bylo naznačeno výše, mění se i skladba výbavy samotné. Pohřební areály přecházejí ze skupinového uspořádání hrobů na uspořádání do řad. Mrtví si na onen svět odnášeli čím dál méně předmětů. Na konci 12. století se z hrobů vytrácí i poslední upomínky pohanského zvyku, esovité záušnice a mince. Pokud se v mladších hrobech objevila nějaká výbava, jde ve většině případů pouze o součásti oděvu nebo ozdoby, které ale zřejmě měly s původním zvykem pramálo společného. V 13. století prošla česká a moravská společnost tzv. druhou vlnou christianizace. V tomto období byl vytvořen důmyslný farní systém, který k sobě připoutal i pohřební aktivity.

V poslední kapitole své bakalářské práce jsem se pokoušela objasnit příčiny sledovaného jevu. Existuje celá řada teorií. Hlavní podíl christianizace na změnách v 10. – 12.

století není v současném bádání už tak významný. Do popředí spíše vstupuje snaha, hledat příčinu změn v právně-ekonomickém systému, který se na naše území dostal z latinského západu. Já jsem se pokusila tyto příčiny objasnit. Bohužel mi nezbyl prostor pro srovnání se západoevropskými zeměmi, kde podobné změny proběhly o několik století dříve. Tato analýza by jistě pomohla objasnit i další změny, kterými český raně středověký stát prošel během mladší doby hradištní.

5. Prameny

Bretholz, B. 1923: Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag, Monumenta Germaniae Historica - Scriptores rerum Germanicarum, Nova series, Berlin.

Hecht, F. 1863: Das Homiliar des Bischof von Prag, Beiträge zur Geschichte Böhmens, Abt. I., Quellensammlung I. Band. Prag.

Kurze, F. 1891: Annales Fuldenses, MGH SS rer. Germ. Hannoverae.

Wasserschleben, F. G. A. 1840: Regionis abbatis Prumensis Libri duo de synodalibus causis et disciplinis ecclesiasticis iussu domini reverendissimi archiv. Trever. Ratbodi ex diversis sanctorum patrum conciliis atque decretis collecti, Lipsiae.

6. Literatura

- Borkovský, I. 1956: Esovité záušnice, jejich původ a význam, Referáty Libice 1955, 148-158.
- Buchvaldek, M. 1999: Slovanské pohřebiště v Sulejovicích, okr. Litoměřice, *Studia mediaevalia pragensia* 4, 81-90.
- Dohnal, V. – Ondruš, V. 1964: Pohřebiště z mladší doby hradištní v Místříně u Kyjova, *Archeologické rozhledy* 16, 191-208.
- Dostál, B. 1966: Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě. Praha.
- Eisner, J. 1952: Devínska Nová Ves. Bratislava.
- Fehring, G. P. 1979: Missions- und Kirchenwesen in archäologischer Sicht. In: *Geschichtswissenschaft und Archäologie, Vorträge und Forschungen*, hrg. vom Konstanzer Arbeitskreis für mittelalterliche Geschichte. Bd. XXII, 547-594.
- Frolíková-Kalizsová, D. 2000: Pokus o analýzu slovanského pohřebiště v Praze-Motole, *Památky archeologické* 91, č. 1, 201-249.
- Frölich, J. – Chvojka, O. – Michálek, J. 2010: Nálezy rolniček v jižních Čechách, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 23, 205-213.
- Geisler, M. 1986: Holubice. Pohřebiště z mladohradištního období. Brno.
- Geisler, M. 1992: Statistické zhodnocení mladohradištního pohřebiště z Holubic, okr. Vyškov: *Statistische Bewertung des jungburgwallzeitlichen Gräberfeldes aus Holubice*, Bez. Vyškov, *Pravěk. Nové řada* 2, 359-370.
- van Gennep, A. 1997: *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*. Praha.
- Hanuliak, M. 1989: K problematike výskytu mincí v hrobech z 11. – 12. storočia na Slovensku, *Slovenská numizmatika* X, 175-189.
- Hanuliak, M. 1993: Vývojové tendencie pohrebného rítu na pohrebiskách 9. - 12. storočia a ich hýbatele. In: E. Krekovič (ed.), *Kultové a sociálne aspekty pohrebného rítu od najstarších čias po súčasnosť.*, Bratislava, 43-47.

- Hrubý, V. 1955: Staré Město: Velkomoravské pohřebiště „Na Valach“. Praha.
- Chorváthová, H. 2004: Niekoľko poznámok k otázke „milodarov“ v hroboch včasného stredoveku. In: G. Fusek (ed.), Zborník na počesť Dariny Bialekovej, Nitra, 143-149.
- James, E. 1997: Frankové. Praha.
- Jelínková, D. 1999: Slovanské pohřebiště z 9. až 12. století v Mušově. Katalog. Brno.
- Klápště, J. 1999: Příspěvek k archeologickému poznání úlohy mince v přemyslovských Čechách, Archeologické rozhledy 51, 774-808.
- Kolníková, E. 1967: Obolus mrtvých vo včasnostredovekých hroboch na Slovensku, Slovenská archeológia XV, č. 1, 189-254.
- Kovařík, J. 1991: Slovanské kostrové pohřebiště v Praze 5 – Motole. Praha.
- Krumphanzlová, Z. 1965: Skleněné perly doby hradištní v Čechách, Památky archeologické 56, č. 1, 161-188.
- Krumphanzlová, Z. 1974: Chronologie pohřebního inventáře vesnických hřbitovů 9. – 11. věku v Čechách, Památky archeologické 65, 34-110.
- Kurfirst, P. 2007: Rolnička. In: Brouček, S. – Jeřábek, R. (eds.), Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. Svazek, Praha, 853-854.
- Kytlicová, O. 1968: Slovanské pohřebiště v Brandýsku, Památky archeologické 59, 193-246.
- Lecouteux, C. 1997: Přízraky a strašidla středověku. Praha.
- Lutovský, M. 1996: Hroby předků. Sonda do života a smrti dávných Slovanů. Praha.
- Ludikovský, K. – Snášil, R. 1974: Mladohradištní kostrové pohřebiště ve Velkých Hostěrádkách (o. Břeclav). Praha.
- Lutovský, M. – Bravermanová, M. 2007: Hroby a hrobky našich knížat, králů a prezidentů. Praha.

Marethová, B. 2008: Příspěvek k poznání raně středověkých pohřebišť (zvyk vkládání mincí do hrobů), *Studia mediaevalia pragensia* 8, 7-44.

Mašková, P. 2009: K obrazu středověkého pohřebišťe – církevní normy a výpověď archeologických pramenů. In: J. Dobosz (red.), *Kościół w monarchiach Przemyslidów i Piastów (Materiały z konferencji naukowej, Gniezno 21- 24 września 2006 roku)*, Poznań, 73-85.

Navrátilová, A. 2004: *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha.

Nechvátal, B. 1999: *Radomyšl – raně středověké pohřebišťe*. Praha.

Nemeškalová-Jiroudková, Z. 1999: Mince z mladohradištního pohřebišťe v Mušově. : D. Jelínková, *Slovanské pohřebišťe z 9. – 12. století v Mušově*. Katalog, Brno, 225-236.

Niederle, L. 1931: *Rukověť slovanské archeologie*. Praha.

Opravil, E. 1999: Rostlinné zbytky z hrobů ze střední a mladší doby hradištní z Mušova – Areálu (okr. Břeclav). In: D. Jelínková, *Slovanské pohřebišťe z 9. – 12. století v Mušově*. Katalog, Brno, 221-222.

Radoměřský, P. 1955: Obol mrtvých u Slovanů v Čechách a na Moravě. (Příspěvek k datování kostrových hrobů mladší doby hradištní), *Sborník Národního muzea IX, řada A-Historie*, 1-81.

Rejholcová, M. 1995: *Pohrebisko v Čakajovciach (9.-12. storočie)*. Analýza. Nitra.

Richterová, J. 1996: Kruhové přezky z výzkumu na Jungmannově náměstí v Praze, *Archaeologia historica* 21, 493-498.

Sasse, B. 1982: *Die Socialstruktur Böhmens in der Frühzeit*.....

Schmidt, V. 1992: Die slawischen Gräberfelder und Kultbauten am Süden des Tollensesees, *Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mecklenburg – Vorpommerns* 26, 9-66.

Schulze-Dörrlamm, M. 1993: Bestattungen in den Kirchen Grossmährens und Böhmens während des 9. und 10. Jahrhunderts, *Jahrbuch Römisch-germ. Zentralmuseum Mainz*, 40, Teil 2, 557-620.

Sláma, J. 1957: K chronologické průkaznosti náušnic s několikanásobnou kličkou, *Archeologické rozhledy* 9, 250-268.

Sláma, J. 1977: *Mittelböhmen im frühen Mittelalter. I. Katalog der Grabfunde*. Praha.

Sláma, J. 1990: Slovanské pohřebiště. In: M. Buchvaldek – J. Zeman (ed.), *Lochenice. Z archeologických výzkumů na katastru obce*, Praha, 103-134.

Smetánka, Z. 2003: *Archeologické etudy*. Praha.

Smetánka, Z. 2004: *Legenda o Ostojovi. Archeologie obyčejného života*. Praha.

Stloukal, M. 1964: Rozdíly ve výbavě mužských a ženských slovanských hrobů, *Archeologické rozhledy* 16, 101-117.

Sommer, P. 1996: Christianizace střední Evropy a archeologické prameny, *Slavia Antiqua* 37, 137-145.

Sommer, P. 2001: Začátky křesťanství v Čechách. Kapitoly z dějin raně středověké duchovní kultury. Praha.

Sommer, P. – Třeštík, D. – Žemlička, J. – Doležalová, E. 2007: The Christianisation of Bohemia and Moravia, *Annual of Medieval Studies at CEU* 13, 153-163.

Svoboda, B. 1963: Hradištní pohřebiště s dřevěnou stavbou v Žalanech u Teplic, *Památky archeologické* 74, 266-307.

Šikulová, V. 1959: Moravská pohřebiště z mladší doby hradištní. In: *Pravěk východní Moravy*, I. díl, Gottwaldov, 88-162.

Štefan, I. 2007: Změna pohřebního ritu v raném středověku jako archeologický a kulturně-antropologický problém, *Archeologické rozhledy* 59, 805-836.

Štefan, I. 2010: Příspěvek k chronologii a výpovědním možnostem esovitých záušnic, *Studia mediaevalia pragensia* 9, 171-205.

Turčan, V. 1993: K funkcii vody v pohrebnom rituáli včasnostredovekých Slovanov. In: E. Krekovič (ed.), Kultové a sociálne aspekty pohrebného ritu od najstarších čias po súčasnosť, Bratislava, 55-57.

Večerková, E. 1997: Vejce jako rituální předmět. In: L. Tarcalová, (ed.), Magie a náboženství, Uherské Hradiště, 17-25.